

SÕDUR

SÕJAASJANDUSE AJAKIRI

№ 41/42

18. OKTOOBRI 1930.

A. Sammet: Rünnakul.

Kodukaitsjad!

**Iga isamaalane
toetab Eesti tööstust!**

Tarvitage

järjekindlalt ainult Eesti tubakavabrikute saadusi:

Extra-Extra

Erisort

20 tükki 35 senti.

Aino

20 tükki 35 senti.

*Uued, moodsad, eriti peene-
maitselised paberossid*

Olympia

25 tükki 25 senti

kestad kollasest maispaberist, varus-
tatud nikotiini imeva vatiga
„Hygiene“.

TUBAKATEHAS
A.-S. Astoria.

Lemmik-paberossid

Mikaado

25 tükki 25 senti

väljavalitud parimatest tubakatest.

TUBAKAVABRIK

H. Anton & Ko.

★

Salm

ja

Kavaler

25 tükki 15 senti.

TUBAKAVABRIK
A.-S. Regina.

Läti armee endine komandör kindral S. Radziņš †

7. okt. õhtul suri Riias end. Läti ülemjuhataja kindral Radziņš, üks huvitavamate ja silmapaistvamate Läti vanematest sõjaväelastest. Kindral Radziņš oli isik, kelle pärast purelesid Läti poliitilised erakonnad 10 aastat.

Kindral Radziņš jõudis kodumaale sügisel 1919. a., sel ajal, kui Põhja-Läti oli vabastatud Eesti sõjavägede abil enamlastest ja Põhja-Läti väeosad kol. Zemita ni juhatusel lahkusid Eesti vägede koosseisust, ning ühinesid Riias Lõuna-Läti vägedega, kes tegutsesid kindral Balodise juhatusel ja kes peale Võnnu lahingut vabanesid Saksa väejuhatuse kontrolli alt.

Peale mõlemate väeosade ühinemist algas Läti vägede ümberformeerimine ja ühise ülemjuhataja staabi loomine. Uutele kõrgetele kohtadele oli vaja leida kogemusrikkaid ja kõrge ma sõjaväelise haridusega ohvitseri. 28. okt. 1919. a. määrati kindral Radziņš ülemjuhataja kindral Balodise staabi ülemaks. Kindral Radziņš omal uuel kohal näitas suuri sõjaväelisi ja sõjalisi-politilisi teadmisi ja kogemusi. Juba 3. nov. algas edurikas Kuramaa puhastamine Saksa ja Landesvehri vägedest. Veel edurikkam oli Latgallia puhastamine enamlastest Poola vägede abil.

1920. a. sügisel lõppes sõda ja aasta lõpul algas ülemjuhataja staabi likvideerimine. Likvideerimise ajal tekkisid kindral

Radziņšil mõned arusaamatused Läti poliitiliste erakondadega ja ta luges paremaks lahkuda sõjaväest.

1920—1924. a. viibis kindral Radziņš eraelus. 1924. a. reorganiseeriti Läti sõja-

väe juhatus ja asutati armee komandöri koht. Sellele kohale kutsuti kindral Radziņš. Sel vastutusrikkal kohal kindral Radziņš võitis omale suure lugupidamise Läti sõjaväes ja seltskonnas, kuid soetas omale ka palju vaenlasi ja seda oma paendumata, kindla sõjameheliku iseloomu pärast.

Kui ülemjuhataja tundis tema Läti riigikaitse vajadusi kõige paremini. Tema mõistis vahet pidada Läti riigi vaenlaste ja sõprade vahel. Kindral Radziņš ei varjanud kunagi oma vaenu enamlaste vastu. Ta pooldas julget ja kindlat koostööd nende riikidega, kel samasugused hädaohud, kui Lätil. Kui julge

ja otsejooneline isik, sagedasti avaldas tema ajakirjanduses oma vaateid. Tal puudus paenduvus parlamentaarse elu ja välispoliitiliste kombinatsioonide jaoks. Ja selle tagajärjena kasvas rahulolematute arv tema tegevusest. 1927. a. lõpul, pahempoolse valitsuse ajal Lätis, muutus kindral Radziņši seisukord raskeks. Teda süüdistati parempoolse riigipöörde ettevalmistuses, tagurluses jne. 1928. a. alul muutus olukord sarnaseks, et kindral Radziņš pidi lahkuma omalt kohalt. Ta määrati Kõrgema Sõja-

Kindral RADZIŅŠ.

kooli ülemaks. Ka sel kohal oli temal raskusi oma ilmavaadete ja kirjandusliku tegevuse pärast.

Kindral Radzinš sündis 1880. a. Valga maakonnas, 1898. a. astus vabatahtlikuna Vene sõjaväkke. 1901. a. lõpetas Vilno sõjakooli ja määrati noorema ohvitserina 24. Simbirski rügementi. 1907. a. võeti vastu

Vene kindralstaabi akadeemiasse, mille lõpetas 1910. aastal. Võttis osa Maailmasõjast. 1918. a. sattus Ukrainasse. Seal teenis Skoropadski staabis ja hiljem Petljura juures kindralstaabi ülema abina. 1919. a. sügisel jõudis kodumaale.

Kindral Radzinš on Vabadusristi I. liigi II järgu kavalier.

Ohvitseride autülide alluvus aukohtule.

K. Trakmann.

Ohvitseride aukohtute seadluse (R. T. 33 — 1928) käsitlemisel on raskemaks küsimuseks osutunud just otsustamine, kas asi allub aukohtule, eriti tülide asjus. Teisel alal pole praktika näidanud suuremaid arusaamatusi, välja arvatud mõned küsimused aukohtute valimiste alal väeosades.

Alluvusel on Eestis oma ajalugu. Veenest oli päritud seadus, mis aukohtule allutas ohvitseri ja vanem-ohvitseri teod, millised põlnud kooskõlas sõjaväelise au, teenistuse väärilikkuse, moraali ja õilsusega, samuti ohvitseride autülid (Vene Dists. m-k. § 130). Ei allu aukohtule vene seaduse järele ainult teod, mis on seotud teenistuskohuste või kaitsevälise alistuskorra rikkumisega või mis on vastuolus teenistuse ja vandetootuse mõistega (§ 131). Otsustas alluvuse ülem, kelle korralduses aukohus moodustatud. Sellest järgnes ülemusele võrdlemisi lai voli aukohtule alluvaks tunnustada igasuguseid üleastumisi, kui nad peale muu osutusid ebamoraalseteks või seltskondliselt lubamatuks ja ei puutunud teenistuskohustesse. Eriti siis, kui mõni tüli või vahejuhtumine oli aset leidnud ohvitseride keskel. Vene seaduse tekstist ei ole näha, et näit. kriminaaltunnuste ilmsiks-tulek võiks mõjutada asja alluvust aukohtule. Tegelikult oli vene praktika asunud seisukohale, et sel puhul, kui on tõstetud asjas kriminaalsüüdistus, siis küll aukohus asja ei või arutada. Kuid selle kriminaalsüüdistuse tõstja oli mitmel juhul just see ülem ise, kes asja andis aukohtu alla, sellega kriminaalsüüdistust ühtlasi mitte tõstes. Ja kuigi tõsteti, ei olnud kriminaaltunnuste olemasolu üldse takistuseks asja aukohtus arutamiseks, nagu seda ka tunnustab Peasõjakohtu otsus nr. 101 — 1888. a. Tähendatud

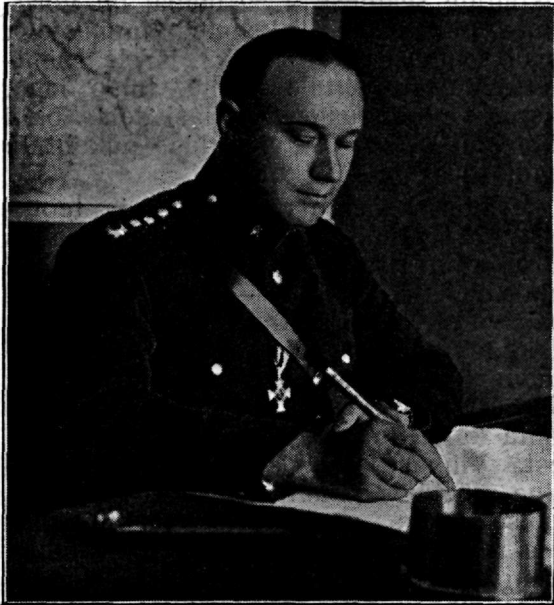
otsus eeldab ainult, et aukohtu otsus ei vabasta kriminaalvastutusest. 1902. a. andis Peasõjakohtuvalitsus seletuse, et üldkorras tuleks aukohtul ära oodata kriminaalkohtu otsust, kui aga aukohtu arutuse aluseks on eriasjaolud, mis küll kriminaalasjaga seotud, siis võib aukohus asja ikka arutada rippumata kriminaal-asja otsustamisest.

Eesti seadus (aukohtu seadl. § 4, lõige 2) on selle süsteemi muutnud nõudega, et aukohus võib asja arutada ainult pärast vastavat kriminaalkohtu otsust. Ühtlasi on üle võetud vene põhimõte, et kaitseväeteenistuse kohuste või alistuvuskorra rikkumised ei allu aukohtule (§ 4, lõige 1). Sellest järgneb, et ülem ei pea asja üle andma aukohtule, kui asjas on kriminaaltunnused. Kui aga asi peaks aukohtule olema üle antud ja aukohus leiab, et asjas on kriminaaltunnused, siis ei pea aukohus, põhjenedes § 4 lõige 2, asja otsustama enne kriminaalkohtu otsust, ja kui asjas kriminaalsüüdistust polegi veel tõstetud, siis tuleb aukohtul teha määrus § 53 korras, millega asi aukohtule mittealluvaks tunnustatakse kriminaaltunnuste olemasolu tõttu.

Niikaugele on asi enamvähem lihtis. Kuid keerukam on lugu, kui asi seisab tülis ohvitseride vahel, on aset leidnud teotamine, sõim, isegi vigastus, haavamine jne. Kui aluseks võtaksime, et iga säärane väljaastumine näit. sõim, kui aset on leidnud kodanikkude vahel, võib kaebuse puhul arutusele tulla kriminaalkorras ja sellega alati sisaldab kriminaaltunnuseid, siis võiksime otsusele jõuda, et aukohus ei võigi ohvitseride tüliasju lahendada. Nemad alluksid kohtule, tavaliselt Sõjaringkonnakohtule kui ohvitseride süüteod ja aukohtu alla ei antaks. Säärane seletus oleks vastuolus meil väl-

Kaitsevägede Ühendatud Õppeasutiste ja Kõrgema Sõjakooli uus ülem

Kolonel Herbert Brede.

Sündinud 25. apr. 1888 Virumaal, Püssi vallas. Lõpetanud Peterburi I reaalkooli, Michaili suurtükiväe kooli Peterburis ja Kõrgema Sõjakooli Pariisis. Võtnud osa suurtükiväe üksuste juhina Maailmasõjast ja Vabadussõjast algusest lõpuni. 10. juulil 1920. a. määratud suurtükiväe inspektoriks. Teenis sellel kohal, välja arvatud õppimise aeg Prantsuse Kõrgemas Sõjakoolis 1927—1929, kuni 25. aug. 1930, mil võttis vastu Kv. Ü. Ö. Esimese ohvitseri auastme saanud 6. aug. 1910, kol.-ltn. ülendatud 1917 a., vanusega 19. märts, koloneliks 21. juulist 1919.

Vabadussõja teeneid hinnatud Vabadusristi I liigi 2. järguga ja autasu-maaga. Maailmasõjast teiste aumärkide hulgas omab Vladimiri IV j. ja P.-Georgi mõõga. Kol. Brede't on austanud ka Läti, Poola, Prantsusmaa kõrgete aumärkide annetamisega.

Kõrgem Sõjakool 1930. a. sügisel, V lend õppetööajalul.

Istuvad: Major Melstak, major Rimmel, kol.-ltn. Mutso, kol. Lutsar, Kv. Ü. Ö. ülem abi kol.-ltn. A. Jaakson, Kv. Ü. Ö. ülem kol. H. Brede, kol. G. Leets, Soome kap. Ropponen, major Mallas, major Virro, kap. Haber. Seisavad: Lt. Onny, kap. Kashan, lt. Kurvel, kap. Männi, kol.-lt. Steinberg, lt. Tüll, kap. Mäe, kap. Porri, kap. Stern, lt. Kristjan, major Asmus, lt. Laks, lt. Roos, lt. Nõmm, major Sarsen.

jakuinenud vaatega ohvitseride tüliasjadele, mille järele ei ülemus ei asjaosalised, kui pole rikutud kaitsevaelist alituskorda, ei leia sobivaks arutada sääraseid asju tavalises kriminaalkohtukorras. Ka alluvad need asjad kriminaalkohtule ainult eriti antud erakaebuse korras. Ja sellise kaebuse esitamine oleks ohvitserkonnas nähtuseks, mis väeosa sisemises elus kutsuks välja protsessimist, vaidlemist ja intrigeerimist.

Pöördudes seaduse poole näeme, et ka seaduseandja on nii Venes kui ka meil ohvitseride autülid ja teotamised eriseisukorda asetanud.

Vene seadus nõudis, et autülid antaks aukohtu kätte ja aukohus võis neis asjus sisuliselt ainult kaks otsust teha — lepitada, kui see oli kohane, või määrata kahevõitluse (§ 175). Peale selle võis kohus, kui olid ohvitseri poolt mõned inetud teod toime pandud, neist tegudest eraldi väeosa ülemale ette kanda nende suhtes eriarutamise määramiseks (juurdlus, aukohus, distsiplinaarkaristus jne. asjaolude järele).

Praktikas oli siis Venes neis asjus tavaliseks muutunud kahevõitluse määramine ja selline kahevõitlus, kui aukohtu poolt määratud, muutus ametikohuseks. Kõrvalehoidmist karistati teenitusest vallandamisega. Ka ei toonud säärane kahevõitlus enda tagajärjel mingit kriminaalvastutust, kui võitlus oli ausalt läbi viidud, vaid kahevõitluse käigu ja tagajärgede kohta teostatud toimetused lõpetati ära (Dists. m. § 176—179). Vähehaaval väljakujunenud vaade kahevõitlusele kui tavalisele ametitalitusele kutsus välja rea ametlikke korraldusi kahevõitluse kohta. Kui kaugele siin oli mindud, näitab Peasõjakohtuvalitsuse erikorraldus, millega ära keelati aukohtutele relva liigi ja kahevõitluse tingimuste kindlaksmääramine, väeosa ülematele — kahevõitluse aja ettekirjutamine, aukohtu esimehe kahevõitluse kohale väljakäsitamine ja nõuetavate relvade ja laskemoona säästsummade arvel muretsemine.

Eesti aukohtu seadus ei normi kahevõitlust üldse, jättes seda ohvitseri enda vastutada, kui tema kahevõitlusele läheb. Aukohus ei või kahevõitlust määrata ega või kahevõitlust sellega ametlikuks talituseks muutada. Seaduses ettenähtud kriminaalvastutus kahevõitluse eest on maksev ka ohvitseri kohta. Aukohtute seadluse §§ 75—79 panevad aga autülid ja teotamised ohvitseride vahel eriseisu-

korda, arvestades muidugi ülalmainitud asjaolu, et ohvitseridevaheliste tüliasjade tavalises kriminaalkorras arutamine on kaitsevæe oludes ebasoovitav. Kuna aga seaduseandja on kahevõitluse kõrvale jätnud, aukohtu karistusvõim aga aukohtute seadluse § 59 põhjal on võrdlemisi piiratud ja kriminaalaltnustega asjad seadluse § 4. lõige 2. järele põhimõttelikult aukohtule ei allu, tuleb leida vastus, missugustele tüliasjadele õieti võib käigu anda ohvitseride aukohtute seadluse §§ 75—79 korras.

Seadus kõneleb „autülidest ja teotamistest“. Mida mõistab maksev seadus üldse autüli ja teotamise all? Kuni 1920. a. seaduseni (R. T. 56/60 — 1920) olid meil maksvad Nuhtlusseaduse ja Rahuakohtunikkude nuhtlusseaduse paragrahvid auhaavamise kohta suusõnal ja teoga. 1920. a. seadus pani maksma teotamiste kohta käiva peatüki Uuest nuhtlusseadusest. Viimases seadustikus on aga teotamine mõeldav ainult sõnas või sümbolse teoga. Igasugune kehapuutumatus rikkumine, löömine jne. ei kuulugi enam teotamise alla ja ei tule U. N. seaduses hindamisele auhaavamise seisukohast. 1920. a. seadus on aga muutmata jätnud N. S. ja R. N. S. leiduvad §§ teoga auhaavamise kohta, ja niikaua kui pole veel maksev riigikogu poolt vastuvõetud Kriminaalseadustik (R. T. 56 — 1929), mis teotamise osas (§§ 494—507) on rajatud samadele alustele nagu Vene U. N. S., tuleb meil silmas pidada käesoleva küsimuse hindamisel ka teoga auhaavamist.

Teotamine võib seista lihtauhaavamises, s. o. niisuguses avalduses isikule või temaga ümberkäimises, mis teist isikut tema enesetundes häbistab. Igaühel on õigus teatud austusele kaaskodanikkude poolt, olgugi et kellelgi pole õigust nõuda endale erilisi lugupidamisavaldusi, kui pole teenistuslisi vahekordi, mis selliseid lugupidamisavaldusi sunduslikuks teevad. Teotamise sisu on sellepärast igasugused aktiivsed teod, mis on vastuolus isiku moraalse väärtusega. Teotamist ei sisalda passiivne, olgugi tavaliselt ilmutatavate, lugupidamisavalduste teostamata jätmine. Teotamine võib aga ka sisalduda igasuguste isikut laimavate, s. o. häbistavate asjaolude avaldamises nii otseselt isiku vastu kui ka tema äraolekul. Loetletud liiki teotamised on praegu karistatavad kriminaalkorras U. N. S. §§ 530—531 põhjal ainult siis, kui teotatu sellekohase kaebusega esineb Kriminaalkohtupida-

Kolonel-leitnant Oskar Mamers †

6. oktoobril s. a. suri Seli sanatooriumis reservväe kolonel-leitnant Oskar Mamers.

Kolonel-leitnant O. Mamers sündis 15. mail 1891. a. Haapsalus. Lõpetas 1912. a. Tallinnas realkooli. Astus 23. septembril 1912. a. vabatahtlikuna 89. jalaväe Bjelomorski polku, kust arvati 13. augustil 1913. a. tagavaraväkke, ülendamisega tagavaraväe lipnikuks. Maailmasõja puhkemisel kutsuti O. Mamers tagavaraväest uuesti Vene sõjaväkke 6. augustil 1914. a. ja määrati 2. tagavarapataljoni. 11. septembril samal aastal oli O. Mamers juba 177. tagavarapataljoni

roodu ülem ja 30. aprillil 1915. a. saadeti ta eeslinile 314 Novooskolski polku, määramisega roodu ülemaks.

Viimase väeosaga tegi O. Mamers kaasa kogu Maailmasõja ning tal tuli otsekohe astuda lahingusse austerlaste ja sakslaste vastu. Lahingutest võttis ta osa peaaegu vahetpidamata 17. maist 1915. a. kuni 1. jaanuarini 1917. a., saades mitu korda haavata ning omandades valvuse eest aumärke. Vene väes ülendati ta leitnandiks.

6. juunil 1917. a. tuli O. Mamers Eesti rahvuslikku väeosas — 1. Eesti polku. Siin ülendati ta alamkapteniks ja kapteniks ja teenis kuni 5. aprillini 1918. a., mil sakslased Eesti rahvuslikud väeosad laiali saatsid.

Eesti kaitseväge tuli O. Mamers selle loomise algul — 21. novembril 1918. a., tegi kaasa Vabadussõja, teenides staabis, ja läks reservväkke 1. aprillil 1921. a. kolonel-leitnandi auastmes.

Kahe aasta pärast — 1. septembril 1923. a. astus kol.-lt. O. Mamers uuesti kaitseväge ridadesse ja määrati 7. jalaväe rügementi, kus teenis 23. maini 1927. a., viimasel ajal pataljoni ülemana. Siis läks ta omal soovil uuesti reservi — eraellu.

Kolonel-leitnant Mamers oli kaitseväes teenides kohusetruu, kiire otsustusvõimega, tubli töömees; kaasvõitlejaile hea sõber ja alluvatele õiglane ülem. Teenete eest kaitseväes on talle annetatud I liigi III järgu Vabaduserist ja 50.000 senti rahalist autasu.

Kolonel-leitnant Mamersi noore elu lõpetas kopsutiisikus, millesse ta haigestus juba 2—3 aastat tagasi.

Puhka rahus, väsinud sõjamees, olgu kodumaa muld sulle kerge!

mise korras (kaitsevälaste suhtes v. Sõjakohtupid. sead. §§ 303—311). Samuti kuuluvad teotamiste hulka maksva seaduse järel teoga auhaavamised R. N. S. §§ 133—135 põhjal. Siia kuuluvad igasugused kehapuutumatus rikkuvad teod, kui nende siht oli nimelt au haavata või väljendada põlgust isiku vastu, ja ei ole tekitatud vigastust, haava, rasket peksmist või piinamist. Ka need teod alluvad kriminaalkohtule ainult kaebuse puhul (R. N. S. § 18).

On aga aset leidnud vigastamine, on

tekitatud haav, olgugi kerge, on raskelt pektud või isikut piinatud, siis kuuluvad need teod igal juhul süüdlase kaitsevälase suhtes kriminaalkohtulikule harutamisele. Ka kerge haava tahtlik tekitamine on kaitsevälase suhtes avalik süüdistusasi (S. N. S. § 276).

Võime öelda, et esimese ja teise liigi tegudes sisalduvad kriminaaltunnused ainult sel puhul kui teotatu kaebab, viimase liigi tegudes aga sisalduvad kriminaaltunnused igal juhul. Silmas pidades kriminaaltunnuste tähtsust ülaltoodud

arutlustes, võiksid aukohtute seadluse §§ 75—79 korras lahendamisele tulla eeskätt igasugused auhaavamised ja ka kergemad löömised, kui nemad kriminaalkorras on erasüüdistusasjad ja haavatu ei ole esinenud vormilise süüdistusega*). Esineb tema aga vormilise kaebusega erasüüdistuskorras, või on juhtumisel tekitatud vigastused, haav, või on aset leidnud n. n. raske peksmine, siis ei võigi asi alluda aukohtule juba § 4. lõige 2. põhjal, sest asjas on kriminaal tunnused ja tema harutamine allub kriminaalkohtule. Aukohus võiks asja arutuse võtta ainult peale kriminaalkohtu otsust.

Aukohtu kompetents on sellega autülide asjus õige piiratud, eriti vene praktikaga võrreldes, kuid siin peab kohe silmas pidama, et vene ajal tõesti võidi igasuguseid autülisid rahulikult aukohtute kompetentsi jätta, sel põhjusel, et seal võis aukohus välja kutsuda oma otsusega kahevõitluse näol õige rasked tagajärjed tülitsejatele. Kuna meie aukohus aga võiks ainult määrata noomitust, kui asja iseloomu järele ei leita vajalikuks isikuid teenistusest eemaldada, siis on see aukohtu kompetentsi kitsendamine ka loomulik. Tunduks ju ülekohtusena, kui tüli asjus, kus tülitsejad on üksteisele tekitanud kehavigastuse, muidu aga on teenistuses täiesti kõlbulikud, võib olla spetsiaal teadmiste tõttu isegi vajalikud ohvitserid, määrata kehavigastuse eest — noomitust. Kuid see asi ei alluiski aukohtule ülaltoodud motiividel.

Omavahelised tülid võivad aga põhjeneda mitte ainult niisugustel tegudel, mis just ka kriminaalkorras on tabatavad. Just tavaliste lugupidamisavalduste mitteülesnäitamine, nagu näit. ei anna kellelegi kätt, või ei vasta teise küsimu-

sele, või ei soovi üldse tutvust pidada jne., ei ole teotamine kriminaalmõttes. Säärased asjaolud toovad aga sageli tüli ja riidu ja sel puhul on ka aukohtulik säärase tülide lahendamine õigustatud.

Aukohtute seaduse § 75. ja järgmistest selgub, et tülisjade lahendamine aukohtu kaudu sünnib kahes järgus: §§ 77 kuni 78 järele tuleb tüliasi, peale esialgse selgitamise, aukohus läbivaatamisele ja aukohus võtab seisukoha, kas asja võib lahendada lepitamise teel või mitte.***) Sel juhul on aukohtul võimalus ka otsustada, kas asi üldse kuulub aukohtulikule arutusele kriminaaltunnuste olemasolu tõttu. Alles peale sellise otsuse tuleb ülemal otsustada § 78. lõige 2. korras kas tülisest osa võtnud isikud anda kriminaalkorras kohtu alla, kas neid karistada distsiplinaarkorras, või anda kedagi neist (või kõiki) aukohtu alla selle või teise teo eest.

Teenistuse mittepuutuva omavahelise tülisaja otseselt distsiplinaarkorras lahendamine ülema poolt, ilma aukohtute seadluse §§ 77. ja 78. korras asja esialgset selgitamist ja aukohtu poolt läbivaatamist, ei oleks õige. See oleks aukohtu kompetentsi kitsendamine ja ohvitseri eraellu segamine, kus aukohtul kui ohvitserkonna enda organil seaduse järele on õigus otsustavalt kaasa rääkida,

*) Säärast süüdistust tavaliselt ei saa esitada ohvitseride vahelistes tülisajades, arvestades aukohtute seadluse § 75 täppist mõtet, mille järele ohvitserkonnas juhtunud autülidest ja teotamistest asjaosalised teatavad aukohtu liikmeile ilma muid samme astumata.

**) See esialgne „läbivaatamine“, millest kõnelevad §§ 77—78 ei sünni mitte §§ 40—56 korras, vaid vormaalsuseta. Pole isegi vaja juurdlust asja kohta ja aukohus võib piirduda andmetega, mida esitab asja selgitanud aukohtu liige (§ 77. lõige 2.).

Läti armee endise komandöri kindral P. RADZINŠ'i surma puhul.

Kindral P. Radzinši surma puhul ilmub riiklikult Riia lehtedes artikleid, millistes üksikasjalikult kirjeldatakse kadunu isikut, tegevust ja teeneid. „Segodnja“ nr. 279. s. a. toob „Latvijas Kareivise“ peatoimetaja kol-leitnant Edvin Mednise sulest huvitava ülevaate kindral P. Radzinši tegevusest B e r-

mondi operatsioonis ja kadunu kindrali suhetest Eesti kaitsevõlele.

Kindr. P. R a d z i n š saabunud 1919. a. sügisel kodumaale ja tutvunenud Läti armee vaimu ja ainelise olukorraga, tuli veendumusele, et see armee oli küps suurteks operatsioonideks. 28. okt. 1919. a. määratud Läti armee staabi-

ülemaks, aitas kaasa, et juba 3. novembril alustati pealetungi Bermonti ja 11. nov. oli Riia vabastatud. Kindral Radziński kavade kohaselt arenes „Bermondi“ edukas väljatõrjumine kogu Läti lõunaosast. Seda tulevat panna kindral P. Radziński arvele, kes andis hästi ettevalmistatud tegevuse kavad ja kes suutis mõjutada nende kavade hoogsat ning uljast, — suure riisikoga seotud — teostamist.

1924. a. Läti kaitseväge reorganiseerimisel määrati kindral P. Radziński armee komandöriks, millisel kohal püsis 1928. aastani. Selle aja kestvusel, kui Eesti tõsine sõber ja sügavalt veendunud Eesti-Läti liidu pooldaja, aitas kaasa Läti ja Eesti kaitsevägede lähenemisele ja koostööle. Eesti on seda hinmanud, mille

tõenduseks Eesti sõjaväelise delegatsiooni — eesotsas kindral A. Tõnissoniga — matustele saatmine.

Võrreldes kindral P. Radziński välimust ja tegevust ning mõttelaadi Saksa populaarse kindrali ja Saksa Reichswehri end. juhi v. Seeckt'iga, leiab artikli autor mõlemas juhis palju sarnadust. Kuid ta leiab ka erinevust ja nimelt — kadunu kindral oli oma tõekspidamiste väljendamisel ja kaitsmisel sirgjooneline ja terav, mis aitas kaasa ta vastaste suurenemisele.

Kindral P. Radziński on jätnud enesest Läti armee sügava ja õilsa mälestuse, kui andekas väejuht sõjaajal ja rikkalikude teadmiste ning kogemustega ülem rahuajal. — S.

Tallinna Õhuasjanduse Ühingu

Asutav koosolek peeti 8. oktoobril 1930. a. Tallinna raekojas.

Tallinna Õhuasjanduse Ühingu asutajate nimel avab koosoleku kell 1830 teedeministri abi ins. K. Jürgenson. Esimese sissejuhatava kõne peab teedeminister hra A. Jürman. Ta selgitab eraõhuasjanduse olukorda Euroopas, eriti Saksamaal ja meie lähemate naabrite juures. Saksamaa sammub eraõhuasjanduses esirinnas. Riik toetab eraõhuasjandust miljonitesse ulatavate summadega. Noorsugu on suunitud õhuasjanduse harrastamisele. Saksa linnade piirkonnas on noorte armsamaks mängualaks — mängulennukitega mängimine. Minister Jürman näitab ühtlasi arvude varal, milline positiivne tähtsus on eralennuasjandusel riigimajanduse ja liiklemise küsimuse lahendamisel. Eesti on viimaseid aastaid eemale jäänud eraõhuasjandusest. See ei ole normaalne ei Eestile, ega kultuurriikide koostöö seisukohast. Seepärast minister tervitab Tallinna Õhuasjanduse Ühingu asutamise mõtet.

Kaitseminister hra O. Köster käsitas oma kõnes uue ühingu asutamise küsimust riigikaitse seisukohast. Minister näitab, millist pöörast edu on lennuasjandus käinud viimaste aastakümnete jooksul. 17. det. 1903. a. vennastel Orville ja Vilbur Wright'idel esimestena õnnestus lend mootoriga lennukil. Mootoriga lennukil lendu populariseerisid ja arendasid 1907—1908. a. prantsuse sportlased Farmar, Bleriot ja

Delagrangé. Lennusaavutised olid väiksed: lend kestis minuteid ja lennukil töusis kümneisse meetritesse. Sportlase lennu arengu hiilgeajaks loetakse 1908—1913. Sõjanduses kasutati lennukeid esmakordselt 1910. a. Prantsuse mänoövrel, siis 1911. a. Tripoli ja 1912. a. Balkani sõjas. 1914—1918, Maailmasõda, on puht sõjalennukite arenemise suur ajajärk. Maailmasõjale järgnenud aastail teeb lennuasjandus imet. See mis 1922. kuni 1923. aastal oli lennukiiruse ja kõrguse tippsaavutus, on 1930. a. parematüüpi lennukite normaalomadusteks. Praegu võidakse lugeda rekordsaavutisteks kiirust 575 km/tund, lagi 12,700 m, tõstjõud 10.000 kg, õhusviimise kestvus 3 nädalat jne. jne.

Sarnast suurt ja kiiresti arenevat faktorit nagu lennuasjandus tuleb meil silmas pidada. Meie riigi territooriumi väikesi mõõtusid arvestades, võib oletada vastase lennuväe tegevust sõja puhul meie riigi igas elulisemas punktis, kui meie aegsasti ei astu samme kaitseks. Kaitse parimaks viisiks on — saata lennukid lennukite vastu. Väike kaitseväge ei suuda ülal pidada suurt lennuväge. Eralennuasjandus, arenedes tarvilisele kõrgusele rahuajal, võiks sõja puhul anda tunduvalt toetust kaitsevägele, nimelt: ta valmistaks ette lendureid ja motoriste, annaks teatud arvu lennukite, tekkiks eraaerodromeid jne. Peasjalikult eralennuasjandus propa-

geeriks rahva massides lennuasjanduse ja õhukaitse tähtsust. Kaitseminister toob eralennuasjanduse arengu kohta näiteid Inglismaalt, kus möödunud aastal eralennuasjanduses teotses 1270 lendurit ja 600 motoristi 550 lennukiga, mille käsutada 90 eraaerodroomi. N.-Vene OSOAVIAHIM (lennuasjandusele, keemiale ja riigikaitsele kaasaaitav selts) olevat punaväele juba üle andnud üle 600 lennuki.

Minister Köster, tuletades meelde „Aeronaudi“ ebaõnnestunud katset meie eralennuasjanduses, soovib et uus ühing seaks enesele jõukohased ülesanded, sest riigi rahalisele toetusele tulevat rajada vähe lootusi. Uuel seltsil tulevat oma esimestel sammudel peamiselt teotseda lennuasjanduse õhustajana ja õhukaitse idee propageerijana rahva massides. Kaitsevägi tunneb Tallinna Õhuasjanduse Ühingu tekkimisele soojalt kaasa.

Kaitsevägede staabi ülem kindral J. Tõrvand oma kõnes väidab, et pöörane areng õhuasjanduses on tõenduseks, et inimsugu on õhuasjanduse idee võtnud omaks. Meie juures see nagu oleks teisiti. Selle põhjuseks arvab olevat kōneleja — ebaedu esimestel katsetel eralennuasjandusega. Aeronaut oli kitsa ringi käes; rahvas oli kõrval. Kõrvaltvaatajale võis paista, et seal on esikohal ärilised huvid. Aeronaudi juhatus ei teinud ettevõtte suurusele vastavat propagandat. Rahvas jäi eemale; aga demokraatlikus korras peab rahvas oma laiemas massis kaasa tõmbama, muidu ei võiloota kestvatele edule. Tunnistab, et oleme jäänud eralennuasjanduses teistest rahvastest maha. Uue seltsi tekkides on võimalus alata energilist tööd.

Et tulevikusõjas õhujõududel on eriline tähtsus sõja esimestel tundidel, siis on tähtis, et ka meil oleks suuremad jõud õhusõja jaoks. Kaitseväge eelarve ei võimalda siin astuda üle teatud piiri. Rahvas õhuasjanduse ühingu kaudu võib tulla riigikaitsele appi — kui tehnilise varustuse nii lendurite ja motoristide kaadri loomisel, — arendades rahua ajal eralennuasjandust ärilistel ja sportlistel otstarvetel. Kindral J. Tõrvand loodab, et asutatav selts suudab palju korda saata meie lennuasjanduse arengu ja õhukaitse küsimustes. Ta tõmbab kindlasti kaasa meie omavalitsused, arvab kōneleja, sest need peaks olema huvitatud oma tegevuse kohta

julgestamisest sõja puhul. Vastase lennukid võivad muidu mõne tunni pärast terroriseerida Tartut, Valka, Viljandit... ja segada tööd, kui ei ole vastavat õhukaitset. Seljataguse julgeolekust oleneb eesliinil võitlejate moraal. Soovib edu uuele ühingule; soovib, et see aitaks kaasa lennuasjanduse ja õhukaitse propagandale rahvalaiemates massides ja looks soodsaid tingimusi edukaks õhukaitseks sõja puhul.

Kaitseliidu ülem kindral J. Roska pooldades eelkōnelejate seisukohti, soovib tõmmata energiliselt kaasa uue ühinguaga.

Koosoleku päevakorra 2. punktiks oli liikmete registreerimine. Kuid enne selle punkti täitmist võetakse elavalt sõna „Tallinna Õhuasjanduse Ühingu Põhikirja“ kohta; hinnatakse meie üldsit olukorda; kaalutakse põhikirjas ettenähtud eesmärkide taotlemise suundi ja tegevuse võimalikke resultate. Koosolejad hindavad küsimust kainelt. „Aeronaudi“ esindaja hra Holst, näidates kui suureks organisatsiooniks oli kujunenud Aeronaut (omas 12 lennukit ja pidas oma käes mitu reisijate õhuliini Euroopalikus masstaabis), kuid pidi siiski ajutiselt tegevuse lõpetama ainelise kitsikuse ja toetuse — ka moraalise — puudumisel. Isegi Tallinna linnavalitsus ja kaitseväge 4—5 aastat tagasi ei suhtunud küllaldaselt sõbralikult „Aeronaudile“.

Ins. Elbrecht selgitab lennuväe kui liiklemisvahendi tähtsust riigis, eriti erakordsetes oludes, — nagu sidepidamisel saartega, kiirposti edasitoimetamisel, eriti kiirelt vajalikkude materjalide mu-retsemisel jne. Rõhutab eralennuasjanduse vajadust.

Riigikogu liige hra Tõllasepp näeb uues ühingu jõudu, mis mõjutab meie lennuasjanduse ja õhukaitse arengut. Nõuda juba nüüd täpsat kava Ühingu tegevuses oleks varajane. Tarvis alguses kujundada Ühing, muu tekib juba liikmete koosseisust ja arvust.

Endine kaitseminister hra M. Juhkam pooldab Ühingu loomist juba seepärast, et naabritel on eralennuasjanduse ühingud. Meie moodustame praegusel ajal rahvaste peres selles asjas „augu“. Sidekski teistega vajame asutatavat ühingu. Skeptikuna ei fantaseeri ega oota ühingult eriti palju, kuid on kindel, et uus ühing vähemalt selgitab küsimust laiem-

tele hulkadele. Soovitab liikmemaksuks määrata vähema summa. See võimaldaks laiemat osavõttu hulkadel. Konstateerib, et „Aeronaudile“ on tehtud minevikus ülekohut.

Koosolek määrab liikmemaksuks 3 kr. aastas. Liikmeid registreeritakse 62.

Juhatusse (päevak. p. 3 all põhikirja kohaselt) valitakse 10 liiget: Ministrid O. Köster, A. Jürman, kindralid J. Soots, J. Tõrvand, J. Roska, kol.-ltn. R. Tomberg, major Tiitso, hrad Tõllasepp, L. Sepp, Uesson; juhatusse kandidaatideks: kol. F. Pinka, kol.-ltn. J. Maide, hrad J. Puhk, Ahven, Kink.

Tallinna Õhuasjanduse Ühingu põhikirja § 1 näeb Ühingu ülesandeks — Eesti õhusõidu ja eriti Eesti õhukaitse korraldamist ja arendamist. Ühingu loomise mõte on aluse saanud teedeministeriu-

mist ja seda õhusõidu liinide loomise mõttes, sest Eesti moodustas selles asjas viimase 3 aasta jooksul „augu“. Õhukaitse küsimus on jõuliselt päevakorral 1928. aastast. Õhukaitse mõttes on kaitseministeerium, eriti aga õhukaitse vastutavad korraldajad, otsinud abinõusid ja teid, kuid tõsta meie õhukaitse efektiivsust. Üheks ja õigeks teeks, nagu seda alla kriipsutasid kaitseminister ja kaitseväe staabiülem — on laiade hulkade kaasa tõmbamine õhukaitse korraldamisele. Selles mõttes kaitseväge tervitab uut ühingu kõige palavamalt.

Uuel ühingult ei tule loota kõhe suuri materjalseid saavutusi, nagu toonitati asutajatelt 1. koosolekul. Kuid suur asi on pandud käima, mis meie riigi asendi ja olukorra tõttu riigikaitstes peab omama suure tuleviku. Tõmmakem kaasa!

E.

Veel pudemeid Voldi manöövreilt.

Eelmises „Sõduri“ nr-s ilmunud artiklis: „Pudemeid Voldi manöövreilt“ võtab selle autor muuseas arvustamise alla brigaadi staapide tegevuse, mis teda ei näi rahuldavat. Arvustus pole endast paha asi; koguni vastuoksa: ta on soovitav, jah isegi väga tarvilik, sest et ta aitab selgitada tehtud vigu ning koguda õpiseid tulevikuks; kuid seda ainult tingimusel, et arvustus on asjatundlik, erapooletu ja heatahtlik; vastasel korral võib ta loodetava kasu asemel tuua asjale ainult kahju.

Milline on autori arvustus käesoleval juhul? Ta ei näi kuuluvat täiel määral heatahtlikkude liiki. Võib omale ette kujutada, mis mõtleb ja ütleb keskmine rivimees kui ta nüüd, kus „sõjakära“ on väikunud silmad üle Voldi manöövrite „pudemete“ libiseda laseb. Manöövritel on mees, nagu see tavaliselt sarnases olukorras ikka juhtub, kaunis korralikult vintsutada saanud; lähemale sada või rohkemgi kilomeetrit on ta pidanud — tubli koorem seljas — maha kõmpima; vihma all on ta ligunenud, niiskust ning külma tunda saanud ja rea uneta öid mööda saatnud. Raskematel silmapilkudel on ta tasakesi omaette kogu seda manöövri värki kirunud ja vististi ka objekti

otsinud, kelle peale saaks oma pahameelt välja valada. Nüüd aga „pudemete“ lugemisega lõpule jõudes on tal korraga kõik selge: brigaadi staap on süüdi! Seda ütleb ju autor selgesti. Ja tõesti, imestamise väärt mida need brigaadi staabi härrad küll endale lubavad oma soojas ning mugavas peakorteris istudes!..

Usaldus, üksteisest arusaamine ja vastastikune lugupidamine väeosade ja staapide vahel on väga tähtsad sõja ajal. Tarvilikud on nad ka rahuaja olukorras, sest ilma selleta pole mõeldav kaitseväge kasvatus- ja õppetöö edukas teostamine; ainult ühisel nõul ja jõul on võimalik sarnast suurt ja keerukat organismi, kui seda on kaitseväge, viia edasi arenemisteel. Selle üksmeele ning vastastikuse arusaamise nimel olgu mulle lubatud öelda paar selgitavat sõnakest selle brigaadi staabi tegevuse kohta, kes on saanud arvustuse osaliseks „pudemete“ autorilt. Olen mitmel korral nii manöövritel kui ka välisõitudel „kõrgemates staapides“ töötanud ja Voldi manöövritel brigaadi staabis viibinud. Seepärast oman mõningaid kogemusi ja olen teinud tähelepanekuid töö ja elu kohta staapides, mida tahaksin siin esile tuua.

Mõnele kõrvlaseisjale võiks ehk pais-

ta, et brigaadi käsu kirjutamine on tühi asi ning mõne minuti töö; pole muud kui istu maha, viska paberile, brigül paneb oma nime alla ja siis anna virgatsile kätte, kes sellega tuhatnelja minema kihutab. Tegelikult aga nõuab see toiming võrdlemisi palju aega ja sünnib näiteks järgmiselt:

1. Diviisi käsu vastuvõtmine, selle läbilugemine 1. jaoskonnas, kaardile panemine, staabitööliste alarmeerimine (kui diviisi käsk saabub öösi) ja staabiülemale saadud käsu ettekandmine ühes kõikide tarvilikkude andmetega otse tegemiseks 20 min.
2. Olukorra uurimine ning hindamine ja operatsiooni plaani või lahingukava koostamine staabi ülemalt, täiendavate andmete kogumine, mis on vajalikud brigaadiülemale otse tegemisel 20 ..
3. Staabiülemale ettekanne brigaadiülemale ja otsuse tegemine viimaselt 20 ..
4. Käsu kirjutamine 45 ..
5. Käsu läbilugemine brigaadiülemalt käsikirjas 5 ..
6. Käsu ümberkirjutamine masinal ja selle paljundamine rotaatoril 70 ..
7. Käsu allakirjutamine ühes sisu kontrollimisega (rotaatori paberil) staabiülemalt ja brigaadiülemalt 10 ..
8. Käsu laialisaatmine 20 ..

Kokku 3 tundi 30 min.

Siin on toodud mingisugune keskmine arvestus. Tegelikult aga võiks veelgi rohkem aega minna, kui näiteks olukord on keerukas ja nõuab eriti põhjalikku uurimist, mitmesuguste erialade juhid (luure, suurtükivägi, side) pole suutnud käsu kirjutamiseks tarvisminevaid andmeid õigeaks ajaks valmis panna, kirjutusmasin on vilets või masinakirjutaja tunneb oma tööd halvasti, trükib aeglaselt, teeb vigu, millede parandamine võtab mõnikord kõvasti aega jne. Ka käsu kirjutamine 1. jaoskonnas võib olla ei lähe igakord nii kiiresti kui seda arvata võiks: tuleb teha parandusi, mõnikord lauseid ümber konstrueerida ning üldse kohendada redaktsioonilist külge, nii et mõtted oleksid väljendatud selgelt ja lühidalt; lähevad ju käsud ülemuse kätte, kus keele

konarlused ja vigased laused võiksid rakendada õige ja kiire pildi saamist alluvate tegevuses.

Teisest küljest võib käsk mõnikord teatavas olukorras valmida märksa kiiremini kui see on mädatud ülalpool; nii on võimalik eriti just siis kui staap on juba mõni aeg koos töötanud ja igati tunneb oma kohuseid mitte ainult teoreetiliselt, vaid ka praktiliselt hästi, olukord on lihtis, käsu tegelikul kirjutajal on väle käsi ja oskus panna selgelt ja lühidalt paberile ettedikteeritavad mõtted, masinakirjutaja lööb keskmiselt 250 tähte minutis ja ei tee vigu ning lõpuks on käepärast mees, kes mõistab rotaatoriga osavasti ümber käia. Ka staabiülemale ettekandel brigaadiülemale on võimalik aega säästa kui viimane — nagu see kaunis tihti sünnib — 1. jaoskonna ülemale ettekandmise juures viibib (staabiülemale) ning seega juba on saanud olukorrasse süveneda. Ka sarnastel soodsatel juhtudel möödub siiski tund ja rohkemgi, enne kui brigaadi käsk valmib.

Nüüd vaatame kuidas valmisesid operatiivkäsud Voldi manöövritel ja kui palju see võttis tegelikult aega. Ma ei hakka siin peensustes selgitama brigaadi tegevust ühel või teisel manöövri päeval; see on üksikasjalikumalt kirjeldatud eelmises „Sõduri“ nr-s*). Piirdun vaid nende momentide allakriipsutamise, mis sel või teisel viisil mõjutasid operatiivkäskude kirjutamist ja nende laialisaatmist väeosadele.

20. septembril k. 0455 saabus diviisi staabist telefoni teel eelkorraldus, mis sisaldas kaks olulist punkti ja nimelt:

- brigaadil teostada luuret eesmärgiga 20. septembril astuda kontakti vastasega, selgitades tema peajõudude grupeerimist;
- k. 1200 samal päeval brigaadi peajõududel välja astuda praegustest korteritest ja liikuda uude puhkusraiooni (mis asub lähemal vastasele).

Olukorra uurimisel selgus, et brigaadil seisab ees lahing vastasega, mille läbiviimiseks — peale andmete kogumise vastasest luure teel — on vaja võimalikult kiiresti oma kätte saada soodsad maa-alad, mis hõlbustaksid eelolevat brigaadi peajõudude hargnemist lahinguks ja selle läbiviimist. Teisest küljest brigaadi

*) „1930. a. üldmanööver“. „Sõdur“ 1930. a. nr. 39/40.

peajõud tulevad liikuma panna k. 1200, s. o. umbes 7 tunni pärast.

Nende kaalutluste alusel kujuneb ot-sus:

— kõigepealt lahendada luure ja katte küsimus, ühes sellega informeerides väeosi eelolevast rännakust; et nad saaksid teha tarvilikud eelkorraldused;

— kui see on sündinud, alles siis asuda brigaadi operatiivkäsu koostamisele.

Luure teostamiseks otsustatakse moodustada kolm luursalka, mille koosseisu lähevad: ratsavägi, ratturid, soomusautod, suurtükivägi, jalavägi ja rk. veoautodel. Kõik need väeliigid ja veevahendid, mis asuvad korterites kaugel üksteisest, on tarvis liikuma panna, neid koondada lähtekohtadesse, kus nad allutada vastavatele salgajuhtidele. Kogu selle töö läbiviimine nõuab võrdlemisi palju aega, eriti kui arvesse võtta sidesaamise võimalusi, ja seepärast jõuab lõpule alles k. 0800-ks.

Nüüd asutakse brigaadi operatiivkäsu kirjutamisele, mis käsikirjas valmib k. 0830 ja siinsamas kohe telefoniteel edasi antakse väeosadele, viimaste tähelepanu sellele juhtides, et eelkorraldused on aluseks vastavatele väeosade operatiivkavatsustele ja hiljem väeosadesse saadetak brigaadi operatiivkäsk ainult dokumenteerib eelkorraldusi. Peale selle jätkub operatiivkäsu saamisprotseduur umbes nii kui see eelpool tähendatud, kuni ta k. 1040 alla kirjutatakse ja k. 1110 väeosadesse laiali saadetakse. Seega käsu valmistamine kestis 3 tundi 40 min. — maha arvatud see aeg, mil käsku (käsikirjas) eelkorraldusena telefoniteel väeosadesse edasi anti; kuigi praegu puuduvad täpsad andmed, kuid arvan, et selleks läks tarvis vähemalt 30—40 minutit.

21. septembril diviisi operatiivkäsk, mille olulisemad punktid olid juba varem telefoni kaudu vastu võetud, saabus brigaadi staapi k. 0300. Brigaadi operatiivkäsk saadeti laiali k. 0435. Seega brigaad võttis omale otsuse tegemiseks ja selle väljendamiseks operatiivkäsus 1 t. 35 min. Eelkorraldused anti jällegi telefoniteel, kohe peale seda kui käsk oli käsikirjas valmis.

22. septembril sündis see umbes samas tempos, selle vahega, et enne operatiivkäsu valmimist brigaadi staabile lähemal asuvad väeosade ülemad staapi il-

musid, kus brigül neid isiklikult olukorrast informeeris ja oma otsuse teada andis. Väeosadele, kelle ülemad ei saanud ilmutada isiklikult kohale, anti telefoni kaudu eelkäsed.

Eeltoodust on näha, et manöövrelid diviisi juhatus reguleeris brigaadi operatiivtegevust eelkorraldustega, millele järgnesid operatiivkäsed. Need eelkorraldused ja käsed saadi brigaadis õigel ajal ja võeti brigaadi juhatuselt aluseks operatiivkäskude koostamisel, mis anti aegsasti väeosadele edasi eelkäskude näol suusõnaliselt, kirjalikult või telefoni teel; kiiret teotsemist nõudev olukord, väeosade asukohtade kaugus brigaadi staabist ja tarvidus anda väeosadele rohkem aega oma operatiivkavatsuste kaalumiseks ning tarvilikkude eelkorralduste tegemiseks nõudis sarnast teguviisi.

Brigaadi staabis on andmed, et väeosad oma käsed andsid brigaadi eelkäskude põhjal, mitte ootama jäädes brigaadi operatiivkäsku, mis sisult ju ainult dokumenteeris varem antud eelkäske ja korraldusi. Nii näiteks 20. sept. k. 1100 saabus brigaadi staapi ühe väeosa operatiivkäsk, mis oli väeosa ülemalt alla kirjutatud k. 1010, kuna samal ajal brigaadi operatiivkäsu I osa see väeosa võis kätte saada k. 1200 paigu. Ühe teise väeosa sama päeva operatiivkäsk on märgitud k. 1230, kuna brigaadi käsu sai see väeosa kätte k. 1226. On arusaadav, et 4 min. vältusel ei suudetud operatiivkäsku koostada, vaid see oli ennem valmistatud brigaadi eelkäsu põhjal.

Kui „pudemete“ autor ütleb, et „rügement, pataljon ja kompanii oma otsused tegid, käsed ja korraldused andsid minutitega“, — siis jääb sarnane teguviis arusaamatuks, kui arvesse võtta kõiki seda, mis allpool tähendatud eelkäskude saatmise kohta väeosadesse; võib olla on siin põhjuseks autori puudulik informatsioon sündmuste käigust või mõni teine asjaolu. Samuti pole hästi arusaadav, mispärast näiteks pataljon ja kompanii on „side võimaluste mõttes raskemas seisukorras“ kui brigaad. Kompanii ja tavaliselt ka pataljon asuvad ühes külas, kuna samal ajal väeosad asusid brigaadi staabist kuni 35 km kaugusel. Kui arvesse võtta traat-side halbu külgi, ja nimelt selle „jonnakust“ ja asjaolu, et virgats on alati kõige kindlamaks sidevahendiks, siis on ülalantud kauguste juures selge, kes oli side mõttes paremas seisukorras, kas brigaad või väeosa.

Mis puutub operatiivkäsu pikkusesse, siis on see teataval määral doktriini küsimus, mis ei kuulu siin praegu arutamisele. Üks on aga selge, et olgu operatiivkäsud kui lühikesed tahes, meie oludes nad ikka kipuvad hilinema. Seepärast ei saaks ka tulevikus loobuda neist paremustest, mis annab suusõnal, kirjalikult ja võimaluse piirides ka traaditeel edasiantavate ope-

ratiiv-eelkorralduste ja eelkäskude parremused.

„Kes neid kõrgete staapide kombeid tunneb“ ütleb „pudemete“ autor. Neist sõnadest võiks küll järeldada, et autoril pole võimalust olnud „kõrgetes staapides“ töötada või nende tegevust tähele panna. Kui see nii on, siis pole ka autorile midagi ette heita, sest et ta ei teadnud mis ta tegi.

L. K.

Kolonne varjamisest lennukite luure eest udupilve abil.

D. Buxhoevden.

Lennukite arendamine Maailmasõja vältel ja pärast sõda annab nendele ikka suurema tähtsuse sõjaasjanduses, aga ühes lennukite arenemisega laienevad ka nende sõjalised ülesanded.

Muude ülesannete seas on lennukite tähtsamaks ülesandeks luure korraldamine vastase seljataguses piirkonnas, kusjuures lennukitel tuleb tähele panna, jälgida ja kindlaks teha vastase vägede liikumisi, koondamisi, asetumisi jne. Selle tõttu on nüüd esiplaanile tõusnud küsimused, nagu maastiku moondamine ja vägede varjamine nii paigal olemisel kui liikumisel, nii tule- kui seljataguses piirkonnas. Iseäranis raske on lennukite eest varjata vägede liikumist, mis üksikutes olukordades on täitsa teostamata ülesanne. Rohkesti ollakse arvamisel, et tulevikus üldse väed ei saa enam liikuda päeval; seda tuleb juba teha ainult öisel pimedusel. Kuid ka öösel võivad lennukid tähele panna ja kindlaks teha vastase vägede liikumist, valgustades luuravat maa-ala langevate parašütrakettide abil.

Et aga vägede liikumist peab varjama vastase eest, eriti lähemas seljataguses piirkonnas, on nüüd igal pool esile kerkinud küsimus, kuidas seda teostada. Sellel alal on tehtud rohkesti katseid, kusjuures on püütud varjata kolonne liikumist kunstliku udu tekitamisega. Siiski pole saavutatud rahuldavaid tagajärgi, sest tiheda läbipaistmata udu tekitamine oleb osalt maastikust, ilmastikust, kaasas olevatest suitsutekitajatest ja nende tarvitamise viisist. Enesestki mõista, et luurelennuk paneb tähele udupilve tekkimise tee kohal tema ilmumisel ja teab, et käes-

oleval juhul on tegemist vastase kolonne liikumisega ja nii valge udupilv mõjub lennukile nagu magneet rauale — kisub teda lähemale, et kindlaks teha udu all varjatud väeliik, tema suurus ja liikumise suund. Nii on juba kunstlik udupilv kahjulik, kaugelt juhib lennuki tähelepanu sellele kohale ja, kui olukord on lennukile soodus, ega ta siis küll ei lahku enne kui on kätte saanud tarvilikud andmed.

Kunstliku udu tekitamisel seisab pea-ülesanne selles, et luurelennukilt võimalus võtta kindlaks teha liikuva väeosa kolonne suurust, liiki ja liikumise suuna. Selle saavutamiseks:

- 1) Udupilv peab olema alati liikuvast kolonnist palju suurema ulatusega.
- 2) Udupilv peab olema alati nii tihe, et temast ei paistaks läbi üksikud esemed, mis kindlaks teevad väeosa liigi.
- 3) Lennuki ilmumise ja udupilve tekitamise ajal kolonn ei tohi edasi liikuda, vaid peab jääma paigale, otsides loomuliku varju tee ääres.

Liikuvast kolonnist tekitada suurema ulatusega udupilveid, on seotud raskustega. Kolonne asupaiga kohal tekitatakse udupilv kas küünalde või käsigranaatide abil. Vastase lennuki ilmumisel süüdatakse küünlad põlema ja asetatakse tee äärde, ehk tarvitatakse udu käsigranaate, mis heidetakse maha kolonne asupaiga lähedusse. Siin on nüüd tuul peategur, millest peasjalikult on kolonne varjamine. On tuule suund soodne, tähendab piki kolonne tee suunas, võib saada tee kohal udupilve kolonnist märksa suu-

rema ulatusega. Teisem on lugu, kui tuul on tee suunale ristjoones.

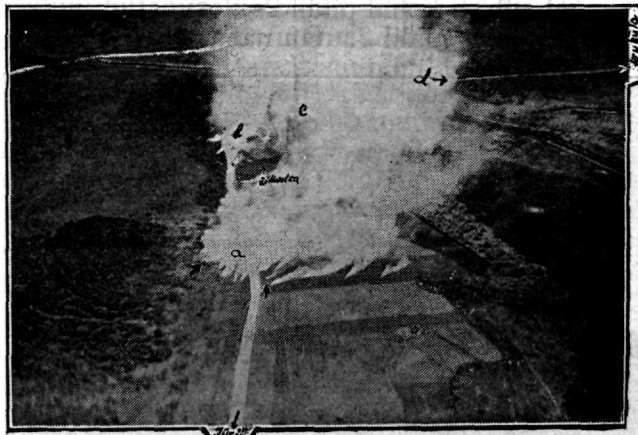
Et sel juhul tekitada kolonnist suurema ulatusega udupilvet, tuleks välja saata mehi a ja b suunas, et sel kohal tekitada udupilvet. On arusaadav, et teisel juhul on udutekitajate kulu hea pilve saamiseks esimesest juhust palju suurem ja pilve tekitamine palju raskem.

Varjamise mõttes on vaja, et udupilv oleks läbipaistmata tihe ja ühesugune, tähendab, et kogu maa-ala, kus asub kolonn, oleks ühesuguselt kaetud uduga. Seda on tehniliselt väga raske teostada ja oleneb alati tuule iseloomust. Alati võime tähele panna, et udupilv liigub üle maastiku sagaratena ehk ribadena, jättes üksikud kohad katmata ehk nõrgalt ja hõredalt kaetuks. Iseäranis sagedasti tuleb viimane nähtus esile kuival ja tuulesel ilmal. Niiskus üldse sobib tiheda udupilve saamiseks. Tugeva tuulega, kui tuule kiirus on üle 5 m/sek., on juba väga raske saada tihedat udupilvet. Udu- tekitaja, kas küünal või käsigranaat, ajab alati ühetaoliselt udu välja, mis ei olene tuule kiirusest. Tähendades udu hulka, mis tekitaja 1 sek. jooksul välja ajab n gr, ja tuule kiirust ühel juhul 2 m/sek, teisel 10 m/sek, näeme, et esimesel juhul on 2 m ulatuses õhku paisatud n gr udu- ainet, kuna teisel juhul see sama hulk on paisatud 10 m ulatuses. Kui ainult arvestada pilve pikkust, siis teisel juhul on udupilv 5 korda hõredam kui esimesel juhul. Kuid tegelikult on see hõredus palju suurem, sest meil pole siin tegemist mitte joone vaid ruummõõduga. Mida kaugemal asub udupilv algpunktist, seda laiemaks ta laguneb ja kõrgemaks tõuseb.

Udupilve tekitamise ajal ei tohiks kolonn üldiselt mitte edasi liikuda, vaid peaks jääma paigale, otsides tee läheduses varjamise esemeid (puud ja põõsad). Viljapõllud ja pikk rohi harilikult varjavad halvasti lennukite eest. Võivad ju olla juhud, kus on soovitatav kolonni edasiliikumine udukatte all. Niisugune juhus oleks, kui lennuki lähenemisel kolonn asub tiheda metsa läheduses. Iseäranis veel siis oleks see soovitatav, kui tuul puhub metsa poole. Kolonn liikudes edasi udukatte all jõuab metsa, kus ta tihedate puude all leiab kõige paremat varju. Peale selle varjab metsa kohal ka hõre udu täielikult ja udu püsib metsa kohal märksa kauemat aega. Tiheda udupilve tekitamiseks on olukord kõige ebasoodsam, kui kolonn asub suurel lagendil.

Möödunud suvel meil tehti õppuste ajal üksikuid katseid liikuva kolonni varjamises luurelennuki eest. (Pilt 1, 2 ja 3.) Rahuajal on üldse niisuguste katsete korraldamine raskendatud, sest alati asuvad tee äärel kas viljapõllud ehk niitmata heinamaad. Neid tallata ei saa ja nendesse visata udüküünlaid ehk käsigranaate ei ole lubatav, sest tekkinud kuumusest hävitatakse vili ja hein. Kuival ajal võib ka ette tulla, et udutekitaja kuumusest süttivad turbasood.

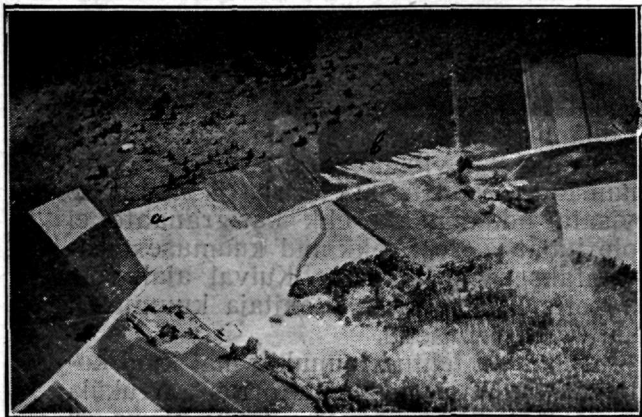
Pilt 1 on tehtud lennukilt mai kuul kolonni liikumisel rännakkorras Aruküla jaamast Tallinna suunas. Tuule kiirus sel päeval oli umbes 2—3 m/sek ja ilm oli kuiv ja soe. Tuule suund soodus, tuul puhus üldiselt tee suunas, kuid metsade vahel puudus kindel suund. Udupilve tekitajaks oli eraldi meeskond, varustatud udüküünlatega. Lennuki ilmumisel kolonn pidi jääma paigale ja meeskond süütas küünlad kolmes kohas, kolonni peas a, ja kahes kohas pikki kolonni b ja c. Kolonni koosseisus oli jalavägi, suurtükivägi ja voodid. Kolonni pikkus liikumisel umbes 1 km. Lennukilt tehtud päevapildil (pilt 1) on selgesti näha udupilv ja

Pilt 1.

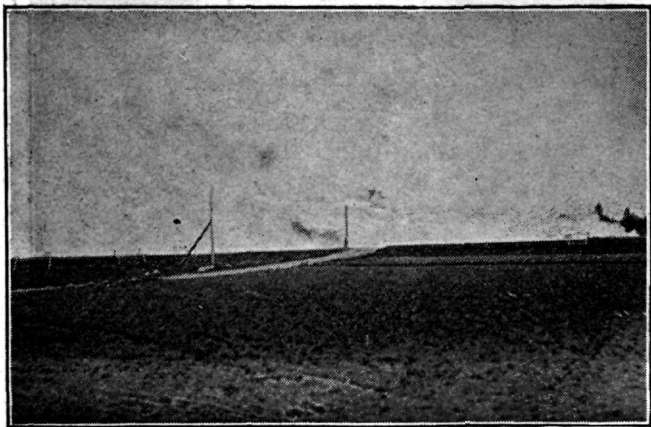
valge vööna maantee. Päevapilt on tehtud 450 m kõrguselt. Udupilv on üldiselt ühesuguse tihedusega ja pildil on näha udüküünlate 3 süütekohta a, b ja c. Lennuk tuli peale parajasti maantee kõverusel, mille tõttu kolonni saba, kus asus suurtükivägi, jäi väljaspoole udupilve d kohal. Kohal b on nooltega näidatud udupilvest väljapaistvad esemed, mis iseloomustavad kolonni liigi.

Pilt 2 on tehtud juuni kuul rännakul Jõhvist Kurtnasse. Tingimused olid sel

Pilt 2.

päeval pilve loomiseks märksa halvemad. Tuule suund oli pea kogu tee joonel risti ja tuule kiirus sel päeval üle 5 m/sek, kohati veelgi suurem. Ilm oli väga kuiv ja soe. Suitsukatte loomiseks oli määratud eraldi komando — umbes 16 meest. Igal mehel tuli süüdata udüküünlaid mitmes kohas. Tee kõrval asuvate viljapõldude puhul oli võimata luua katkestamata udupilvet, mispärast a ja b vahele on jäänud tühi koht. Pildil 3 on udupilv b kohal pildil 2, ülesvõetud umbes A kohalt pildil 2. On näha, et maapinnalt

Pilt 3.

vaadatuna on udupilvel palju suurem varjamisvõime. Võrreldes pilti 2 ja 3 näib, et on palju lihtsam ülesanne varjata esemeid maapinnal asuvate vaatlejate kui lennukil asuvate vaatlejate eest. Maapinnalt vaadatuna on udupilv tihe, ühesugune ja läbipaistmatu, kuna ta sel samal ajal lennukilt vaadatuna on hõre ja paistab ribalisena.

Pildil 2 a kohal on udupilv tekitatud

varem kui b kohal. Valge udu ei ole veel täielikult maanteeni välja jõudnud ja meeskonna väikese arvu puhul pole udüküünlad mitte veel kõik süüdatud.

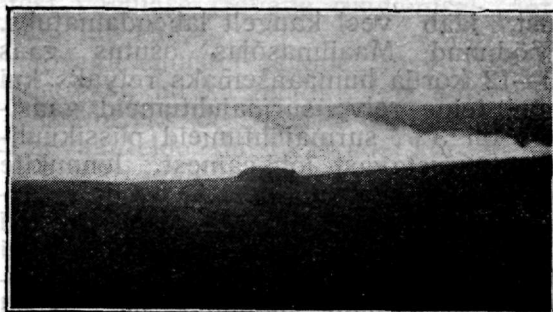
Iseäranis raske on luua udupilve juhul, kui tuul puhub põiki teed, niisuguse ulatusega, et kogu kolonn saaks hästi varjatud.

Kui tulevikus üldse jääda sellele varjamise meetodile, tuleb seda teostada teistviisi. Kolonnis ei pea mitte määratud saama udupilve loomiseks udüküünlatega varustatud komando, nagu see on tehtud kahel käesoleval juhul. Raske on udupilve komando asetumine kolonnis rännaku ajalt, sest meil puuduvad otsejoonelised teed ja metsade ja metsatukade ja võsastikkude vahel on tuule suund alati muutlik. Kummalgi juhul pildil 1 ja 2 pole saavutatud nõuetava ulatusega udupilvet. Esimesel juhul sattus luurelennuk kolonni peale momendil, kui kolonn asus tee kõverusel. Tuule suund on näha udupilvest. Meeskond udupilve loomiseks oli asetatud kolmele kohale ja liikus ühes kolonniga. C kohal asus viimane grupp ja me näeme, et nende poolt tehtud udupilv ei ulata üle kolonni saba, olgugi et grupp süütas udutekitajad viimasena. Teisel juhul oli olukord veel raskem, sest meeskond pidi jooksmas paralleelselt kolonnile ja süütama suitsutekitajaid lennuki ilmumisel. Tagajärg oli — lennuk sattus kolonni peale enne udupilve täielikku levinemist.

Kiire ja tiheda udupilve saamiseks peaks rännakul oleva kolonni meeskonnale kaasa antama mitte udüküünlad, vaid udu käsigranaadid, igale mehele 2—5 granaati, ja lennuki ilmumisel sõdurid viskavad udu käsigranaate tee kõrvale, arvestades seejuures tuule suuna. Sõdurid peavad olema väljaõpetatud nii, et mitte kõik korruga oma udugranaate ei süüta, vaid ainult gruppidena, näiteks iga viies mees. Sõdurid peavad ise oskama reguleerida udupilve tihedust, et kus on näha hõredust pilves, süüdata üks-kaks käsigranaati ja käsigranaadid visata alati vastu tuult.

Pikemaajalise udupilve tekitamiseks tuleks kolonni voorile veel paigutada tagavara udutekitajaid. Siinjuures võiks ehk kasutada eduga dr. Öpiku valmistaatud uduahjusid, mis võivad anda tubli udupilve järjest 6 tunni vältel. Asetades neid vastavatele kohtadele kolonni asupaiga kohal, suudaksime nende abil kauemaks ajaks luurelennuki eest varjata ko-

lonni ja lennuk peaks lahkuma ilma, et tal korda läheks kindlaks teha, mis väeliiki kolonn kuulub. Pildil 4 on dr. Öpiku uduahjust tekitatud udupilv. Viimaste paranduste tõttu on dr. Öpikul korda läinud udu paksust veel suurendada, kusjuures on võimalik reguleerida udupilve tiheidust. Viimane parandus on väga tähtis, sest udupilve tihedus oleneb ilmastikust. Üldiselt tuleb oletada, et päikesepaisteline keskpäev on sama udupilve tekitamiseks ebasoodus aeg nagu gaasipilvelgi. Luurelennukil on aga selge ilmaga kõige soodsam korraldada luuret ja teha ülesvõtteid.

Pilt 4.

Dr. E. Öpiku suitsuahi. Tuule kiirus 4 m/sek., ülesvõtte tehtud 100 m kauguselt.

Keemiliste ainete tarvitamisest meresõjas.

K. Anton.

Callinicuse „kreeka tuld“, mis Ida-Rooma keiserriigi elu pikendas 750 aasta võrra, lasti vaenlase peale laevadest käsipumpade abil. Vedel tuli on läinud igavikku, ühes noolte ja vibudega, aga ta keemiline edu — gaas ja suits — näib veel tänapäeval tähtsat osa mängivat nii maa kui mere kaitses.

Heinrich III valitsuse ajal võitis üks inglise laeva komander terve prantsuse laevastiku, manööverdades oma laevaga pealtpoolt tuult, visates suure hulga peeneks tolmutatud kustutamata lupja prantsuse laevade peale. Hiina „haisupotid“, admiral Dundonaldi „Secret“, mis mängus oli Krimmisõja ajal Sevastopoli vallutamisel ja suitsukatete tarvitamine Zeebrügge ja Ostende blokaadi operatsioonides tõendavad samuti, et kõikidel aegadel on huvi tuntud küsimuse vastu — kuidas keemilisi aineid kui relvu võib tarvitada merevæes.

Keemilisi mürgaineid — gaase — merelahingutes möödunud Maailmasõjas ei tarvitatud. Põhjuseks oli nende levitamiseabinõude puudulikkus, eriti merevæes. Tekib küsimus: kas on nende tarvitamine võimalik tuleviku meresõjas? Vastuseks peab olema — jah, kindlasti; tänapäevased keemiliste gaaside ülekandmise viisid ja abinõud selleks on jõudnud küllaldase täiuseni.

Olgugi, et igasugused rahvusvahelised konverentsid (Haag, Washington) samuti nagu kogu tsiviliseeritud maailm hukka mõistnud ja ära keelanud mürg-

gaaside tarvitamise sõdades, võib öelda, et sellest keeluseadusest kindlasti mööda hiilitakse ka tulevikus ja nimelt järgmistel põhjustel: 1) Keemilised gaasid omavad nii suure jõu, iseäranis ettevalmistamata sõjaväe vastu, et ükski rahvas ei jäta seda relva kasutamata, kui ta leiab, et vaenlane on tarvitanud etteteatamata gaase nii kaitseks kui ka pealetungiks. 2) Et paljud lõhkeained sünnitavad mürgiseid gaase, oleks katse keelata gaaside tarvitamist väljakutsunud ainult umbusalduse, arusaamatuse ja kahtluse, s. t. üks või mõlemad pooled oleks leidnud esimeses lahingus mehi surnud või vigastatud gaasidest. 3) Uusi leidusi ei saa ära keelata, piirata või kontrollida; võib ju alati oletada, et keemikute katsete tulemuseks — olgu need juhuslikult või kurjalt ettekavatsetud — osutub mõni värvita, lõhnata ja raskem kui õhk surmav gaas. 4) Igasuguste kihvtiste gaaside tõusva tarvitamise tõttu rahuajal paljudes tööstusharudes on võimata piirata mõne erilise gaasi või gaaside valmistamist (siis peaks samuti ära keelama ka lõhkeainete valmistamise). 5) Tänapäeval on see rahvas kõige tugevamalt kaitsitud, kelle rahuaja tööstust võib kõige kiiremas korras ja kõige kergemal viisil rakendada sõja otstarbeks; keemiatööstus on just kõikidest kõige rutemalt ja kergemalt mobiliseeritav.

Humaansus sõjas on väga relatiivne mõiste ja küsimus — kuivõrt õigus on nendel, kes pooldavad gaaside keelusea-

dust, jääb veel kaugelt lahendamatuks. Mõõdunud Maailmasõjas osutus gaas 10—12 korda humaansemaks relvaks kui mõni teine relv: surmajuhtumeid gaasidest oli 3%, surmajuhtumeid püssikuulidest, purustavast lõhkeainest, lennukite pommidest, suurtükkidest ja nendele sarnastest relvadest oli 30% *); suhe oli 12 : 1 — igal juhul gaasi kasuks. Gaas ei ole jätanud praktiliselt ühtki invaliidi järelle; püssikuulid, pommid jne. jätsid tuhanded.

Keemiliste sõjainete arv mõlemate — nii orgaaniliste kui ka anorgaaniliste — on leegion ja „tänapäeva Borgia tel“ on kerge asi valida omale relva. Ülesandest ja olukorrast tingitult võivad nad tarvitada: 1) piimavärvi suitse, et peita oma tegusid; 2) süütavaid aineid; 3) ärritavaid gaase, milliste mõjul ohver tahes-tahmata nutab, aevastab või oksendab või kannatab nahapõlendikkude all, ja 4) neid, mis toovad minestust ja surma. Edasi jaotatakse gaase vastavalt nende tegevuskiirusele — aeglasteks ja kiireteks, alates nendest, mis mõjuvad silmapilksest, läbi kauguse sellisteni, millede tulemused tunduvad alles mõne päeva pärast. On olemas veel teistsugune nende jaotus: mõned gaasid, nagu chloriin „veerevad“ vaid üle omast mürgist ainult mõnede väheste minutite vältusel, teised, nagu sinepi- ja pipargaas aeglase äraauramise kiirusega, mis kestab päevi, jäävad püsima kauaks. Kõik tüübid leidsid Maailmasõjas erilise tarvitamise — kui lahinguid peeti päikesepaistel või vihma ajal, metsades või põldudel, mägedes või orgudes. Samuti leiavad gaasid oma taktikalise rakenduse kindlasti ükskord ka mereväe operatsioonides, lainetades üle vete sinetava pinna. Pisargaaside tarvitamine näib olevat tulevikus meresõjas kõige võimalikum; merelahingud on võrdlemisi lühikese kestvusega ja pisargaas, mis ujutanud üle laeva, forsseerib gaasimaski kandmist ning takistab väga suurel määral mehi nende kohuste täitmisel: üks osa sellest gaasist 10.000.000 osas õhus*) põhjustab tugevat pisarate jooksu; mees, kes saanud hea doosi pisargaasi oma silmadesse, ei saa täpsalt sihtida relva kolmekümne minuti jooksul.

Niikaua, kui sõjalaevad on kontsrueeritud nii, et õhu sissehingamine on tin-

gitud ümbruskonna atmosfäärist, on ettevaatamatus vaielda selle üle — kas lõhkeainetega purustamine on laevale kahjulikum kui kihvtised gaasid, kas viimaste tarvitamist mereväes pole oodata või karta. On põhjusi oletada, et sõjalaevade konstruktorid katsuvad projekteerida laevu nii, et nende kiire uppumine, nagu see Jutlandi lahingus oli, osutub võimatuks. Aga et modern lahingulaev sisaldab enam kui miljon ruumjalga õhuruumi ja et ainult 60—80 naela**) sinepi-gaasi tarvis, et täiesti kihvtitada ära atmosfääri, või 6 naela pisargaasi, et teha võimatuks olemine selles suures ruumis, siis on kindel, et mõned rahvad kindlasti leiutavad abinõu — toimetada selle väikse hulga keemilist ainet vaenlase laeva boordile!

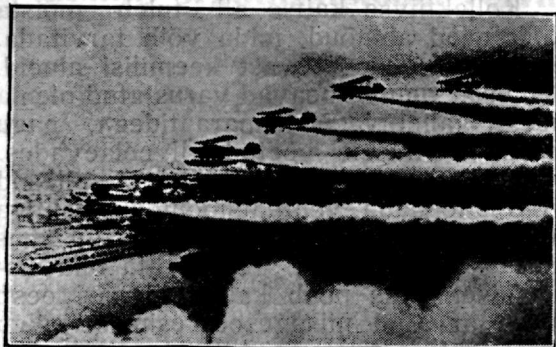
Sõjalaeva universaalsemaks ja efektiivsemaks relvaks on artilleeria kuulid. Nende ülesanne on purustada vaenlase laevu ja, tungides nende sisemusse, plahvatada niisuguse jõuga, et purustada masinaid, tabada varustust ja igal viisil paralüeerida laeva tegevust ja käsitamist. Kui nende kuulide lõhkeainete ruumi 20% täita keemiliste ainetega, siis ei muutu veel kuigi tõsiselt nende purustamise efekt. Võime oletada, et niisugused juhud võivad ette tulla tulevastes meresõdades. Niisugused kuulid, lõhkedes soomuse vastu, kuigi ei tooks materjalset purustust, tõstaks keemilise pilve, mis võiks imbuda laevaruumidesse läbi ventilatsioonisüsteemi.

Tuleviku merelahingutes tekitavad suurimat materjalset kahju sõjalaevadele õhujõud. Õhulaevad võivad, näiteks, kanda ja maha visata suure hulga väikseid suitsupomme. Kui need laetud purustava lõhkeainega, ei oleks neil kuigi suurt materjalset efekti lahingulaeva vastu. Laetud aga fosforiga võiks nad põimendada nii õhukaitse- kui ka peapatareid. Pisargaase võiks samuti hästi kasutada niisugustes pommides. Käesoleval ajal on juba jõutud välja töötada mitu tüüpi keemilisi, aeroplaanidelt levitatavaid suitsukatteid. Kui varustada mereleenukid sarnase seadisega, võib ta luua suitsukatte, mille ulatus poolteist miili pikkuses ja 300 jalga kõrguses umbes 50 sek. jooksul.***) Niisugune suitsukate, olenedes

*) Andmed võetud: Chemical Warfare. A. Fries.

**) Andmed võetud U. S. Naval Institute Proceeding'ust.

ära ilmastiku oludest, on efektiivne umbes 15 minutit; tema taga võib peituda terve laevastik.

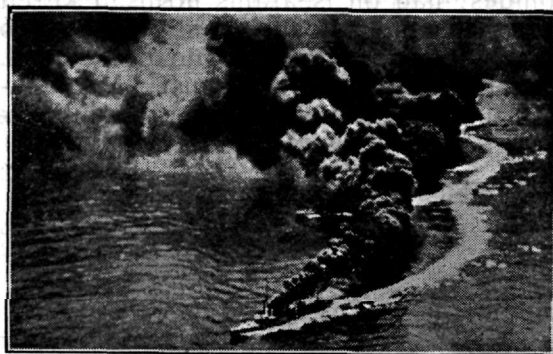
Suitsukate aeroplaanidelt.

Selle nelva lisa mereväe taktikale näib olevat igatpidi nii tähtis, et ta kindlasti kord sügava mõju mereväe olude peale avaldab. Ainult neil pommidel on väärtus, mis annavad aktiivseid tabavusi, või tabavusi nii tihedalt laeva juures, et vigastada võivad ta ehituse. Et sünnitada raskemaid materjalseid vigastusi, peab pommitaja-lennuk võimalikult rohkem pomme peale võtma. Et aga kanda suure hulga pomme kaalu, on tarvilikud väga suuremõõdulised lennukid. Neid aga omakord võib tabada zenütkahuritest kergesti ka väga suurte kõrgustel, seni kuni nad pole kaitstud laiaulatuslisest suitsukattest. Suitsupommidega varustatud, harilikult kerged, väiksed, kuid väga kiired lennukid võivad kanda suure hulga väikseid suitsupomme; nende tabavused pole tähtsad. Kui suitsukate loodud — teised lennukid, nagu pommitajad, võivad läheneda siis laevale või laevastikule soodsama il tingimusi.

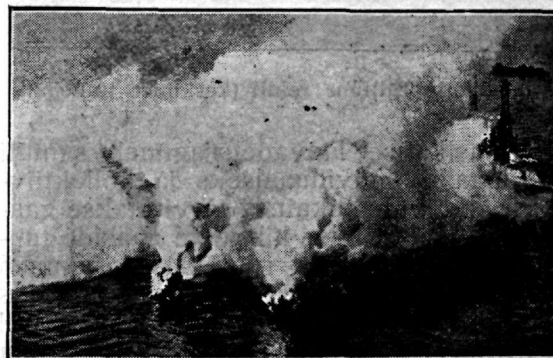
Madal suitsukate, ükskõik missuguse seadise abil loodud, on erilise tähtsusega torpedo-aeroplaanidele; kuna need lennukid peavad lendama torpeteerimisel umbes 30 jala kõrgusel veepinnast ja neid võib 200—300 jala kõrgune suitsukate varjata täielikult vaenlase eest. Suitsukatteid selleks otstarbeks võib luua jällegi suure kiirusega lennukitelt, milliseid raske tabada zenütkahurist või mõnest teisest laeva tulerehvast. On kord lennuk mis kannab torpedosid läbi murdnud suitsukatte, võib ta võtta tarvilise suuna ja lasta välja torpedo, enne kui on vaenlasel mingisugune võimalus teda tabada. Torpedolaskete edu suitsukatte all näib olevat üks kõige kindlamatest meetodi-

test vaenlase laevade ründamisel aeroplaanide abil.

Nagu endistel aegadel, tarvitavad sõjalaevastikud ka nüüdki veel suitsukatte tekitamiseks destroyerite suitsukorstnaid. Laevakatelde suitsukäikude kõrget temperatuuri võib kergesti kasutada kihvtiste suitsude levitamiseks. Võimalus sünnitada suitsukatteid ehk pilvi ujivatest suitsupoistest ja samuti allveelaevadest on ka juba võetud arvesse. Kuna allveelaev on väga tundelik suurtüki tulele, võiks ta soodsas tuulega kaitsta end oma enese suitsu kattega. Nende laevade madal süvis lubab operatsioone kalda läheduses, ja neid võiks väga hästi kasutada nii kihvtiste gaaside kui ka suitsukatete levi-

Suitsukate destroyerite korstnatest.

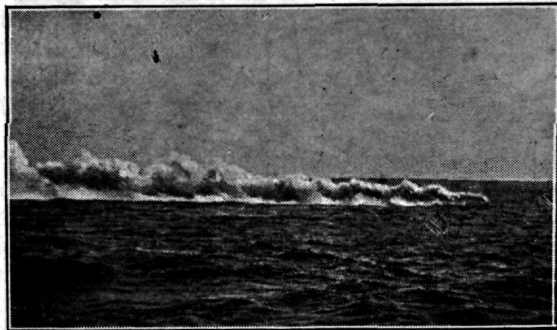

Suitsukate ujuvatest poistest.

tamiseks. Suitsupilve liikumise kiirus on soodsail ilmastiku tingimusi 3—4 miili tunnis, — mitte enam, ja mainitud rünnaku viisidel oleks vastuvaidlemata suur tähtsus, eriti võitluses rannakindluste vastu. Ja tõesti — keemilised ained pakuvad siin mereoperatsioonidel suurima hüve: et vallutada kindlusi, peavad laevade kahurite harilikud brisant kuulid tabama ranna suurtükke ja kauguse-

mõõtjaid; sinep- või ka kestva pisargaasiga varustatud kuulid ja pommid võivad kindlused kõlbmatuks muuta, ja küllaldasest suitsupilved. — vaikima sundida fordid: nad oleksid võimetud midagi nägema pealetungi või miinide traalimise operatsioonide ajal.

Dessantsalgad opereerivad harilikult oludes, kus inimelude kaotuste vähesus on väga soovitatav. Suits ja pisargaas annab võimaluse niisuguse taktika jaoks. Teisest küljest — sinepgaasi võib teha ujuvaks veepinnal väinades, lähedes ja teistes maandumispunktides ning sellega sünnitada tõsist tõket maandurvatele jõududele. Fosforikulid ja pommid on suurimal määral kasulikud dessantoperatsioonides; nad on iseäranis hirmsad kiirelt organiseeritud salkadele, milledega tuleb harilikult arvestada mereväe dessantidel. Fosfor näitas oma efektsust Maailmasõja ajal võitluses kõrgesti distsiplineeritud saksa kuulipildujate personaaliga.

Suitsukate Tallinn reidil (keskmise tuulega).

Gaasikaitse laevadel jaguneb samuti kui maalgi individuaalseks ja kollektiivseks. Individuaalkaitset tarvitatakse gaasimaski jne. Kaitse kihvtiste gaaside tungimise vastu laeva ruumidesse jaguneb harilikult kolme faasi: 1) gaasi ilmsiks tegemine, 2) kaitse gaasi mõju kestvusel ja 3) kihvtiste ainete eemaldamine pärast lahingut. Ehk küll võivad olla mehaanilised ja keemilised detektorid, on võimalik, et kõige kindlamaks ja praktilisemaks gaasi ilmsikstegemise abinõuks osutub siiski mõne meie tundeorgani väljendus

— nägemine, haistmine ehk muu füsioloogiline efekt: see nõuab hästi väljaõpetatud, treeneritud meeskonda.

Kollektiivse kaitse all tuleb mõista kõik need abinõud, mida võib tarvitada, et eemal hoida laevast keemilisi aineid. Kinnised ruumid peavad varustatud olema uuesti vahetuva õhu aparaatidega, nagu need tarvitusele võetud allveelaevades. või teatud tüüpi gaasifiltritega, milliseid võib ühendada ventilatsiooni süsteemiga nii, et laeva meeskond hingab nagu ühes suures gaasimaskis. Igat kohta õhu sissepääsemiseks peab kaitsma gaasi eest, juure arvatud niisugused, esimese pilgu järgi tähtsusetu, sissejuhtivad augud nagu kõnetorud. Gaasimaski lihtne tüüp ei vasta mereväe nõuetele — harilik mask segab häälelist edasiandmist. Erilisi optilisi maske peab tarvitama kontrollgruppides ja spetsiaal allveelaeva tüüpi maske — kaitseks gaaside vastu, mis tekkinud juhuslikult.

Muidugi, ühes igasuguste mehaaniliste seadistega ripub ära laeva „vastuseis“ gaasile, meeskonna gaasidistsipliinist ja teiste tähtsate ülesannete kõrval on just hea treening saia sõnaks hädaohutusele. Pisargaasid — püsivad ja mitte-püsivad — võivad abiks olla laeva meeskonna treenerimiseks gaasikaitse kõikides faasides. Mehaanilised või keemilised näitajad on tarvilikud lisadena, sest et haitsmisetunne valhest lakkab, iseäranis sinepgaasi vastu.

Kihvtiste ainete täieline eemaldamine laevast peale ataagi on väga raske. Sinepi- ja seda tüüpi gaasid on väga aeglaselt lahutama vees, ja kui nad absorbeeritud laeva puust teki, pakuvad tõsise probleemi.

Merelahingus on momentaalsed hüved positsioonis ja tule momentaalne ülekaal kõige suurema tähtsusega tegurid. Nende saavutamiseks, ehk takistamiseks neid saavutada vaenlasel, pakub gaas ja suits võimsaid abinõusid lisaks kõige efektsamatele mereväe relvadele. Laevastik, mil selles ülekaal, kui ta muidu võrdne vaenlasele, võidab.

R. K. K. A. väeliigid tänapäeval, nende organisatsioon, relvastus ja koht lahingdoktriinis.*)

V. Tehnilised väed.

1. Soomusjõud.

Punavägi oma üldmassis on varustatud alles vanatüübiliste (väikese liikumiskiirusega) tankidega. Seda ei salga ka venelased ise sõjaajakirjanduses (v. „Voina i Revoljutsia“ 1929 nr. I lhk. 44 ja „Pehota i Bronesilõ“ 1929 nr. 6 lhk. 29) ja see selgub samuti punaväe ametliikude eeskirjade ja taktika-käsiraamatute andmetest. Kõik enne 1929. a. ilmunud R. K. K. A. määrustikud, käsitledes üldiselt Maailmasõja lõpuks väljakujunenud tankide taktikat, loevad tanki „jalaväe vahetuks relvaks“, milline toetab teda (jalaväge) vaenlase kindlustatud positsiooni ründamisel ja vastukallaletungidel (J. E. II §§ 47 ja 148). 1930. a. ilmunud K. Šildbach'i offitsiosne „Taktika voisk spetsialnogo naznačenia i vspomogatelnõh častei“ (Gos. izd., 3. trükk), mis on „koostatud ametliikude eeskirjade alusel“, nagu märgitakse esilehel, kinnitab (lhk. 22), et punaväes on tarvitusel järgmised tankitüübid:

„Karakatitsa“ (kaal 3,9 tonni, maksimaalne liikumiskiirus 25 km, praktiline kiirus umbes 15 km, relvastuseks on kas üks 37 m/m suurtükk või üks kuulipilduja), kuid neid on seni suudetud valmistada ainult kaks seeriat (à 30 tanki). „M. S.“ tankid on samuti ette nähtud peamiselt koostööks ratsaväega; teotsemiseks öösi nad on varustatud sellekohaste reflektoritega.

Mis puutub organisatsioonis (joon. 13), siis kolmest ühetüübilisest tankist koosnev rühm on kõige väiksemaks ja ühtlasi lahutamatuks taktikaliseks üksuseks; rühmad ühendatakse kolmekaupaga kompanideks, kompaniid — pataljonideks ja pataljonid — rügementideks. Peale selle eksisteerivad ka üksikud tankidekompaniid ja -pataljonid.

Vahepeal aga on tankide-taktika teinud Ameerikas ja Lääne-Euroopas, eeskätt inglise sõjaväes suuri edusamme ühenduses kiiresti liikuva tanki (liikumiskiirus 40—60 km tunnis) tarvitusele võtmisega. Näiteks juba inglaste 1927. a. ajutine soomusjõudude lahingu-eeskiri

Tanki süsteem	Kaal tonnides	Kahureid	Kuulip.	Soomus.	Keskmine kiirus tunnis	T õ ö	
						tunnid	km
1. Raske B. (Mark V)	28,5	1 (57 m/m)	5	Kaitseb kuulide ja kerge tüürskude hõltsude eest	5	10	51
2. Keskmine S.	14	—	4		8	13	109
3. Kerge M.	7	1 (37 m/m)	1		7	12	66
		1 (37 m/m)	1				

Sellest aga ei pea järeldama, et punaväes puuduvad täiesti n. ö. uueaja tankid. Hiljuti leidsid lugejad „Sõduri“ veergudel (Nr. 35/36 s. a. lhk. 1057) teate, et 1929. a. on venelased saanud Itaaliast teatava arvu kergeid tanke „Fiat 3000“ (kaal 5,5 tonni, maksimaalne liikumiskiirus 25 km tunnis, tegelik kiirus 15 km, tegevuseraadius umbes 120 km, relvastatud ühe 37 m/m suurtükiga või ühe kuulipildujaga). Need tankid on määratud teotsemiseks eeskätt ratsaväega. Ka venelased ise on katsetamisel jõudnud üksikute tankitüüpideni, milliste liikumiskiirus ulatub kuni 25 km, ja neid juba vähesel arvul oma tehastest välja lasknud. Siia kuulub kerge tank „M(alõi) S(ovetski)“ ehk

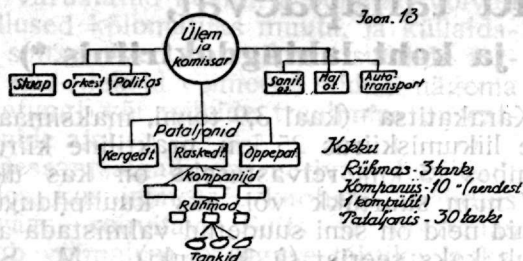
(„Tank and armoured car training“¹⁾) — esimene ametlik eeskiri kiiresti liikuvatele tankidele — loobus tiheda koostöö ideest tankide ja jalaväe vahel; ta loeb tanke võimeliseks teotsema ka iseseisvalt (§§ 2., 13. ja 25.). Tankide kasutamine on ette nähtud isegi rännakaitse osade (§ 41) ja välivahtkondade (§ 38) juures.

Lääne-Euroopa moodsad printsibiid tankide kasutamisel on leidnud vastukaja alles viimastes R. K. K. A. lahingu-eeskirjades ja sealgi kaunis tagasihoidlikult. Selle põhjuseks on muidugi punaväes tarvitusel olevate tankide materjalosa teistsugused omadused, nimelt nende väiksem

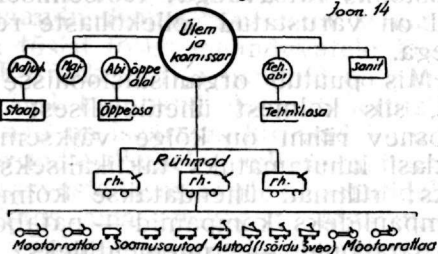
¹⁾ Ta tõlgiti varsti vene keelde ja ilmus pealkirja all: „Angliski wremennõi bojew. ustav tankovõh i avtobron. častei“ (Gos. izd. 1928).

*) Järg. Vaata „Sõdur“ nr. 35/36 s. a.

R. K. K. A. tankide rügemendi organisatsioon

R. K. K. A. soomusautode divisjoni organisatsioon

liikumiskiirus. Venelaste jõupingutused selles suunas, et tehniliselt tõusta L.-Euroopa suurriikide tasapinnani, pole seni, nagu nägime eelpool, andnud veel loodetud tagajärgi. R. K. K. A. välimäärustik (1929 §§ 9. ja 134.) ja „Tankide lahingtegevuse aj. instruksiooni“ projekti (1929 § 25) järele on tank eeskätt jalaväerelv, kuid ta töötab koos ka ratsaväega; kui aga tanke on rohkesti, siis võib osamendest eraldada tankide kaugetegevuse-gruppidesse — teotsemiseks vaenlase kahurväe, staapide, varude ja teiste kaugete märkide vastu. Laskurdiviis organiseerib temale juurdantud tankidepataljoni jõududest enne kõike ešelonid jalaväe toetamiseks ja ainult siis, kui on olemas võimas kahurvägi või kui tanke on juurde antud üle ühe pataljoni, eraldab kaugetegevuse-ešelonid (igas ešelonis vähemalt 1 tankidekompanii). Veel üksikasjalisemalt valgustab venelaste uut vaadet tankide kasutamisele välimäärustiku § 206. Seal väidetakse, et tanke võib pealetungil kasutada muuseas motoriseeritud osade ja ratsaväe koosseisus teotsemisel vastase tiibadele ja iseseisvate ülesannete täitmiseks kaitsepositsiooni sügavuses. Täiesti modern vaade on ka see, et kolitamlahingu ootel tankid võivad kuuluda avangardi osade koosseisu; kokkupõrkel nad peavad liikuma kiiresti ette ja toetama jalaväe löögigrupi vastase tiiva haaramisel. Kaitse tankid võtavad osa vas-

tulöökidest; jälitamisel nad teotsevad koos jala- ja ratsaväega vaenlase peajõudude vastu (Välim. §§ 207., 247., 282.). Mis puutub tankide osavõttesse luurest ja rännakkaitse osadest, siis välimäärustik seda küsimust ei puuduta; sõjaajakirjandus viimast võtet ei poolda, sest see paljastavat enneaegu tankide olemasolu ja sundivat vaenlast otsima varakult vastuabinõusid.¹⁾

Neid R. K. K. A. viimaste ametlikkude eeskirjade uusi vaateid tankide taktika alal arendatakse praegu edasi ja detailiseeritakse rohkearvulistes sõjakirjanduse toodetes. Eriti huvitav on kogu konkreetseid näiteid (ülesanded ühes lahendustega) tankide kasutamise kohta koos jalaväega ja „vabaltmanööverdavate ešelonidena“, milline ilmus möödunud (1929) aastal vene tuntud soomusvägede-taktika eriteadlase P. D. Gladkovi toimetusel pealkirja all „Vzaimodeistvie tankov s pehoti v rote, pataljone i polku“ (Gos. izd.). Raamat baseerub tankidele, milliste liikumiskiirus on 10—15 km tunnis. Ülesannete „tankide vabaltmanööverdavate ešelon kahurväe vastu“, „tankide vabaltmanööverdavate ešelon jalaväe vastu“ ja „tankide teotsemine „nurga all“ lahendused väärksid äratoomist „Sõduri“ lugejatele täielikult. Siin aga võime teema kohaselt teha ainult üksikuid märkmeid nende kohta. Lahendustest selgub, et kuigi „vabaltmanööverdav ešelon“ võib koosneda mitmest tankidekompaniist, saab iga kompanii siiski omaette ülesande ja teotseb iseseisvalt. Tankide-ešelonit toetab kahurvägi (vaenlase vaatluspunktide pimestamine, tankidevastaste relvade võimalikkude asukohtade tulistamine, suitsukatted, saatesuurtükid jne.) ja lennugägi. Vastase iga patarei vallutamiseks loetakse vajalikuks kaks rühma tanke (6 tanki). Jalaväe vastu võitlemisel jääb „vabaltmanööverdav tankide-ešelon“ oma jalaväega tulesidesse ja saab ka temalt toetust; siin liiguvad tankid normaalselt paralleelselt rindele. „Nurga all“ teotsemist käsitletakse kui tiivalööke tankide-ešeloniga jne.; tankide-ešelon ja jalavägi ründavad suundades, mis moodustavad teatud nurga.

Tankide teotsemisel koos jalaväega maksavad punaväes samad põhimõtted, mis mujalgi suurriikide sõjavägedes: massiline kasutamine laial rindel, ootamata ilmumine lahinguväljale ja ešelonierimine

¹⁾ „Pehota i bronesilõ“ 1929 nr. 8 lhk. 27.

sügavusse. R. K. K. A. ametlikkude eeskirjade järele on laskurpataljon selleks üksuseks, milline peab kokkukõlastama oma tegevuse tankidega. Normaalselt antakse tanke juurde: laskurpataljonile — I rühm (3 tanki), laskurrügemendile — tankidekompanii (10 tanki) ja laskurdiviisile — tankidepataljon (30 tanki). Tank üksikult ei teotse.¹⁾

Soomusautode materjalosa poolest on venelased samuti Lääne-Euroopa suurriikidest maha jäänud. Sõjaliteratuuris palju kõneainet andnud kuuerattaga, väljaspool teid liikuvad soomusautod, millised on L.-Euroopas juba osaliselt tarvitusele võetud, puuduvad seni N.-Venemaal veel välja kujunenud²⁾, siis ei leia meile ka R. K. K. A. ametlikkudest eeskirjadest „moodsat“ soomusautode-taktikat. Soomusauto on venelaste määrangu järele „teedega seotud kiiresti liikuv tugev tulevahend“, milline teotseb koos jala- ja ratsaväega luure- ja valveteenistuses, tiibadel, kohtamislahingus, vasturünnakutel, edu arendamisel, taandumisel ja võitluses asulate pärast. Tema kasutamise põhimõtted on venelastel täiesti analoogilised neile vaadetele, milliseid esitab meile J. E. II. Soomusautode rühm on punaväes lahutamatuks üksuseks; üksikuid soomusautosid lubatakse kasutada erandlikkudel juhtumitel.

Soomusautode kõrgeimaks organisatsiooniliseks üksuseks on divisjon (joon. 14), mille lahinguosa moodustavad kolm soomusautode rühma (3 soomusautot, 3 kergeveo-autot, 1 sõiduauto ja 4 mootorratast). Soomusautode rühma lahinguosa koosneb kahest soomusautost ja kahest mootorrattast; ülejäänud abinõud rühmas kuuluvad ka tootuse (1 soomusauto ja 1 mootorratas) või varu (ülejäänud masinad) hulka³⁾. Rühma koosseisu kuuluvatest soomusautodest on üks varustatud 37 m/m suurtükiga, teised kaks — kuulipildujatega. Soomusautodest on punaväes esindatud järgmised tüübid: „Austin“ (kaal 5,2 tonni, liikumiskiirus kuni 40 km tunnis, tagumise käiguga — kuni 20 km, soomuse paksus 3—8 m/m, relvastuseks 2 Maksimi klp., padruneid tagavaraks 6000 tk., kütteainet — 6 tunniks), „Fiat“ ((kaal 5,3

tonni, maksimaalne liikumiskiirus kuni 60 km tunnis, tagumise käiguga — kuni 25 km, kütteaine-tagavara umbes 180 km sõiduks, soomus ja relvastus nagu Austin'il), „Garford“ (vananenud tüüp; raskus 11 tonni, relvastuseks 1 lühike 75 m/m suurtükk ja 3 „Maksimi“, liikumiskiirus 15—20 km tunnis, kütteainete tagavara 6 tunniks), „Renault“, „Benz“, „Lanchester“, (kaal 4,75 t., maksimaalne liikumiskiirus 65 km tunnis, soomuse paksus 8 m/m, relvastuseks üks 37 mm srt. või 1 „Maksim“), tõenäolikkult ka „Armstrong-Whitworth“, „Sheffield-Simplex“ (omadused nagu „Fiat'il“) „Packard“, „Pierce-Arrow“ ja „Jeffery“ parandusena sõjaajast.¹⁾

Soomusrongide asjandus on punaväes rohkem arenenud ja läinud teist rada, kui Lääne-Euroopa riikide sõjavägedes. Läänes eelistatakse soomusrongidele n. n. raudteepatareisid, s. o. platvorm ilma soomuskateta; viimased omavad küll tugeva tulejõu, kuid on vähem liikuvad ja pole võimelised iseseisvate ülesannete täitmiseks. Kuigi ka punaväes ei puudu „raudteepatareisid“, siiski peegeldub R. K. K. A. häälekandjatest üldine tendents, et soomusrongidele peab jääma tulevikus sama osa, mis neil oli kodusõjas ja sõdades piiririikidega.²⁾ Ametlikkude eeskirjade seisukohta väljendab kujukalt R. K. K. A. jalaväe-eeskiri II (1927): „Soomusrongid omavad tugeva tulejõu (relvastuseks on neil välikahurid ja r. k.), sellepärast, kõvendatult dessantosadega (kompanii,ataljon jalaväge), nad võivad teotseda iseseisvalt kaugel oma vägede asukohtadest“ (§ 159). Nad teotsevad, nagu soomusautodki, pealetungil, lahtikiskumisel vaenlasest jne. koos ka jala- ja ratsaväega. Kaitselahingus esinevad soomusrongid liikuvate patareidena (§ 160).

Punaväe soomusrongi moodustavad: soomustatud vedur ühes tendriga, soomusvagnid, kontrollplatvormid ja teatud arv klassi- ja kaubavaguneid ja platvorme isiklikule koosseisule ja teenistuslikeks vajadusteks. Olenevalt soomusvagnite ehitusest ja relvastusest nad jagunevad: a) kergeteks välirongideks, b) rasketeks välirongideks ja d) iseäraliste ülesannetega rongideks. Kerge rongi

¹⁾ J. E. II §§ 147—156; välim, § 207, „Bojevõi ustav bronesil“ I (Tankid, 1929).

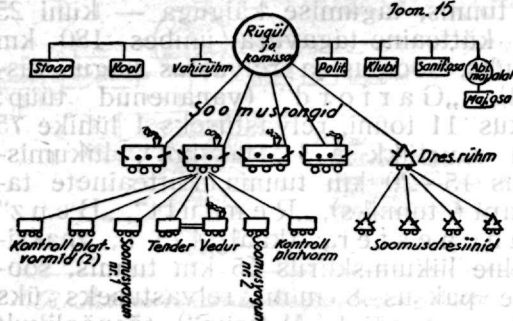
²⁾ „Voina i Revolutsia“ 1929. Nr. 1, lhk. 44.

³⁾ K. Sildbach: „Taktika voisk spets. nazn.“... (Gos. izd. 1930) lhk. 13.

¹⁾ Major F. Heigl: „Taschenbuch der Tanks“ — Ausgabe 1930, I. F. Lehmanns Verlag München 1930.“

²⁾ „Voina i Revol.“ 1927. Nr. 10—11, lhk. 207; „Voennõi Vestnik“ 1929. Nr. 12, lhk. 47.

R. K. K. A. Soomusrongide rügemendi organisatsioon

soomusvagun omab soomuse kuulide, kildude ja osalt 3" mürskude vastu; tema relvastuseks on kaks 76 m/m suurtükki (kumbki omaette tornis) ja 6 kuulipildujat. Raske rongi soomusvaguni soomus on samasugune kui kergelgi, kuid relvastuseks on tal 107 m/m torud (tornides) ja 2 kuulipildujat. Iseäraliste ülesannetega rongi soomusvagun on kaitstud eest ja külgedelt kilpidega kuulide ja kergete mürskude vastu; relvastuseks on tal 152 m/m (6"), 220 m/m (8") või 275 m/m (10") torud (tornides) ja 2 kuulipildujat. Kerge-soomusrongi löögiosas esinevad ülaltähendatud elemendid järgmisel arvul ja järjekorras: kaks kontrollplatvormi, soomusvagun nr. 1, tender, vedur, soo-

musvagun nr. 2 ja üks kontrollplatvorm. Raske soomusrongi koosseisus on soomusvaguneid 1 või 2, iseäraliste ülesannetega soomusrongi koosseisus — 1. Rongid koonduvad divisjonidesse (kaks kerget ja 1 raske rong, 1 soomusdresiinade rühm, staap, sidejagu, gaasiteenistuse ülem, majandusosa ja klubi) ja rügementidesse (joon. 15). Divisjonide ja rügementide koosseisus ettenähtud soomusdresiinadel on roobastele asetatud soomusautode omadused; relvastuseks on neil 2 kuulipildujat. Dresiinad koondatakse nelja kaupa rühmadesse. Väga laialt kasutatakse punaväes soomusdresiinadena raskeid soomusautosid „Gorford“, mille rattad on kohandatud liikumiseks raudteel.

Laskemoona on rongidel tagavaraks: iga 76 m/m toru peale — 200 mürsku; iga 107 m/m toru peale 100—150 mürsku; iga 152 ja 275 m/m toru peale 30—50 m.; iga r.-k. peale 5000 padrunit.¹⁾

Üldmulje R. K. K. A. soomusrongidest on: venelased püüavad kohandada nende organisatsiooni ja taktikat manööversõja oludele.

— ms —

¹⁾ Major F. Heigl: „Taschenbuch der Tanks“ (1930), lk. 276 ja K. Šildbach: „Taktika Voisk spets. nazn.“ (1930), lk. 12.

Lodzi operatsioon 1914. a. novembris.

I väekorpuse tegevusest.

„Voia i Revolutsia“ kuues ja seitsmes raamat 1930. a. sisaldavad kokkuvõtliku kirjelduse Lodzi 1914. a. novembri operatsioonist osavõtnu (autori F. Novitski) isiklikel mälestusil ja säilunud andmeil. Huvi selle operatsiooni vastu on õigustatud ta õpetlikkusest, sest see operatsioon demonstreerivat autori arvates rahuaegse ettevalmistusega Vene vägede täielikku operatiivset saamatust, juhtide inertsus ja võhiklust juhtimises. Kui arvestada seda, et saksa paremad väed saadeti Läände ja halvemadki olid vene väest igas suhtes ülekaalus, siis on meil täiesti selge, et vene enne-maailmasõjaaegse armee väärtus ei olnud manööversõja oludes kõrge, arvab F. Novitski. Autor on tunnustatud sõjaajakirjanik, kuid teenides uut Venemaad võib olla tarvitab vana kirjeldamisel liig tumedaid värve. Seda tuleb lugejal arvestada.

Kindral F. Novitski oli I väekorpuse, mis kandis operatsiooni raskust, staabi ülemaks. Tema, nagu paljud teisedki, ei suutnud toleaja olukorras taibata operatsiooni ebaedu põhjusi. Kauge ajalooline perspektiiv ja väärtuste ning tõekspidamiste suur ümberhindamine Maailmasõja järgnevat aastail olevat autorit õigustanud võtma sõna.

Õöl vastu 20. oktoobrit*) sakslased täiesti ootamatult vene väejuhatusele jätsid maha Varssavi. Vene 2. armee (Scheidemann) osad asusid Varssavi läänepoolseis eeslinnades ja valmistusid parajasti 20. okt. koidikul ründama vastast. Kuni teade vaenlase taandumisest jõudis 2. armee staapi ja väed said jälitamise käsu, olid sakslased, lõhudes teid, Varssavist eemal juba kümme-kond km.

Venelased olid arvamisel, et halvad teed olud on neile lihtsaks, raskendades sakslaste tegevust nende raske sõjatehnika tõttu. Tegelikult aga osutus ümberpöörduvalt: sakslased oma rikkaliku tehnikaga ületasid kergemini raskused teel, kui venelased, sest viimaseid pidas teel kinni mõni lõhutud sillakene ja sageli väga puudulik side. Et lõplikult kiskuda lahti omi peajõude, sakslased jätsid Ravka jõe joonele järelväe, mille ohverdasid selleks, et kauem kinni pidada vene vägesid.

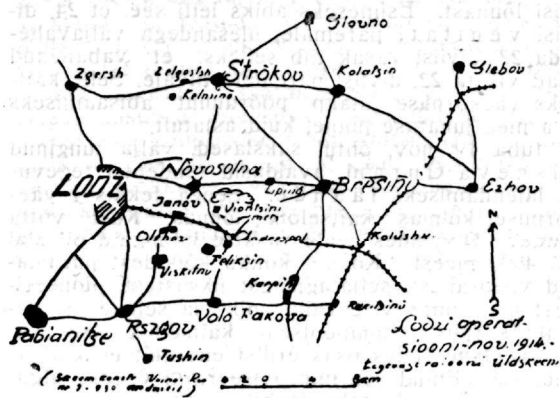
Alates jälitamist 20. okt. 2. vene armee, tehes 12 päeva jooksul 130 km, jõudis 2. novembril Lodzi meridianini ja peatus. 2. armeel tuli korraldada seljatagust, parandada sakslastelt lõhutud teid,

*) Tarvitatakse uut kalendrit.

täiendada koosseise, — sest lahingud sakslaste järelväega olid nõudnud suuri inimohvreid.

Venelaste teated vastasest olid puudulikud. Meeleolu oli venelastel küll kõrgendatud, sest vaenlane ja taganes. Looderinde ülemjuhatuselt saadud hooplevat direktiivi — „on saabunud aeg tungida Saksamaa südamesse“ — ei võetud vastu selle skeptisega, mida ta tõeliselt väaris.

2. armee, olles logelenud 11 päeva, algas 14. nov. uuesti pealetungi, ilma et oleks hankinud usaldusväärseid teateid vastase jõududest, asetusest, kavatsustest ja plaanidest. Sakslaste plaanidest olevat kaudselt kuulnud Lodzi võõrastemaja „Grand Hotel“ teenijaskonnalt, kuhu asus vene 2. armee staap ja kus ennem viibinud sakslaste staap. Sakslased lahkudes suvatsenud tõendada, et nad tulevad tagasi 3 nädala pärast ja siis juba jäädavalt. 2. armee operatiivne juhatus arvestas seda kui sakslaste hooplemist. Pealetungi algus 14. nov. oli põhjendamata. Seda enam, et saabunud inimmaterjali täiendus nõudis õpet, liitumist ja — kõige tähtsam — tal polnud relvu.

Esimese väekorpuse staap pealetungi käsu täitmiseks oli 15. nov. jõudnud Zdunskaja Voljasse*). I vk. staabi ülem (autor) saanud hilisel ööl, nagu see vene kõrgetele staapidele kombeks, direktiivi järgmise päeva tegevuseks, andnud käsud ja saanud tõendused, et väeosad asunud käskude täitmisele, heitnud puhkama. Kell 0400 (16. nov.) tormanud ta puhkeruumi staabikorrapidaja hughesigrammiga, milles rinde juhatus nõudis I väekorpusest alata otsekohe — minutit kaotamata — taandumist; olid antud taandumise ribad ja seljagataguses märk, millest mitte hiljem sama päeva kella 0700 pidid üle taanduma I väekorpuse peajõud. Üldine korpuse taandumise suund oli Laks, Pabianitze, Rszgovi kaudu Volja Rakova raiooni. Käesolev vägede kannapealt ümberpööramine oli tingitud sellest, et sakslased olid venelaste teadmata 2. armee parema tiiva lähedusse koondanud suured jõud, lõõnud vene osi Kutna ja Lentshitsõ juures ning liikusid tekkinud praosse vene 2. ja 1. armee vahel.

Kui arvestada seda, et venelaste vaim oli ettevalmistatud sissetungiks Saksamaa südamesse, et tõsiste pealetungi operatsioonide läbiviimiseks olid eelväed kaugele ette visatud, seljatagune võimalikult lähedale tõmmatud ja täiendatud kõigega, mida vaja edukaks pealetungiks — siis selgub, kui raske oli üle minna taandumisele. Aega oli nii vähe, et kella 0700-ni ei jõutud taanduda antud määrgini. I väekorpusest ol-

nud tegemist, et halvata liikumist läände, mis oli alanud pealetungi korralduste täitmiseks. Tekkis haos. Korpuse osad liikusid 16. nov. hommikul vastupidistes suundades. Taandumist takistasid eriti transpordid, milliste all kinni teed. 17. nov. oli I vk. staap teinud 50 km ja jõudnud Laksi ja väeosad antud raioonide piiridesse. Siin sai veel liikumisel olev I väekorpuse uue käsu — katkestada taandumine ja 18. nov. hommikul alustada energilist pealetungi põhja üldsuunaks Strökov. Selle keeruka manöövri eesmärgiks olevat olnud julgustada 2. armee paremat tiiva, mida ähvardas haarang.

Käsu täitmiseks I väekorpuse alustas tegevust 2 kolonnis: parem-kolonn 22. jal. diviis kindral Markovi juhatusel Volja Rakovist Andrespoli, Viontshini ja Lipno kaudu, vasak-kolonn — 24. jal. diviis kindral Restshikovi juhatusel Rszgovi raioonist Viskitno, Janovi ja Novosolna kaudu. Väekorpuse operatiivstaap korpüli kindral Dushkevitchi, staabiülema ja teistega ratsa liikus 24. jal. diviisi peajõudude kolonni peas. Diviil 24. sai Janovis teate, et diviisi eelosi, lähenedes Novosolnale, kohtas seal 4. siberi küti diviisi (II siberi küttide korpusest) korrutatult taanduvaid osi sakslaste otseste surve all. 24. diviil käskis oma diviisi eelosadel hargneda lahingukorda. Janovisse, kuhu oli jõudnud I v.-k. oper.-staap, saabus teade ka diviil 22., et ta ees on taanduvad 4. siberi küti ja 1. küti brigaadi osad sakslaste otseste surve all, et vaenlane on mitte ainult Brezinõs, vaid sügavalt haaravat 22. diviisi tiivu, mistõttu tema diviisi hargnevat rindega itta. Niiviisi I väekorpuse sattu tunni jooksul kohtamislahingusse kõige puhtamal kujul oma armee parema tiiva taga, Lodzist idapoolse raioonis, kus asus 2. armee staap. I väekorpuse olukord, kõiki eelmisi sündmusi arvestades, polnud kerge. 2. armee juhatus nõudis 22. diviisilt vallutada Brezinõ. Antudki selleks käsk. Diviil 22. kindral Markov keeldunud seda täitmast, sest see võivat hävitada diviisi. Korpüli I, kui endine 22. diviisi ülem, kaldunud toetama diviili. Ja nii jäänudki Brezinõ vallutamata. Autor endise I korpuse staabi ülemana ei leia nüüd tagantjärele, et Brezinõ vallutamine oleks olnud tol korral ainuke õige tegevus.

F. Novitski iseloomustab tolleaegseid I väekorpuse juhte. Korpüli I kindral Dushkevitch — vana rivilõvi. Juba rahuajal enne Vene-Jaapani sõda saavutanud harilikule riviohvitserile karjääri tipu — üksiku kaadripataljoni ülema koha. Vene-Jaapani sõjas vedanud: pataljoni tehti 9. Toboli jal. rügement. Rügüli 9. Dushkevitch sai Dashitshao juures kuulihaava rindu ja P.-Georgi ordumärgi. Siit edasi kindrali kraad, diviisi rahuajal ja I korpuse juhtimine peale kindral Artamonovi tagandamist ebaedu pärast Soldau all. Armee staabis iseloomustatud Dushkevitchi kui vahvat sõdurit, kes ei saa siiski läbi staabi ülema abita. Selgunudki, et vana aastailt ja kannatades haava tagajärgede all kindral Dushkevitch loovutanud korpuse tegeliku juhtimise stabüüle, kasutades haigele kehale ülitarvilikku puhkust kui öösel nii päeval.

Korpuse suurtükiväe ülem kindral vürst Masalski ei olnud mitte ainult inspektor, s. o. suurtükiväe peakaptenarmus, vaid oli juht, kes käsutas korpuses suurtükiväe tuld tähtsamates lahinguraioonides, seega väga tarvilik ja väärtuslik korpüli abi.

Suurt lugupidamist kingib autor korpuse insener Orlovile, vene sõjaväes ainsale väliinsenerile. „Tema ei toetsenud kellegile mit-

*) Kohanimed on transkribeeritud vene keelest.

te vajalikkude seljataguste ja tagavara-positsioonide ehitamisega, millistega moodunud sõjas oli läbikaevatud kõik territoorium, vaid juhtis lahingupositsioonide kindlustamist." Orlov olnud alati võitlevate osade juures. Mõistnud jalaväe vajadusi välfortifikatsioonis ja rahuldanud jõudumööda neid. Orlov'i töös ei tulnud ilalgi ette vene väes harilik nähe, kus jalamehed hüljasid inseneridel ehitatud kindlustusi ja „songisid“ ise uued.

24. jalaväe diviisi ülem kindral Restshikov teeninud enne sõda kindralstaabis: vana, rahulik, inertne, tüse kehalt. Ta eest teotsenud staabi ülem polk. Tomilin — karjariist, ettetikkuja, rahutu.

Väekorpuse staap loonud otsese läbikäimise juhtimise alal 24. div. staabis teeniva kindralstaabi staabikapten Stepanov'iga, kes kui hoolas, korrektne ja asjatundlik ohvitser kujunenudki tegelikuks 24. diviisi juhiks. (Niisugune olukord oli nähtavasti sagedane vene väes. 4. siberi kütiviisi, vähemalt 1915. a. lõpust kuni 1917. a. alguseni, juhtis tegelikult kindralstaabi staabi-kapten Tõrvand (†) edukalt ning alluvate usaldust võitvalt. K.)

22. diviisi ülem kindral Markov, alles peale ebaõnnestunud Augustovi operatsiooni vabastatud 10. armees staabi ülema kohalt ja astudes 22. diviisi juhtimisele otse enne taandumist Varssavi alt, püüdis ennast maksma panna diviisi juhina. Tema ettevalmistus, noorus ja energia tegid talt varsti diviisi täieliku peremehe. Tal oli julgust välja astuda oma tõekspidamise eest, nagu näime 18. nov. 2. armeest saadud käsu puhul Brezinõ vallutamises. Markov palunud armees ülemale ettekandmist, et diviil 22. (Markov) loeb Brezinõ vallutamise nõudmist avantsüüriks. 22. diviisi staabi ülem polk. Pfingsten — kindralstaabi ohvitser, julge ja asjatundlik, kuid ei sobinud üldisse hallomeeleolusse. Ta ei sallinud venelastele omast asjatut askeldamist. Tema arvates olgu igal ajal oma aeg.

2. armees ülem kindral Scheidemann saanud I väekorpuse staabilt täpsa informatsiooni, ei nõudnud enam 18. nov. Brezinõ vallutamist. Korpuse op.-staap, a.s. Janovisse, võttis siin korpuse juhtimise oma kätte. Lõi side vasakul teotseva II siberi korpusega; katsus sulgeda 24. ja 22. diviisi tiivadel Viontshini metsa piirkonnas olevat lõhet, kus nähtud sakslaste väehmaid osi. Siberlastest olnud korpuse otseseks naabriks 5. siberi kütiviisi kindral Madritov'i juhatusel. See kindral olnud vähesed kindrale, kes moodunud sõjas raskeil hetkeil ei vedanud sisse naabrit Siberi II korpusele kuuluv 4. kütiviisi kindral Krause juhatusel olnud II siberi korpuse valulapseks. Ta sattunud alati raskeimaise olukordadesse. 4. siberi diviisi purustati kolmandat korda sõja algusest, ja põhjalikult. II siberi korpuse ülemaks oli kindral Sõtševski, hariduselt jurist; juhuslikult Vene-Jaapani sõjas saanud P.-Georgi ordumärgi ja seega karjääri kindlustuse. Kindral Sõtševski olevat olnud väljapaistvalt piiratud ja kinnise mõistusega ning operatiivselt kuritegeliste kalduvustega, mida eriti tõendavat ta operatsioonid Varssavi all 28. ja 29. sept. 1914, kus sellesama kindral Sõtševski operatiivsesse käsutusse antud ka I väekorpus ja kus kindral Sõtševski, jättes purustatud väeosad lahinguväljale, kadus. Hiljem leitud ta Varssavis „Polonia“ võorastemajas, kus võtnud vanni, maitse harrasmehe und.

18. nov. õhtuks lahingud vaibusid. Diviisid korraldasid positsioone. Armees staabis valitsenud tundmine, et 2. armees on kotis, et kõik aktiivsed kavad on maha maetud, ja loovutanud initsiatiivi vastasele, ujuda pärivett, s. o. pareerida ta löögid ja hästikavatsetud manööver. Sellele andunudki, alates 18. nov., I väekorpus. Oo vastu 19. nov. möödus vaikselt, sest sakslased üldse venelaste vastu ei harrastanud õist tegevust. Hommikul algas tegevus kogu rindel. I väekorpus sai ülesandeks maksu mis maksab käes hoida asukohad. Asuti positsioonide kindlustamisele. Alanud külmad raskendoid kaevamistöid ja kergendasid vastasel juurepääsu üle kinnikülmanud jõekesse ja soode.

24. jaal, diviisi — kui raamistatud 22. div. ja 5. siberi kütiviisilt — olukord olnud kergem. Ka maastik soodustanud kaitset. Eriti raske oli paremtiivse — 22. diviisi — olukord, kes tiivakaitse otstarbel pidi end venitama ebaloomulikult lõunasse. 19. nov. õhtul 22. diviisi ülem teatanud korpuse staapi, et ei suuda enam vastu panna paremal tiival ja sakslased, kui abi ei anta, haaravad diviisi lõunast. Esimeseks abiks leiti see, et 24. diviisi venitati paremale, ülesandega väljavehetada 22. diviisi vasak tiib selleks, et vabanenud osad visata 22. diviisi paremale tiivale. Selle kaitseks väekorpuse staap pöördunud abisaamiseks 2. armees juhatuse poole, kuid asjatult.

Juba 19. nov. õhtul sakslased, välja tunginud Visneva Gura'ni, avaldasid tendentsi tegevuse laiendamiseks läände. Seega tekkis I väekorpusel kolmas kaitseleik lõunas. Kust võtta jõude? Diviisides peale raskeid lahinguid oli alal ca. 4000 meest. Korjati kokku kõikidest purustatud väeosadest, seljatagustest üksustest, pioneeridest jne. „improviseeritud polk“ ja sellele usaldatudki korpuse lõunapoolsem kaitseleik (sektor). Et vaenlane selles osas erilist energiat ei avaldanud, siis täitnud see improviseeritud väeosa alguses oma ülesande rahuldavalt.

Sakslased suuninud oma pealöögi kagust Rszgovi peale, otsides oma väekoondiste tegevuses kooskõla selleks, et saavutada vene 2. armees täielikku sissepiiramist. Taktikaliselt sakslased otsisid üles vähemadki praod vene väeosade asetuses ja tungisid neisse.

19. nov. õhtuks oli selgunud, et saksa XX, XXV reservkorpus ja 3. kaardiväe diviis olid sügavalt ümberlainud vene I väekorpuse. Olukord võimaldas sakslastel, tungides peale 3 suunast, täiesti hävitada vene I väekorpust, kuid seda objekti sakslaste juhatuses nähtavasti ei loetud küllaldaseks, ja seepärast saatsid nad osa XXV res.-korpusest lõunasse, et sisse piirata 2. vene armees. Sellega on seletatav, miks sakslased olid I väekorpuse rindel 19. nov. jooksul tagasihoidlikud ja ei kasutanud ära oma võimast suurtükiväe I väekorpuse hävitamiseks, vaid võtsid oma alla ainult selle, mis kaitsemõttes ripakile.

Arendades ümbermineku tegevust Vene 2. armees paremal tiival sakslased jõudsid 21. nov. oma eelosadega Rszgovi ja Tushini jooneni. Rszgovi langemisega tekkis reaalne oht 2. armees lõunapoolsete osade seljatagusele. Seepärast saadeti 4. siberikütiviisi rügement Rszgovi tükkeks. See rügement purustati vastaselt. Nüüd alles oli armees juhatusel selge, et oleks olnud tarvis saata terve 1. siberi kütiviisi ühes tarvilise suurtükiväega. Viimane tõesti oleks selles suunas võinud tagasi visata jultunuks muutunud vastase.

Sakslaste jultumust illustreerib ka see, et 21. nov. õhtul ilmunut 24. jal. diviisi rindel Saksa parlamentäär kirjaga, milles „Sakslaste ülemjuhatus Brezinõs“ asjatu verevalamise vältimiseks paneb ette I väekorpusele alla anda.

I v. k. juhatus olevat siidames tundnud, et sakslastel on õigus; seda-enam, et väekorpusel polnud lootust kuskilt abi. 2. armee staapki selle asemel, et toetada raskes olukorras olevat korpust, kas või moraalseltki, närveerinud teda vaid etteheidetega ja saatnud koguni omalt poolt „täisvõrdilise kol. Válovi“ järelvaatajaks I v. k. staapi.

Olukorra kriisi oodati 22. novembril, sest Vene 1. armeelt lähenes abi. See oli kõrgemais instantsides teada. Oletati siiski, et sakslased enne oodatud abi saabumist hävitavad 2. Vene armee. Ei usutud, et sakslased loobuvad saagist. Neil pidi olema teada, et 1. armeelt saadetud n. n. „Lovitshki oträd“ („Lovitshi salk“) on suunitud sakslaste seljatatagusesse.

Millised sakslastel abinõud oma tegevuse julgestamiseks, kas on neil vabu reserve, seda I v. k. staabis ei teatud. 22. novembrini sakslased teotsenud kui kodus, väliselt ignoreerides 1. armee poolt tehtud abistamisesamme — „Lovitshki oträd“ tegevusse saatmise näol. 22. nov. sakslased alustasid intensiivset suurtükitegelust 22. jal. diviisi ja „improviseeritud kaitseõigu“ rindel. Juba suurtükitegeluse mõjul nõrgema moraaliga elementid hakkasid valguma seljatatagusesse. 22. nov. keskpäiku 22. div. brigaadi ülem kindral Sivitski (rahuajal suur laskeasjanduse eriteadlane, osutunud sõjas täiesti kõlbmatuks lahingu juhiks, peamiselt oma paanilikkuse ja terve mõistuse puudumise tõttu) teatanud, et diviisi rindel leidnud aset äärmiselt suur katastroof: Sakslased mürdnud rinde läbi 87. Neishloti rügemendi rindel, arendavad edu diviisi seljatataguses, reserve ei ole. Kuigi alguses oletatud paremat, sest teade tuli ju Sivitskilt, kuid teate kontrollil selgus, et Neishloti rügement andnud alla vastupanuta ja kindral Markov staabiga langenud lahingväljal läbimurde likvideerimise katsel.

I v. k. staabil tulnud jälle improviseerida salk igasugustest väeosade riisemetest ja staabi üksustest (nende hulgas ka 1 komp. pioneere) ja saata teostama vastulööki korpuse staabis teenivate kindralstaabi ohvitseride kol. ltn. Dashkevitsch-Gorbatski ja kapten Shuvajevi juhatusel. Olukord oli kujunemas traagiliseks. 22. diviisi ajutisena ülemana kindral Sivitski toetatud improviseeritud salgalt suutis likvideerida läbimurde. Eriti hästi teotsenud pioneerid (sapöörid), keda autor omil sõjakogemustel loeb üldse kindlaima moraaliga üksusteks Vene vanas armees.

Eduka vastulööbiga võideti tagasi kaotatud lahingu väli, kus leiti sakslastelt mahajäetud raskesti haavatud kindral Markov (ta kandnud harilikku sõduri sineliti ja seepärast ei tõmmanud enesele vaenlase tähelepanu) ja surnud staabi-ülem kol. Pflingsten, kelle marodöörid olid jõudnud koorida täiesti paljaks. Neishloti kuue kompanii lahinguta allaandmise kohta olevat liikunud mitmed legendid, nagu tundmatute agitaatorite ilmumine kaevikusse jne. Autori arvates mehed olid lihtsalt meelega heitnud lootusetu olukorras, sedaenam, et puudus laial rindel tarviline arv ülemust meelte kindlustamiseks.

Õhtsides põhjendusi, miks sakslastel ei läinud korda 22. nov. viia lõpule plaan, milleks neil oli

jõudude ülekaal, ei leitud neid. Nüüd on olukord Lodzi all enam vähem selge. Sakslastel oli suur kava — vangistada 2. armee. Selle kava täitmist teostasid nad veel 22. nov. hommikul; alles pealelõunat algasid taandumist ja löök I v.-k. pihta anti nii õelda, mõõdamines ja väheste jõududega.

Lodzi operatsiooni huvi raskuspunktiis on kujunenud „Lovitshki oträdi“ tegevus. See salk oli moodustatud 1. armee osadest. Tema olemasolust teadnud I v.-k. juhatus juba 20. nov. Salga asukohta ja tegevussuunade andmeid pidi ta astuma tegevusse juba 20. nov., sest Lovitshist kuni Brezinõ — Strõkov jooneni on umbes 30 km. Kuid see saladuslik salk ei astunud tegevusse veel 22. nov. Tuli oletada, et teda peavad kinni sakslaste suured jõud. Nüüd olevat selgunud, et sakslastel Lodzi operatsioonis oli vähe jõude ja needki juba väsinud füüsiliselt ja moraalselt. I v.-k. teinud katseid luua side „Lovitshi salgaga“ läbi rinde. Kuid 23. novembrini see ei andnud tagajärge. 23. nov. avanud sakslased tugeva suurtükitegeluse I v.-k. pihta, pommitades kaevikuid ja seljatatagust, nagu harilikult enne pealetungi. I v.-k. olnud valmis vastu võtma lööki. Sakslased lõpetanud tulistamise järsult. 24. jal. diviisist teatatud suureks üllatuseks korpuse staabile, et sakslased taanduvad põhja.

22. ja 24. diviis sai käsu jälitada vastast. Samal ajal jõudis Novosolna raiooni „Lovitshi salga“ üks kolonn — 43. jal. diviisi brigaad kindral Ternavski juhtimisel. Selle kolonni ilmumine olnud tõsiseks suursündmuseks I väekorpusele, eriti 22. diviisile, kes astunud otsesse ühendusse saabunud abiga. Tehtud siis kindral Ternavskile ettepanek võtta osa „silmade ees taganevate sakslaste“ jälitamisest Sellepeale vastanud kindral Ternavski umbes: „Minu ülesanne on liikuda Lodzi raiooni. Võtaks neid (sakslasi) kurat, seod end niisugustega, võid keeta veel mõne pudru...“ Ja sakslased taandusid vabalt. Samal ajal „Lovitshi salga“ lõunapoolsemal kolonnil 6. Siberi Küti diviisil oli sakslastega käimas äge lahing. „Lovitshi salka“ kuuluv 63. diviisi ülem kindral Zubkovski oli jõudnud I v.-k. staapi. Teda paluti abistada 6. Siberi Küti diviisi. Zubkovski vastanud eitavalt, sest tal olevat tegevuse suund Olevovi peale. Kas tunneb ta üldist olukorda, küsiti. Selgus, et ei, sest distabiil jätnud ta selles orienteerimata. Teda orienteeriti. See ei aidanud. Ta jäi kindlaks, et viib diviisi Olevovi, kus kästüd „puhata ja toita mehi“. Et 2. armee staabilt saadud vastukäivaid informatsioone ja korraldusi, siis jäänudki I v.-k. paigale ja lasknud sakslastel vabalt taanduda. Seega loebki autor Lodzi operatsiooni esimese akti lõppenuks. Küsib kas sakslased tõesti ei teadnud „Lovitshi salga“ olemasolust, vastab, et teadsid ja väga hästi. Sest neil olnud sageli salajasist korraldustest värskemad andmed kui Vene väekorpuste staapides. Sakslased teadsid väga hästi, mis võib oota „Lovitshi salgalt“ ja Vene kõrgemalt juhtidelt, seepärast häbematuseni julgelt ignoreerisid ta ilmutist lahinguväljale.

Vene 2. armee ülem kindral Scheidemann alistunud Lodzi operatsioonides armeede grupe (2. ja 5. armee) juhile kindral Plevele, keda tunti kõva iseloomu sirgejoonelisuse ja kangekaelsuse poolest. Pleve orjastanud täiesti Scheidemannit. Eriti tulnud see avalikuks skandaalises Brezinõ operatsioonis. 23.—25. novembrini I v.-k. saanud järgmised direktiivid:

„1. 23. päeval — olla valmis pealetungiks, kuhu ja millal oodata täiendavaid käsk.“

„2. 23. öhtul — jääda endistele positsioonidele, sest pealetung muudetud.“

„3. Ööl 24. — kell 6 homm. alata pealetungi Zelgostshi, Kelmini rindel, s. o. peaaegu otse põhja, jättes Strökov paremale.“

„4. 24. päeval rünnata Brezinõ.“

„5. 24. öhtul — Brezinõ rünnak muudetud.“

„6. Ööl 25. koos 3. Turkestani Küti brigaadi, 43. ja 63. jal. div. öösi alata pealetungi itta, et läbi lõigata vaenlase taandumise teed põhja.“

„7. 25. ööl käsk muudetakse“...

Toodud käsud illustreerivad kõrgema juhatuse peata olekut. Sealjuures nõuti väekoondistelt kooskõlastatud tegevust. Oli see üldse võimalik sarnase kõrgema juhtkonna juures ja sarnase vastase suhtes kui sakslased?

Ei olnud, vastab autor. Teotseti sageli uisapäisa, nagu „Lovitshi salga“ lõunapoolsem kolonn — 6. siberi küti diviis, — kes pandud teatud suunas liikuma tundmatu olukorras, orienteerudes kohalikkude elanikkude juhatusel (kaardid puudusid) kuni sattunud sakslaste peale ja olid hävitatud, nagu sellest teadsid hiljem jutustada hukkumisest pääsenud 6. siberi küti diviisi ohvitserid.

Autor I väekorpuse staabi ülemana peatub sündmuste kirjeldusel I väekorpuses ka peale 23. novembrit, s. o. väekorpuse vabanemist Lodzi kottist.

24. nov. saadud käsu põhjal algas väekorpuse pealetungi põhja Zelgostsh-Kelminõ rindel. Hargnenud 24. diviisi rindel algas elav lahing põhjapool Novosolna. Idast ja kagust kuuldus elav suurtükkide mürin, mistõttu 22. jal. diviis oli asetatud astmena paremalt Viontshini raiooni, katte osad saadetud Brezinõ suunas. Lahing 24. diviisi ja vasakul teotseva II siberi korpuse rindel arenes, kuigi pealetungijad liikusid edasi vaevaliselt. Ootamatu kell 2 päeval saabus uus käsk — rünnata Brezinõ. Olukord ei võimaldanud sarnase käsu täitmist, millest teatati 2. armee ülemale. Sellele otse vastust ei tulnud, kuid teatatud kaudset, et võib Brezinõt veel jätta ründamata kuni hangitakse täiendavad teateid. Selgus, et saksa väejuhatust tahtis kõigi abinõudega kergendada „Schäfferi grupi“ taandumist. Selle eesmärgiga suruti põhjast Lodzi ja Novosolna suunas, et selles raionis kinni pidada suurem hulk vene vägesid.

„Schäfferi grupi“ liikvideerimine olukorra kohaselt oleks pidanud kuuluma „Lovitshi salga“ ülesannetesse. Kuid selle salga kolonnid „tolgendasid“ lahinguväljal ja hukkusid väärilise

ülesandeta. Brezinõ vallutamise käsk tulnud Pleveelt. Kindral Pleve nõudis vägedelt operatiiv seisukohalt võimatut. Tõukejõuks olnud teated, et Brezinõs viibivad keiser Vilhelmi pojad Joachim ja Oskar. Neid tahtnudki Pleve kinni püüda maksksu mis maksab. Moodustati selleks isegi erigrupp.

Brezinõ vallutatigi. Kuid asjatult, sest sakslased olid sealt juba ammu lahkunud. Kuid see operatsioon tõi raskusi, mis võis ette näha. Kui 24. diviisi rinne olnud parajasti suunitud põhjast itta, siis algasid sakslased vastu pealetungi, ja sarnase hooga, et vene diviisid olid sunnitud tagasi pöörduma põhja, et päästa olukorda, kandes sealjuures suuri kaotusi. Seega lõppenud Lodzi operatsiooni manöövriperioon ja alanud positsioonisõda, mis kestnud 6. detsembrini, mil tuli maha jätta Lodzi ja taanduda „utele, ettevalmistatud positsioonidele“.

Autor „Lovitshi salga“ ja „Schäfferi grupi“ tegevuse võrdlusel, kus esimene oli operatiivselt paremas olukorras, rõhutab saksa juhtide neid positiivseid omadusi, mis puudusid vene vanemal juhtkonnal: kodanlik julgus juhatuse kõigil astmel, mis võimaldas neil kõhkluseta võtta enesele vastutust; algatusvõime ja olukorras arusaamine, mis võimaldas kooskõlastatud tegevust; selge ülesande andmine ja selle visa täitmine. Selle kõige baasiks oli usaldus oma vägede vastu. Kindel veene, et vägede mass annab maksimum oskust, visadust ja uljust olukorra raskustele vaatamata.

Sakslaste tegevust kergendanud vene lohakus (eriti tehnilise side kasutamises) ja kalduvus improviseatsiooniks. Igasuguste „operatiivsete gruppide“ loomine olnud vene kõrgema väejuhatuse nõrkuseks. Need improviseeritud koondised ei täitnud lootusi.

Vene vägede juhtimise saamatuses hakkavat juba avalikus arvamises valitsema üksmeel, kuid vägede massi väärtuse hindamisel valitsevat veel lahkaramised. F. Novitski arvates olevat vene vägede mass võrreldes saksa vägede massiga olnud alaväärtuslik. Seda tõendavat ka kindral Ruzski peale Lodzi operatsiooni vanemate väejuhtidele saadetud salajane ringkiri, mille sisu umbes: „... Kui ma ei või arvestada vägedes elementaarset uljust, kui terved väekorpused viskuvad tagasi vaid vastase eelosade survel, vähema vastupanuta, — siis mina kui ülemjuhataja ei saa kombineerida mingeid operatiiv plaane ja nende eest kanda vastutust.“ Vene vägede seljataguses valitsenud lahingute ajal kirjeldamatu haos.

K.

Sõja kurb ja rõõmus iseloom.*)

Kahtlemata võib liigitada sõdasid oma iseloomult kahte suurde liiki — see on kurvad ja rõõmsad sõjad. Peaaegu alati, mil osutub sõda ühele sõdivale poolele kurvana, rõhuvana, on ta vastasele rõõmus, ülendav, olgugi et mõlemad vast võrdselt ohvreid kannavad. Mitte ohvrite kvantitatiivses ei ka kvalitatiivses hulgas ei peitu sõja iseloomu juured, — neid tuleb ostida mujalt. Tuleb vaadata, millised olid põhjused, mis sundisid tarvitama relva, ning millist eesmärki sellega taheti saavutada. Eriti just viimane annab sõja iseloomule domineeriva ilme.

Mõni aastasada tagasi oli harilik nähtus, kui päris korralik inimene tappis teise omasuguse või löi talle haava kehasse. Kuid moraali muutumisel pehmemaks, nii õelda inimlikumaks, ei saa veel sugugi tõendada, nagu oleks kadunud sellega kurjus inimese südamest. Ta on kui lõhkeaine, mis säilitub pakitud ladus, ning võib saada kantud ühest paigast teise, selle juures alal hoides omaduse üheainsa sädeme korral purustada mägesid.

Kahekümnenda sajangu inimeses, nagu varemgi, puhkab varjatult kurjus ning on vaid tarvis samuti ainsat sädet, et sünniks plahvatus, on tarvis vaid ainsat juhust, mis annaks põhjuse ähvardada sõjaga teisele omasugusele. Aastatuhandeid on inimene pooldanud sõda, olgugi, et viimane neelab ta mõistuse ning tahte ilusamad õied. Inimene on selles teadlik, kuid kõige peale vaatamata möllavad üle maakera legendiku laastavad sõjad, mille väljakutsujaks sama inimene. Ent sõjakas vaim on alati haiglane nähtus niihästi üksikus inimeses kui ka ühiskonnas. Inimesed, kes armastavad sõda, on haiged kõlbliselt ning ühiskond läheb seda kergemini sõjani, mida madalam ta kõlbline nivoo, mida ebaõiglasem ta organisatsioon. (Näiteks olgu Venemaa. Toim.) Ma ei räägi siin juhistest, kus sõda on peale sunnitud ning kus ta tuleb vastu võtta.

Kõik inimesed, kel on olnud kurg sõja järgi ning kes otsides tast osavõttu, ei ole arvestanud kannatust, mis sellega kaasas käib, veel enam aga inimesed, keda ajanud sõjani isiklikud eesmärgid — kõik nad on olnud õnnetud, kannatajad melanokoolitud, isegi siis, kui neid on kroonitud võidud ning kuulsus ja rikkus. Nii on peaaegu kõik suured maadevõitjad olnud kurvameelsed, misantroobid, neid on piinunud sagedased vihahood, samuti on rõhunud neid alatine rahulolematuse enesega. Nad on tunnustanud ainukest huvi vaid sellest, mis võis rahuldada nende uhkust ning auhannust. Ning sõdasid sünnitama kihutas neid tung leida sisemist rahu, et suurte põrutavate tunnetustega katta hetkekski melanokoolisus.

Et rahuldada enda diktaatorlist egoismi, on otsitud sõja põhjusi isegi sealt, kus neid kõige vähem võiks oodata. Väga sageli on saanud sõja esiletõojaks valitsejate isiklikud kitsad huvid, nagu palju näiteid ajaloost seda tõendavad. Sarnased isikud, kuigi saatus neile vastu naeratab ning kuigi nad joovastuvad võidukarikast, ei leia ometigi õnne isegi loorberitel puhates. Lõbu,

mida pakub neile hurmav võidukarikas, osutub minutiliseks meelelahutuseks. Hiljem saab ta neile veel suurema kannatamise põhjuseks, ning veel suurema kurvameelsuse esiletõojaks. Ent nende kirgline iseloom kisub neid uuesti sõjale, mis aga peale lühikest rahuldamist veelgi süvendab nende õnnetust.

Nii on sõja igavene ringkäik.

Ülalmainitu peegeldub kahel skulptuuri teosel: keiser-filosoof Marcus Aureliuse ja suure avantüristi Septimius Severuse büstil. Esimesel leiame täieliku sisemise rahulolemise, kuna teise nägu katavad sünged varjud. Esimese näolt särab meile vastu päikeseküllane kevadpäev, kuna teise otsaesisel puhkab äikesepilv, valmis kärgatama iga minut kõue müriinal. Kogu ta vaimuilmast peegeldub vali iroonia sisemine pingutus, olgugi, et õnn talle alati vastu naeratas. Samuti on Attila sügav melanokoolik, alati kas väsinud ja igatseja või jälle ärritatud olekus piinates teisi, et unustada isiklikud piinad. Kreeka kirjanik Priscus, kes oli Attila juures Theodosius Noore saadikuks, räägib, et Attila olnud niivõrt süng, et kogu pika aja kestes, mille saadik veetnud temaga, on ta vaid ühe korra naeratanud. Nimelt kui talle lähenenud ta vanem poeg, kellest astroloog ennustanud, et see jäädvustab Attila soo ja vägevuse. Selle vastu ärritus ta niivõrt, et kogu kojaringkond värises ta ees. Kogu ta diplomaatia karakteriseerib Roomale uue sõja ähvardamises, fantaseerides nagu ei oleks keiser kõiki hunnide desertiire — ülejooksi-kuid välja annud. Kui saadik julgesid sellele vastu vaielda, käis ta nendega kui orjadega ümber. Ühesõnaga, see oli inimene, kes eksinud auhannusesse ja uhkusesse kui lagedasse kõbre.

Nagu Attila, ei tunnustanud ka Napoleon millestki rõõmu, ta oli alati kui haige. tusane ning nukker. Koja pidudel võttis ta teisteltki tuju olla rõõmsad. Vihatujus oli ta hirmus, kord löi ta senaatorit jalaga; löi suurks kalli vaasi, kui Austria saadik tal kaua laskis oodata. Vihatujus käis ta kõigiga ühtevõisi ümber, oli see teener või kõrgem ametnik. Alati oli tal vaimline palavik, ta oli igav ning rahutu. Kellegi nõu ei soovinud ta, kuigi viimane võis osutada õigena ning käega katsutavana, nagu Venemaa sõjakäigus, kus kindralid soovitasid Vitebskisse talvekorjeterisse jääda, ta söimas lihtsalt kindralid läbi ja andis käsu edasi liikuda, ehk küll selge oli, mis ees ootab. Kuid uhkus ei lubanud teisiti toimida.

Mainitud faktid kinnitavad looduse seadust, et õnnelikuks teeb loov töö, kuna lõhkuv viib õnnetusse. Esimene toob rahu südamesse, kuna teine riisub viimased oksad üksikult puult.

Olid ka väejuhid, kes oskasid sõjale anda rõõmsa ilme, nagu Garibaldi ja Julius Caesar. Ent nemad algasid sõda ainult olude sunnil, mitte aga sõja enese pärast. Nende sihiks oli hoopis muud, kui rõhuda teisi enda haiglase võimuhimu rahuldamiseks, nagu see oli Napoleoni juures (muuga ei saa ju seletada troonide jagamist oma sugulastele). Garibaldi isik on tuttav kõigile. Kuid ka Caesar oli üks neid ajaloolisi isikuid, kes väärivad täielikku austamist. Tema oma geniaalsuse juures oskas sõjas leida rõõmsad küljed. Ta ei sõdinud kunagi lõbu pärast, tal olid kõrged püüded ning suured ideed juhtida inim-

*) Ained on võetud peaaesjalikult Itaalia ajaloolase — filosoofi G. Ferrero „Il militarismo“ nimelisest tööst.

konda, luua ühiskond. Ta töö oli ülesehitav, — seega inimene rõõmsa vaimulaadiga ning rahulik, täis usku oma töösse. Caesari näolt muheleb meile alati vastu rõõmus nooruse vaim, jõuküllane ning selge.

Mis räägitud suurtest väejuhtidest, võib saada rakendatud täiel määral ka rahvaste kohta. Ka rahvaste seas on neid, kes sõda peavad rõõmsalt, kuna ta teistele kannatamiseks on. Eeskätt oleb see nende valitsejatest või üldiselt rääkides valitsustest, — on nad head või halvad, ja teiseks nende riikide õiglastest või õiglusetutest sotsiaaloludest. Võib kinnitada, et mida aristokraatlikum riik, s. o. mida ebaõiglasem ta riigikord, mida despootilisem ja omavolilisem ta valitseja (resp. valitsus), seda kergemalt avatletakse ta sõjale. Ning ümberpöörduvalt, mida liberaalsem, ekonomisem ja ausam on valitsus, mida väiksem on ühe seltskonnakihi surve teise peale, seda rohkem on tal lootusi maitsta rahu karastavat vilja. Teiste sõnadega, halb valitsus leiab kergesti põhjuse haarata sõjariista järgi; heal valitsusel leidub vähem juhuseid konfliktideks oma naabritega, otsekui korraldusel inimesel harva tuleb tülitseada või kepi abi peale lootma jääda. Teisest küljest, ainult hästi korraldatud rahvad võivad astuda vaenlase vastu täie energiaga, kui nad kord on kistud sõjakeerusse. Isegi siis, kui välised tingimused neile vähem soodsad, on hästi korraldatud riigil parem arendada sõjategevust, sest sõjaväes valitseb niisugusel korral üksmeel, vaprus ja ennastsalgav ohvrimeelsus igas sõduris üksikult kui ka massiliselt.

Nii siis on hästikorraldatud valitsustega rahvaid raske kiskuda sõjasse ning sõja üleelamine on neile kerge, kuna halva valitsusaparaadiga rahvad saavad kergesti kistud sõjamõllu ning viimane osutub neile raskena, mis rõhub alla üldise meeoleolu.

Õeldud vastolu saab meile selgeks, kui pisut vaadelda kaht riiki: P.-Ameerika Ühendriike ja Hispaaniaat mõõdunud sajangu lõpul, mil need kaks riiki seisid vihases võitluses üksteise vastu, ning kus sõjaliselt noor Ameerika jäi võitjaks tehniliselt tugeva Hispaania üle. Võidu põhjuse aluseks oli just Ühendriikides valitsev majanduslik, samuti ka poliitiline kord. Sealne laialdane tööstus küll distsiplineerib kuid ei rõhu rahvast. Ameerika töölisklass on hariduslises arstokraatiline klass. Tööolud ning palgatingimused lubavad seal elada isandana ning kapitalistide mõju töötasu peale ei ole kaugeltki see mis Euroopas. Samuti hea oli keskmise klassi olukord. Ameerika on vaba igasugusest intellektuaalsest proletariaadist, seal ei küsita inime-

selt, kus ta õppinud on, nõutakse vaid tööoskust, viimane ongi diplom. Nii võib igauks, kel energiat jätkub, arendada omi võimisi.

Selle vastu aga leiame Hispaanias sootu teise pildi. Kui kõlbise tervenemise peatingimuseks on tööhimu, siis Hispaaniast ei leia me seda mitte. Hispaanias oli maa suurmaapidajate käes, viimased ei tunnud aga vähematki huvi maa vastu. Nad soovisid näha vaid sissetulekuid, usaldades maa talupoegadele, ise lõbutsedes linnas. Kuid mis huvi võis olla talupojal, teades, et ta oma vaevarikka tööga ainult võimaldab rikkal mõisnikul linnas priisata. Talupoja kogu elu oli pühendatud seepärast ainult kõige harilikumate füüsiliste nõuete rahuldamiseks. Ka keskmisel klassil puudusid kõrgemad edasipüüdvad ideaalid. Valitsev klass ei kannud ühtki moraalselt vastutust maa hea käekäigu eest. Kõik tuges hirmuvalitsusele.

Nii otsustati Cuba saare mäss maha suruda maksu mis maksab, ilma et oleks mõeldud ülekohtust, mis tehtud selle saare elanikkudele. Selle vastu saatis vaba Ameerika rahvas päris avalikult mässajatele toetust, senat oli valmis isegi Cuba iseseisvust tunnustama.

Ameerikal ei olnud alalist sõjaväge, ei arseenaalet ega laskemoona tagavarasid, kuna Hispaania kõik olid korras. Oli tarvis ainult käsku, kui juba mürtsusid suurtükid ning marssisid regulaarväed lahingusse. Ent alati, kui Ühendriike ähvardas hädaoht, haaras kogu rahvas asjast kinni. Ning just see üldine vaimustus määras ka sõja iseloomu, oldi kindel, et alus on õige. Intelligent ning haritud jõud rakendasid oma teadmised sõjaväeridades. Ühendriikidele kandis sõda rõõmsat iseloomu. Kuna aga sõda, mida Hispaania algas mässava saare vastu, oli kurb Hispaania rahvale. Hispaania sõjaväed koosnesid peaaesjalikult vaestest talupoegadest, kes tundsid hirmu juba laevale astudes, — neil ei olnud vähematki huvi minna surema võõrale maale.

On siis täiesti loomulik, et sõja kurb iseloom on kaotuse peatingimuseks, kuigi arvuline ja isegi tehniline jõud üle käib.

Sama tõendab ka meie Vabadussõda. Ta osutus meile rõõmsana, võitlesime ju kõrge iseseisvuse aate eest. Meie sõduril oli kerge üle elada lahingu raskusi just meeoleolu tõttu, mida eriti alla kriipsutab sõda Landesvehriga. Ning sellepärast tulime ka lahingust tagasi võitjana mitu korda tugevama vaenlase üle. Kuna vaenlastele oli see sõda täiesti kurb, mida tõendab tervete rügementide kaupa ülejooksikute hulk.

—or.—

„Seljataguse“ ja „turgutamise“ selgituseks. *)

Kohaste ja täpsate oskussõnade otsimine kaitsevääle on soovitatav ja tarvilik, kuid nende leidmine ei ole kaugeltki lihtne ülesanne. Mida ühed loevad heaks ning sobivaks, see tundub teistele halvaks ja otstarbekohatuks.

*) „Sõdur“ Nr. 37/38, lk. 1131.

Sõna „turgutus“ tarvituselevõtmist selles mõttes, nagu soovitab hra Org, ei saa kuidagimoodi lugeda otstarbekohaseks ega tabavaks.

Ka ei ole minu teadu sõnal „seljatagune teenistus“ kuigi suurt kodaniku õigust varustamise, tervishoiu, transpordi jne.

teenistuste üldise nimetusena. Kui seda selles mõttes kuskil on tarvitatud, siis on see ainult erand. Jalaväe eeskirjas II osas (§ 694 ja järgmised) leidub sõna „seljatagune“ ainult tema otsekoheses mõttes, s. o. rinde mõiste vastandina. Kaitseväelaste pensioni seadus räägib „seljatagusest teenistusest“ kui vastandist eesliini teenistusele. Teistsugust mõistet „seljatagusel teenistusel“ olla ei tohiks.

Oleks asjata väelda selle üle, et kas sõna „seljatagune“ on halb ja kolmakas või mitte ja kas „turgutus“ on temast parem. Võib olla jõuame arusaamisele, et nad mõlemad on üleliigsed, kui talitame prantslaste eeskujul, loobudes varustuse, tervishoiu jne. teenistuste ehk asutiste nimetamisest „seljatagusteks“ või mõne teise üldise nimetusega.

Prantsuse sõjavägi koosneb kolmest suurest osast: 1) väeosad, 2) staabid ja 3) teenistused ehk asutised (services). Viimaseid on arvult 16, tähtsamad nendest on: suurtüki-, inseneri-, lenn väe, tervishoiu, intendantuuri, veterinäär, rekruutimise, geograafia, kohtu, raudtee ja etaapide. Seadustes, eeskirjades ja kirjanduses nimetatakse neid teenistusi lihtsalt teenistusteks, ilma „seljatagune“ või mõne teise selletaolise sõna juuresamata.

Kui suur prantsuse sõjavägi saab läbi ilma sõnata, mis väljendaks seda mõistet, mis meil loetakse olevat „seljatagusel“

peale tema otsekohese mõiste ja mida soovitatakse anda „turgutusele, siis ei peaks ka meie jääma hätta selle mõiste puudumisel.

Need teenistused, asutised või valitused, kuidas me neid ka ei nimetaks, on üksteisest peaaegu rippumatud, erinevad suuresti üksteisest. Milleks asetada arste, intendante ja laskemoona vedajaid ühise mütsi alla, andes neile ühise nimetuse? Lihtsam ja selgem on nimetada arste arstideks, intendante intendantiideks jne.

Asutisi, mis asuvad rinde seljataguses, võiks väga hästi nimetada „seljatagusteks“ asutisteks, nende eraldamiseks rindel asuvatest asutistest. Sõna „seljatagune“ seejuures oleks ainult asukoha mõiste ja ei tunduks ei halvamaigulisena, ega mõnitavana.

Sõna „turgutus“ võib olla väga hea, kuid enne tema tarvitusele võtmist tuleks määrata kindlaks tema täppis mõiste, mis minu arvates peaks olema palju kitsam kui soovitab hra Org.

Arstide, intendantide, transportohvitseride ja teiste nimetamine „turgutusohvitserideks“ tundub üleliigsena, selle kollektiivnime järele ei näi olevat kuigi suurt vajadust. Oleks selgem ja arusaadavam, kui me neid mitmesugustel erialadel teotsevad ohvitseri nimetaksime nende oma nimedega.

H. V.

Pariis, 10. X 30.

Austraalia sõjavägi.

N. Korjus.

Sissejuhatus.

Kolmeaastasel viibimisel Austraalias oli minul võimalus lähemalt tutvuneda mitte ainult küsimustega, mis on Austraalia rahva- ning riigieluga seotud, vaid ka lähemalt tutvuneda tema sõjaväelise organisatsiooniga.

Lootuses, et minu töö saab huvitama mitte ainult sõjaväelasi, vaid võibolla leiab ka huvi mittesõjaväelaste hulgas, katsusin mina olla teemi väljatöötamisel võimalikult populaarne.

Teen proovi üldjoontes pilti luua kuidas Austraalia sõjavägi tekkis, arenes ja milleks on väljakujunenud tema praegune sõjaväeline organisatsioon.

A. Austraalia sõjavägi kuni 1914. aastani.

Üldandmeid Austraalia kohta.

Austraalia on tähtsamaid Briti asumaid. Rahva üldarvu poolest ta järgneb Kanaadale ja on jaota-

tud seitsmeks osaks, mis rahva arvu järele oleks: New South Wales, Victoria, Queensland, Southern Australia, Western Australia, Northern Territory, ning Tasmania.

1928. aasta andmete järele Austraalia elanikude üldarv oli 6.284.407 inimest, neist meessoost 3.215.857 ja naissoost 3.068.550. Peale selle on värvilisi umbes 60.000.

Tema maa-ala on 2,972,573 ruutmiili = 7.627.832 ruutkilomeetrit.

Seega siis Austraalia võrdub maa-ala poolest Ühendriikidele, on suurem kui ¼ Euroopast ja on umbes 160 korda suurem kui Eesti (18.354 ruutmiili).

Lühike ajalooline ülevaade.

Austraalia oli avastatud 1770. aastal.

Eialgu oli ta Inglis sunnitööliste väljasaate paigaks.

1787. aastal oli Austraaliasse väljasaadetud esimene salk 550 meest ning 200 naist, kuid 1800. aastal saadeti juba 5000 inimest, kusjuures 1000 olid naised.

Katsed väljarändajatega ei annud tol ajal tagajärgi.

1824. a. asutati kuueliikmeline nõukogu uue asumaa valitsemiseks ja järgmisel aastal olid juba kuulda uuestisündinud asumaa ajakirjanduse esimesed hääled.

1828. aastal kadus vastuvool mis takistas väljarändajaid asumaa maale, mis seniajani oli määratud vaid sunnitööliste asupaigaks.

Selle aasta rahvaarv näitab juba 36.598 inimest.

1846. alustati esimese raudtee ehitust ning samal aastal leiti ka esimene kuld.

Sõjaväele pandi alus 1851. aastal New South Wales'is ja tema koosseis oli: üks patari, üks ratsaväe osa ning kuus jalaväe kompaniid.

1901. aastal üksikud osad ühinesid federatsiooniks „Commonwealth of Australia“ nime all.

1906. aastal oli vaevalt 100 aastat vanal Austraalia federatsioonil juba iseseisev Riigi eelarve £ 128.321.141 suuruses ja rahvaarv ümarguselt 4.000.000 elanikku.

Sõjaväe tekkimine ja arenemine.

Austraalia sõjaväe organiseerimise küsimus oli juba pikemat aega päevakorral ja Maailmasõja puhkemine näitas kujukat, et sel alal ka juba tõsiselt tööd oli tehtud.

1822. aastal Austraalia kontingent oli teenistuses Egiptuses ning viimases Buurisõjas enam kui 12.000 austraallast tegutses kas iseseisvatena osadena, või irregulaarsetes osades, mis olid formeeritud Lõuna-Afrikas.

Enne 1903. aastat Austraalia kohalik sõjavägi koosnes 12.778 sõjaväelasest ning 42.000 laskeklubide liikmetest.

1903. aastal oli vastuvõetud miilitsa seadus, mille põhjal iga Austraalias elav terve meeskodanik oli kohustatud maad kaitsma tarviduse korral.

Austraalia sõjaväe arenemist võib jagada kolmeks faasiks:

Esimene lõppes 1902. aastal, kusjuures üksikutest osadest liideti ühine sõjavägi.

Teine faas algas sellega, et 1911. aastal pandi alus üldisele sõjaväelisele ettevalmistusele (Universal training).

Kolmas faas algas 1921. aastal. Selle süsteemi all tehti katsed võimalikult väiksema alalise koosseisuga alal hoida Maailmasõjas aluse saanud üksused ning nende traditsioonid.

Ühenduses edaspidiste andmetega on huvitav ka allpooltoodud tabel.

Mehi oli 1921. a. rahvalugemisel:		
12 kuni 18 aast. van.	=	300.000
18 " 26 " "	=	354.000
26 " 35 " "	=	404.000
		Kokku 1.058.000.

B. Austraalia sõjavägi Maailmasõjas.

Austraalia kodaniku iseloomu jooned.

Iga Briti asumaa võttis ühel või teisel viisil osa Maailmasõjast, ning vastavalt tuli kanda ka igal asumaa sõja muresid ja raskusi.

Iga asumaa kannatas nende raskuste all ning kõikidel asumaadel oli see periood äärmiste lõupingutuste ajaks, mis otsekohe või kaudselt mõjus

tööstuse peale halvavalt, takistades üldiselt maa loomulikku arenemiskäiku.

Kooskõlas sellega, kuidas eralduvad üksteisest rahvuslised, poliitilised ning teised sarnased küsimused, sõja tagajärjed olid igas asumaa isesugused; nagu rahuajal nii ka sõjaajal vahe troopiliste provintside ning isevalitsevate asumade vahel oli väga suur.

Austraalia on puht britlaste asumaa.

1911. aasta andmete järele 97% tervest elanikkude arvust olid sündinud Austraalias, Uue Meremaal või Suur-Britannias.

Teiste mitte-britlaste hulgas, kõige suurem arv kuulus sakslastele (33.000), kes elasid peasislikult South Australia's ja Queensland'is.

Praeguseaja austraallane on midagi muud kui ümberistutatud britlane.

Kõige silmatorkavam iseloomujoon on tema äärmine armastus täielise vabaduse vastu.

Ta ei salli mingisugust tema mõtete või tegude kitsendamist või piiramist.

Üks tähtsamatest põhimõtetest Austraalia ajaloost ning austraallaste arenemisest üldiselt on, et siin britlastel oli täieline asumise vabadus.

Algusest peale kuni tänase päevani Austraalia koloniseerimine sündis teistest riikidest täiesti olenemata.

Peale selle on olemas veel teisi aluseid, mis põhjendavad austraallase iseloomu iseäralikkust. Austraalia pärismaalased olid alati arvu poolest väiksed, ning oma kultuuri poolest seisid väga madalal astmel.

Nii siis, ei olnud nemad iialgi ähvarduseks Austraalia rahulikule koloniseerimisele.

Maad oli alati enam kui küllalt.

Kliimaatilised tingimused olid väga soodsad ja võimaldasid aasta läbi päriselt taeva all elada.

Austraalia on asetatud üksikul saarel, mis on väga kaugel Suur-Britanniast ning Euroopast (umbes 20.000 km).

Lõpuks, Austraalia koloniseerimine sündis vaid hiljuti.

Nendel põhjustel leidis aset täieline evolutsioon, mis viis nii kaugemale, et praeguseaja austraallane on väljakujunenud täitsa omapäraseks tüübiks.

Juba lapseas oli nende kasvatus kitsendusest.

Kui nad vanemaks said ei olnud tarvidust enesekaitseks ühte liita, vaid vastuoksna, nad läksid siis sissemaale, asutasid üksikud asundused või farmid, kus nad võisid elada täiesti oma vaba tahtmise järele.

Omalvalitsus ei jäänud hiljaks ilmumise ja see ei olnud milgil tingimisel peale surutud üle ookeani elavatelt valitsejalt.

Ta ilmus vaid järeldusena siis kui normaal elutingimuste arenemine teda nõudis.

Austraallastel ei tulnud sõidida pärismaalastega, ega ka mitte teiste valgete rahvastega nagu see oli Kaanadas või Lõuna-Afrikas.

Nendel tuli vaid sõidida ürgmetsade ja ürgmaaga, tungides alatasa uutele ja uutele kohtadele.

Nendel tuli sõna täies mõttes võita maad looduse käest oma vahvusega, mehisusega, tihti oma verd valades ning mõnikord isegi oma elu ohverdades.

Austraalia kujunes välja täiesti demokraatlikuks maaks. Sarnane väljakujunemine ei tekkunud kunstlikudel põhjustel, vaid loomuliku elutingimuste ja tarviduste järeldusena.

Austraallased on demokraadid — briti demo-

kraatide taolised, kuid nad on neist palju kaugemale ette jõudnud.

Nendel on palju rohkem eneseusku kui demokraatidel Vanas Ilmas.

Austraalia demokraadid läksid täitsa omapäraseid teid ning võtsid endale täitsa uued liikumisesuunad.

Austraalia demokraatidel on laialdased vaated, mis jällegi tulid selle järeldusena, et arenemise ajajärgul elanikkudel oli alati enam kui küllalt maad kontinendil, mida isegi ookeani-lained ei suutnud iga kord ümberpiirata.

Lõpuks, kõige tähtsam on asjaolu, et Austraalias füüsiline töö on väga vara omaale õigused omandanud, ning et töölised suutsid kiiresti kontrolli töö üle enese kätte võtta.

Üksikud asundused olid kaugel teineteisest ja selle tõttu tekkisid poliitilised üksused.

Nii siis tekkis kuus iseseisvat riiki.

Igal ühel neist olid omad huvid ning omad iseloomustavad omadused.

Austraallased olid väga aeglasel oma ühinemisea, sest selles ei olnud just otsekohesest vajadust.

Kui aga 1901. aastal nad liitusid ühte federatsiooni „Commonwealth of Australia“ nime all, siis oli sel uuel federatsioonil kaks iseäralikku omadust.

Ühelt poolt federatsioon sündis ultra-demokraatlistel põhjustel, teiselt poolt tal oli suur vahe Kaanadaga või Lõuna-Aafrikaga selles mõttes, et Austraalias olid suuremad õigused üksikutele osariikidele jäetud.

Osariikide ühinemine oli peasjalikult töölise partei-politika järeldus.

Austraalia töölise partei jaguneb kahte ossa: liberaalid ning töölised. Nimetus konservatiiv oli välja jäetud, sest ta ei kõla täiesti demokraatiliselt.

1. I. 1909 kuni 4. VIII. 1914 leidsid aset kolm töölise-valitsust, kusjuures üks neist pidas välja terve perioodi parlamendi elust s. o. kolm aastat.

Austraalias töölise partei enne kui mujal Britti-riikides võitis enesele kindla koha valitsuses.

Tööpartei valitsuse ajal olid vastuvõetud üldise sõjaväelise ettevalmistuse ning emade kaitse seadus.

Need kaks seadust valgustavad kõige paremini töölise partei tegevust ja näitavad kui kõrgele nad hindasid maa ja rahva head käekäiku, — kaitse probleem ühest küljest, ning tarvidus suurendada valgete elanikkude arvu teisest küljest.

Sõjaajal ühine valitsus ning kindel alluvus tema organitele on kahtlemata väga suur jõud.

Nii üks kui ka teine puudusid täiesti Austraalias.

See oli noor federatsioon, mis kasvas ülesse piiramata printsiipidel, millel täiesti puudus üksmeelsus ning distsipliin, omadused, mis vastuvaidlemata on sõjaajal äärmise tähtsusega selleks, et võimalikult suurem rahva jõud saaks kõige otstarbekohasemalt ja kasulikult rakendatud võimalikult suuremate tagajärgede saavutamiseks.

Minul on meeles paar rida, mida juhuslikult ühes ajakirjanduses lugesin:

„Of all stocks in the world the British stock can least be driven, and of all British peoples in the world Australians can least be driven.“ *)

*) Kõikidest maailma rahvastest laseb briti rahvas end kõige vähem järel-vedada ja briti rahvastest veel eriti austraallased. Autor.

Austraallane kui sõdur.

Maailmasõja ajal sõjaväes teenivate austraallaste üldarv oli: 416.809.

332.000 meest saadeti üle ookeani ja enam kui 59.000 neist sai surma sõjaväljal või suri saadud haavade tagajärjel.

Rahulepingu allakirjutamise päeval umbes 185.000 austraallast seisid teisel pool ookeani. 95.000 Prantsusmaal, 60.000 Inglismaal ning 30.000 Egiptuses, Palestinas ja Messopotamias.

Enam kui 15.000 vahvuse aumarki jagati välja austraallastele, neist 63 Victoria Cross'i. Neist langes tervelt üksteist väikese Tasmania osariigi peale.

Marssal Foch andis omal ajal järgmise attestsiooni austraalia sõdurile:

Terve maailm hindab kõrgelt Austraalia sõdurit.

Huvitav on äratähendada, et Austraalia sõduril tuli võidelda kaugel kodumaast väga mitmesugustel kohtadel ja teiseks peab esile tõstma austraallase kui sõduri erilised iseloomu jooned.

Austraallased teenisid ja sõdisid pea igal pool kindlal maal niisama hästi kui merel.

Austraalia oli ainus asumaa, millel oli kasutada sõjalaevastik, mida tuli vaenlasel alati arvestada.

Sõjalaevastiku peaülesandeks oli rannakaitse ning sõja transportide konvoeerimine.

Sõja lõpul kuus Austraalia destroyer'it võtsid aktiivselt osa tegevusest Vahemerel.

Austraalia sõjalaevastiku ülekaal oli tingitud peasjalikult sellest, et lipulaev „Australia“ oli kõige suurem ja tugevam sõjalaev Vaikses ookeanis tol ajal kui seal oli veel olemas sakslaste merejõud.

Ristleja „Sydney“ uputas „Emden'i“ ja väikene tähelepanemata ristleja „Pioneer“ võttis aktiivselt osa saksa ristleja „Königsberg'i“ hävitamisest.

Afrika, väljaarvatud Egiptus, oli üksik maailmaosa, kus austraallased ei löönud lahinguid mannermaal.

Nemad võitlesid edurikkalt sakslastega Uues Guineas, nad saatsid välja ekspeditsiooni Messopotamiasse ning väiksemad austraallaste sõjaväe osad sattusid isegi Venemaale.

Peaoperatsioonid, milledest austraallased aktiivselt osa võtsid, olid: Gallipoli, Sinai poolsaar, Palestina, Prantsusmaa ja Flandria.

Nii siis sellele vaatamata, et neil varemalt ei olnud ettekujutust sõjapidamisest, tulid nad silmapaistvatele kohtadele kõikidel lahingurindel.

Julged ja vahvad pealetungilahingus nad ei annud järele ka kaitsepositsioonil.

Need omadused nad tõendasid tegelikult esimeses operatsioonis dessandiga Gallipolis, ning rasketel päevadel 1918. aastal kui neil tuli vastu panna ja tagasihoida ägedat sakslaste pealetungi Amien'i suunas. 1918. aastal nad ei olnud enam vilumuseta sõdurid nagu ennemal. Nad seisid kõrgel järjel igakülgselt äraõppides sõjapidamise kunsti ning organisatsiooni, kusjuures moraalsed ja füüsilised omadused tegid neist eeskujulikke sõjamehi.

Austraalia kaitseminister Mr. Pearce oma aadressis senatile kujutas huvitavalt austraalia sõduri iseloomu. Ta ütles järgmiselt:

Üleskasvanud piiramata legendikel, austraallane kui sõdur oli äärmiselt mehine, kartuseta, iseteadev, iseseisev ja omas täielise initsiatiivi.

Samal ajal elutingimused tegid teda väga jonakaks (self-willed).

Olles suurepäraline mees lahingu olukorras, rinnetagusel oli teda teinekord väga raske juhtida.

Selle tõttu ei olnud alusetu ütetus, et austraallast on tarvis kogu aeg eellinil hoida.

Asjaolu, et suurem osa lahingrindede tööst lasus väga tihti Austraalia sõjaväe osade peal, baseerub ka täiel määral tähendatud põhjustel.

Austraalia sõduri, samuti ka terve Austraalia rahva isamaaarmastus oli väga arenenud.

Kõige paremaks tõenduseks võib olla asjaolu, et Gallipoli operatsiooni nurjaminekul, niisama ka raskemate kaotuste puhul inimelude poolt 1918. aastal, üldarvamine oli kaugel igasugusest kriitikast, jättes teda senini kõrvale kui sõda on lõppenud.

Operatsioonid Dardanellides, Prantsusmaal ja Sinai poolsaarel.

Täiesti uus ajajärk internatsionaalses elus tekkis Austraalias sest ajast peale kui kaheksakümne aastal aastatel sakslased omandasid ühe osa Uues Guineas ja sel viisil panid kindla aluse oma asumisele Vaikses Ookeanis.

Saksa väljarändajad Austraaliasse enne sõda, olid eeskujulilised kodanikud.

Kui austraallastel kui rahuarmastajal rahvaliidse vaenlasi oli, — siis see vaenlane oli kahtlemata sakslane, sest et ta oli mittesoovitav naaber ja tugev võistleja.

Sellepärast Maaailmasõda ei kutsunud mitte ainult austraallasi Briti Impeeriat kaitsma, vaid ta oli ka soodus juhuse selleks, et igasugust sakslaste mõju Vaikses Ookeanis täielikult likvideerida.

Nii siis, selle peale vaatamata, et nad ilmaski oma ajaloo kestvusel ei sõdinud valgetega ega värviliste rahvastega, et nad kaugel olid Euroopast, mis oli suure tulekahju keskpaigaks — austraallased siiski ei olnud täiesti rahuarmastajate rahvas.

„Meie, austraallased, ütles kaitseminister Mr. Fisher oma kõnes, saame aitama ja kaitsma Briti Impeeriat meie viimase mehena ning meie viimase shillinguni.“

Kuni 14. IV. 1915. kaotused Austraalia sõjaväes olid väga väikesed.

Keegi ei võinud omaile ette kujutada kui suured saavad olema tulevikus ohvrid mida sõda nõuab.

1916. a. pensioni saajate arv Austraalias oli 8.754, kuna 1917. a. juuni kuul see arv oli juba 42.185.

Esimene organiseeritud lahinguüksus mis sai Austraalia poolt sõjaajal välja pandud, oli nõnda nimetatud **E s i m e n e E k s p e d i t s i o o n i** Korpus 20.000 inimese suuruses.

9. II. 1914. konvoi mis seisis koos 38-st sõja transpordist ja kolmest neid ekskorteerivast ristlajast oli teel Inglismaale.

Sel päeval Kokos-saartelt möödumisel oli saadud radio teel teade „Emden“ ilmumisest.

Ristleja „Sydney“ jättis konvoierimise kahele ülejäänud ristlajale ja läks „Emden“ile vastu.

Kohtamislahingus lasti „Emden“ põhja.

Kui austraallaste transpordilaevad Adenist välja läksid ja liikusid Suez'i suunas, oli saadud tähtis käsk mis ära määras Austraalia sõjavägede saatuse nende aktiivsuse välijendamise mõttes sõja algusel.

Esialgul oli kavatsedud treenerida austraallasi nagu kaanadlasi Inglismaal.

Tööliste ja ehitusmaterjalide puuduse järel duseks oli, et austraallastel kästi maanduda Egiptuses, seal end ettevalmistada ja siis juba lahingväljale sõita.

Esimese kaheksa kuu jooksul sõjaalgusest, Austraalia nägi üldiselt sõda ainult tema päikese-paistelisel küljest.

Maru ei riivanud kodanikke, väljaarvatud vaid mõned erandid.

Pingutust oli küll tunda, kuid tegelikult kaotused olid võrdlemisi väikesed.

Peajõud olid kontsentreeritud Egiptuses, kuhu oli saadetud alatasa uued kontingendid.

Seal Austraalia sõjaväelased said lõpetada oma õppe. Ühtlasi suured sõdurite hulgad koondati õpetamiseks Austraalia pealinnadesse.

Ainult aprillil kuul 1915. aastal, siis kui austraallased olid saadetud Dardanellidesse (Sir John Hamilton'i üldjuhatusel all), ainult siis austraallased õppisid tundma sõna tõsisest mõttes mida tähendab sõda.

Gallipoli nõudis palju inimohvreid ja pikad langemate nimekirjad näitasid austraallastele sõda hoopis teises valguses.

Gallipoli operatsioon, võeti ette vastutulles Venemaa palvele eesmärgiga vallutada Dardanellid.

Operatsioon algas 24. aprillil 1915. a. ja teda võib kolmeks faasiks ärajaotada:

- 1) dessandi maale minek,
- 2) edasitungimine,
- 3) taandumine ja evakatsioon.

Dessandi maandumine oli väga raskendatud asjaoluga, et merelained viisid pulksiirid umbes kaiks kilomeetrit põhjapoolse sellest kohast, kus oli kavatsedud maale minna.

Sarnase ülesanne lahendamine osutus äärmiselt raskeks isegi hästi ettevalmistatud ja distsiplineeritud regulaarsetele osadele.

Austraallastel, kes olid tol ajal suuremalt jaolt vilumusetu sõdurid, sarnane operatsioon kujunes iseäranis raskeks veel sellepärast, et puudusid aegsasti väljatöötatud kavade tegevuse läbiviimise kohta.

25. aprillil austraallaste kaotused olid kaugelt üle 2000 surnu.

Suuntükiväe tule puudus tegi edasitungimise veel raskemaks — peaaegu võimatuks.

Kõikide talkistuste peale vaatamata (6. ja 7. mail, austraallaste osad ägedalt jätkasid pealetungi, kusjuures maksid sõna tõsisest mõttes oma verrega iga võidetud maariba eest.

Ühes lühikest aega kestvas rünnakus austraallased kaotasid 2500 mehest 1400 langemate näol.

19. mail austraallased jõudsid kindlustada võidetud positsioonid ning olid valmis vastuvõtma üldise türklaste pealetungi.

Äärmiselt ägeda ja vererikka lahingu järel oli otsustatud vahele võtta selleks et matta maha umbes 3000 laipa, mis lamasid vastaste positsioonide vahelisel maa-alal.

Selles lahingus türklaste kaotused olid kokku 10.000 meest võrreldes 600 langenu austraallasega. Mai, juuni ja juuli möödusid vaid väikestes kohaliku tähtsusega kokkupõrgetes.

7. augustil võeti ette üldine pealetungimine austraallaste poolt, mis aga lõppes ebaõnnelikult.

Veel üks edasitungimise katse oli tehtud **A n z a c S n o l a** suunas ja peale selle tegevus mõ-

lemil pool kujunes välja positsioonisõjaks.

Lignes talvine aeg ja see asjaolu tunduvalt raskendas Gallipoli armee varustuse küsimust.

Ei olnud ka väljaveateid abijõudude saamiseks.

Oleks nendele ka abi väljasaadetud, siiski võimalus ette võtta suuremat operatsiooni selles võrdlemisi väikses piirkonnas oli väga problemaatiline küsimus.

Sarnases olukonnas algas evakueerimise plaani ettevalmistus.

Tegelikult evakuatsioon leidis aset 9. det. 1915. a.

Gallipoli jäeti kahe öö jooksul.

Evakuatsioon õnnestus ootamatult hästi ning ekspeditsiooni korpus toodi Egiptusesse tagasi.

Oodatud rahulolematust nurjunud operatsioonist ei ilmunud kunagi Austraalia ajakirjanduses.

Ajalugu saab kinnitada austraallaste suurt püsivust ja näitama kujukalt hiilgavat isamaa-armastust.

Asjaolu, et esimene austraallaste sõjategevus Euroopa pinnal, mis oli hästi ettekatsetatud, kindlalt läbi viidud ja kallilt maksetud verega, läks nurja eksituste tõttu mitte austraallaste poolt, ei kutsunud siiski välja kriitikat Briti Üldjuhatus vastu.

Kuni 6. maini 1916. a. kaitseministeeriumi andmete järgi umbes 200.000 austraallast võtsid aktiivset osa sõjategevusest.

Harilik volonteeride süsteem juuni, juuli ja augusti kuudel 1916. aastal andis vaid väga väikesed resultaadid, — vähem kui 6000 meest kuus.

Sellepärast parlamendi üldkoosolekul oli otsustatud läbiviia sunduslik väeteenistus.

Selle küsimuse läbiviimine oli võimalik ainult rahvahääletuse kaudu, mille tähtaeg oli määratud 28. oktoobri peale.

61.000 hääleenamusega lükkas rahvas nimetatud seaduse tagasi.

Huvitav on siin äratähendada, et Suur-Britannias see seadus läks 1916. aastal läbi.

Austraallased Prantsusmaal ja Flandrias.

Vastava komplekteerimise ning reorganisatsiooni järele Austraalia sõjaväe osad said saadetud Lääne rindele.

Esimesed Austraalia sõjaväe osad ilmusid eelilinile Armentières lähedal aprilli kuul 1916. a.

Sellest momendist peale edaspidine Austraalia osade tegevus oli vaid üldiste ülesannete täitmine, olles eraldi osana, mis allus ühisele ingliskeelsetele üldjuhatusetele.

Et operatsioonid milledest austraallased osa võtsid olid vaid osa ühistest operatsioonidest Lääne rindel, ei peatu ma nende juures pikemalt.

Rahu allakirjutamise aeg ja Maailmasõja likvidatsioon.

Teade üldrahulepingu sõlmimisest jõudis Austraaliasse 11. nov. 1918. a. ja läks laiali pealinnadest alevitesse, ning alevitest kaugemate asundustele tulekiirusega.

Kohe peale rahulepingu allakirjutamist oli tarvis demobiliseeritud sõdurite eest hoolt kanda ning ka neile tööd muretada. (Repatriation).

Selle küsimuse lahendamine oli palju lihtsam Austraalias ja Kaanadas kui Suur-Britannias, sest

nii ühel kui teisel asumaal olid suured maa-alad mis harimist nõudsid.

Terve rea diskussioonide, koosolekute ja debaatide järeldusel 8. 4. 1918 ilmus seadus, mille põhjal iga osariik oli kohustatud varustama demobiliseeritud sõdureid maaga ja Commonwealth of Australia pidi teda varustama töökapitaliga £ 500 suuruses.

1919. aastal jagati välja umbes £ 5.000.000 pensionide näol 181.529 pensionäridele, 71.512 invaliidile ning 110.017 sõjast osa võtnud perekonna liikmele.

1917.—1918. eelarve-aasta lõpul Austraalia võla üldsumma oli £ 284 miljonit, neist £ 235.000.000 oli laenatud sõjapidamise otstarbeks.

30. 6. 19 Austraalia võlad olid £:63. 7 sh. 6 d. inimese peale, võrreldes £:3. 17 sh. 11 d. inimese peale 30. 6. 14.

G. Austraalia sõjaväe praegune organisatsioon.

Reorganisatsiooni ajajärk.

Nagu eelpool tähendasin, kolmas faas (Diviiside organisatsioon) Austraalia sõjavägede arenemisest on alguse saanud 1. mail 1921. aastal.

Sõjaväe osade arv sai vastavalt muudetud selleks, et saaks võimalust mööda moodustada formatsioonid, nagu nad Maailmasõja-ajal olid, ning nende organiseerimise juures alal hoida kõik need vahvad üksused, kes katsid enda nimed surematu kuulsusega belgia, prantsusmaa, gallipoli ja palestiina lahingväljadel.

Välise kuju järele organisatsioon on territoriaalne. Diviisid baseeruvad jalaväe üksustele.

Järeldusna International Conferents'ist, mis tuli kokku Washingtonis 1921. aastal, Austraalia Commonwealth'i valitsus otsustas piirata üldist sõjaväelist ettevalmistust, jättes selle ainult rahvarikastes tsentrumites ja sealgi vähemal arvul

Kooskõlas sellega kodanlise armee suurus oli 50.000 meest.

Selle armee ülevalpidamine maksis 1929. aastal £:396.689. Neist £ 225.179 palgad, varustus jne. £:131.510 väljaõppe-laagrite ülevalpidamiseks ning £ 40.000 relvade ja rakkmete korrashoidmiseks.

Sama aasta lõpul, tõusis ajakirjanduses äge diskussioon; nimelt kavatses valitsusel olev tööliste partei, Mr. Scullin'iga eesotsas, kokkuhoiu mõttes kaotada maksvat sõjaväesüsteemi ja volonteeride süsteemi jällegi ellu kutsuda.

Toonitan, et see oli tööliste partei valitsus, missugune loobus volonteeride süsteemist 20 aastat tagasi põhjustel, et ta osutus liig kalliks ning mitte sobivaks olukorra nõuetele.

Mõeldav kokkuhoid 29./30. eelarve-aasta jooksul oleks vaid £ 180.000, mis saadakse sel teel, et vana sõjaväe süsteemi kaotamisega tema asemele uut ei looda.

See oleks suuremalt osalt raha mida võiks kokkuhoida likvideerides väljaõppe-laagrite ja seal teeniv isiklik koosseis.

Lõppude-lõpuks on palju odavam rääkida reorganisatsioonist kui reorganiseerida.

Sõjaväe juhtivad ringkonnad on täiesti ühel nõul, et ilma üldise sõjaväelise ettevalmistuseta oleks täitsa võimata organiseerida, väljaõpetada, varustada ning väljasaata esimest ekspeditsiooni korpust nii kiiresti kui see aset leidis Maailmasõja ajal.

Peale selle nad kinnitavad, et sunduslik üldine sõjaväeline ettevalmistuse süsteem oli, on ja saab

olema ainsamaks kindlustuseks kiire mobilisatsiooni läbiviimiseks häda korral. Nõnda nimetatud „alaline sõjavägi“, mida valitsus kavatses alal hoida on tähtsusest arvu poolest — 1200 ohvitseri ja sõdurit kokku. Sarnast väiksearvulist kogu kõige suurema ettekujutuse pingutamise juures ei või lugeda rakukesekski ühe armee kujundamiseks.

1. 11. 29. Austraalia minister-president Mr. Scullin, ütles: „Oli kokkulepele jõutud ja on tarvilikuks leitud kaitse organisatsiooni üldine järelevaatus, ning sellepärast kabinet otsustas, et selle küsimuse väljatöötamine sünniks koos kaitseministeeriumi juhatusena.“

Diskussioonis nendega saab arutatud küsimus, kuidas saaks asetada sunduslikku sõjaväe ettevalmistust otstarbekohasema ja edukama süsteemiga.

Samal ajal astutakse sammusid selleks, et äralõpetada sunduslikku sõjaväelist ettevalmistust ning likvideerida sõjaväe väljaõppe-laagrite ülalpidamine“.

12. 11. 29 töötas välja kaitseministeerium reorganiseerimise kavad.

Ülesanne oli palju kergendatud selle läbi, et otsustati reorganiseerimisel aluseks võtta olemas olevad üksused.

Tervele olemas olevale kaadrile tehti ettepanek teenistusse astuda vabatahtlikul alusel.

Sõdurina võisid volonteerida mehed, kes on lõpetanud sõjaväelise väljaõppe demobiliseeritud sõdurid tingimusel, et nad on terviseliselt kõlblikud ja vastavad vanaduse normidele.

Kõige tähtsam ülesanne oli saada küllaldane arv mehi rivisse ning muretseda kohane üleajateenijate kaader.

Kaitseministeeriumi poolt selgitati ka ära vahe, mis on olemas volonteeri ja vabatahtlikult teenistusse astunud sõduri vahel.

Uus kaitsevägi saab komplekteeritud vabatahtlikult ennast sissekirjutanud meestest, kusjuures igaiüks neist, kes on ennast sissekirjutanud, peab alluma üldisele sõjaväe distsipliinile.

Sissekirjutamise tähtaeg ei olnud veel kindlaks määratud, kuid arvatavasti ta saab olema kolm aastat.

Tähtaja lõpul sõduril on õigus lepingut pikendada ja veel uueks terminiks ennast sissekirjutada.

Huvitav on tähendada, et enne sõjaväe reorganiseerimise küsimust, kauemat aega oli päevakorral küsimus, kuidas saaks praegust vormiriietust nägusamaks ja külgetõmbavamaks teha.

Ettepanek jääda khaki värv juure võeti vastu, kuid muuta praegust lõiget ja anda eraldi värvid pagunitele, varukate otsadele ning kübarate lindidele.

Märkus: Austraallased kannavad umbes meie skautide taolist kübarat, kusjuures üks külg on üleskeeratud. Ratsaväelaste kübar on sulgedega dekoreeritud ja näib väga ilus.

Riiete õblemist tahetakse teostada võimalikult mõõdu järgi.

Praegune vorm on määratud ainult sõjavälja nõuetele ja ta ei kõlba rahuajal kandmiseks.

Lõ p u s õ n a.

Mul ei ole käepärast teateid ega andmeid selle kohta kuidas lõpulikult reorganiseeriti vägi ning väga raske on ette näha missugused tagajärjed ta annab tulevikus.

Elu ei ole inertne.

Kogu aeg ta muutub, evolutsioneerub ning otsib endale uusi väljendusi.

Loodame, et see reorganiseatsioon, mis praegu käimas viib selleni, et väiksearvuline, kuid tubli ja edasipüüdja Austraalia rahvas saab korraliku sõjaväe, mis alati valmis on kaitsma oma päikesepaistilist kontinenti, kaugel Vaikses Ookeanis.

„Southern Cross“*) säragu Austraalia lipul niisama heledalt, nagu ta mustal lõunamaa öisel taeval särab ja andgu ta rahvale inspiratsiooni, jõudu ja edu edaspidises töös isamaa kaitseks.

Advance Australia fair!!!**).

*) Southern Cross - Lõunamaa Rist. Kõige iseloomulikum tähekoogu Lõuna taevalaotusel.

***) Advance Australia fair! — Edene kaunis Austraalia! Sõnad Austraalia rahvahümnist.“

Sõjaväelisi teateid.

Inglise merelennukite külaskäigust Tallinna

16.—18. sept. 1930. a. *)

Seni olime harjunud, et pea iga aasta meie sadamat külastasid inglise meremehed, kuid seekord tulid inglased mitte mere, vaid õhu kaudu. Neli suurt lennupaati „Napier-Southampton“ seisid kaks päeva ankrus meie sõjasadamas, kutsudes esile tallinlaste imetlemist.

Ametliku külalisena 16.—18. sept. k. a. viibis meil seekord 201. lennueskadrill,

*) Pildid külaskäigust v. „Sõdur“ nr. 39/40 — 1930. a.

mille asupaik Kalshotis, Inglismaal. Eskadrill tuli Kalshoti lennujaama komandandi Group-captain Nanson'i juhatusel, kuid kaasas oli ka Squadron Leader Turner, eskadrilli tegelik juht ja Balti riikide ringlennu tehniline juhataja. Peale selle lendas eskadrilliga kaasa ka Briti lennuväe esindaja Berliinis Group-captain Gossage. Lennupaatide numbrid olid 1229, 1228, 1234, 1085. Kuigi paadid mitte kõige uuemat tüüpi ei ole — nad on vette lastud 1925. a., on nad siiski võimsad ja ajakohased sõjavahendid.

Need duralumiiniumist ehitatud lennu-

paadid on mõeldud pommitus- ja torpedo-lennukiteks. Kaasavõetava pommide hulk 1000 kg. Paadid on ehitatud Supermarine Aviation Works tehastes, millede omanikuks tuntud firma Wickers. Mootoriteks on kaks Napier Lion'i à 450 HP. Meeskond on viieliikmeline ja koosneb kahest ohvitserist-lendurist ja kolmest üleajateenijast — neist üks mehaanik, üks raadiooperaator ja üks kuulipildur. Paadid on kaunis mugavalt sisse seatud, varustatud raadio vastuvõtte- ja saatejamaadega ning navigeerimise abinõudega.

Enne Eestisse tulekut külastasid Inglise lendurid Norrat, Taami, Rootsi ja Soomet: Eestist siirdusid nad Riiga, Memeli, Pucki—Stokholmi kaudu tagasi kodumaale. Huvitav on märkida, et sama tüübilised lennupaadid 1929. a. teostasid ringlennu kauges Idas, kattes üldiselt 27.000 miili (umbes 43.000 km), kusjuures paadid kasutasid kogu aeg mitte eri-lennusadamaid, vaid juhuslikke maandumise kohti. Ringlennu otstarbeks oli lennupaatide ja iseäranis duralumiiniumi vastupidavuse katsetamine. Teatavasti metall-lennukite ehitamisel on praegusel ajal kaks materjali kõne all — teras ja duralumiinium. Inglise asusid neile omase põhjalikkusega katsetamisele ning nagu kinnitavad ametlikud teated — on Kauge-Ida ringlennu vaatamata rasketele ilmaoludele annud häid tagajärgi.

V. A—g.

Kaitsevälaste metsaharrastus Norras.

Soome metsateadlane konsul Emil Vesterinen, külastades kolmandat põhjamaade metsakongressi Norras käesoleva suve juuli kuul, on viibinud seal paar nädalat, tutvunedes Norra eramet-

sanduse arenemisega ja kirjutab ajakirjas „Metsätalonellinen Aikakauskirja“ nr. 7 järgmiselt Norra kaitseväe metsaharrastusest:

— Kuidagi ei raatsi jätta jutustamata Norra kaitseväe poolt sooritatud metsaistutustest ja kraavitustöödest, sest — olen vaimustatud nendest igavesti!

Juba 1905. a. kirjutas norralane Frans Bull „Akerpostenis“ artikli kaitseväe rakendamise kohta metsaistutus- ja kraavitustöödele. See kirjutis äratas suurt tähelepanu kaitsevälaste keskel. Kõrgemad kaitsevälased olid kohe valmis töid korraldama ja ajalehtedes ilmus vastava sisuga artikleid. Esimesed kaitsevälaste metsaistutamised sooritati juba 1906. aastal. Sarnaseid vanemaid istandusi nägin muu seas Oslo linna metsades umbes 20 km Oslost, kellele kuulub umbes 4000 ha metsamaad. Seda korrapärasust, seda ühtlust ja seda ilu, mida leidsin ma nendes kultuurides Sögnjärve rannal, pean lõpmata imestama. 16-aastane männik, 18-aastane kuusik, äsja sooritatud kraavitamised olid eeskujulikult ilusad. Ja ka nooremates istandustes ilmnes kohe, et töö oli hoolsasti tehtud, sõjaväelisel täpsalt, ohvitseride juhatusel ja metsameeste õpetuste järele.

Kuigi need kaitsevälaste poolt iga aasta istutatud maa-alad ei ole laialdased, kuid seda hoolikamalt ja kõigi seaduste päraselt on töö täidetud. Norralased peavad seda osa kaitseväe õpetusest tõeliseks maastikuharjutuseks, tahte kasvatajaks, isamaakaitse korra ja tahte kindlustajaks — ja otseseks metsaharrastuse levitajaks.

Millal Soomes seda asja hakatakse samuti käsutama? — küsib lõppeks Emil Vesterinen, ja millal Eestis niikaugele saame, küsime meiega.

Karl Kerberg.

Sõjakirjandust.

BELGIA.

Bulletin Belge des Sciences Militaires.
September 1930. a.

1. Belgia armee operatsioonid 1914.—1918. a. sõjas. Hautem-Sainte Marguerite ja Grimde'i lahingud. (Järg. vt. „Bulletin Belge des Sciences Milit.“, august 1930. a. ja „Sõdur“ nr. 37/38 1930. a.). 1. jalav. div. tegevuse kirjeldus 18. aug. 1914. a. Artikkel on illustreeritud skeemidega.

2. D. S. Y. Jalaväe kroonika. Mehhaniseerimine ja motoriseerimine. (Järg. vt. „Bulletin Belge des Sciences Milit.“, 1930. a. aug. ja „Sõdur“ nr. 37/38, 1930. a.) Motoriseerimise küsimus on pärit Maailmasõja algpäevilt. Prantslaste mobilisatsiooni plaanis nr. XVII oli ette nähtud 6000 auto rekvireerimine sõjaväe tarveteks. See arv suurenes sõja välatusel kiiresti; 1915. a. apr. moodustati üldine autode reserv ja 1918. a. oli iga armeegrupi käsutuses kaks sarnast reservi; tänu neile oli võimalik 1918. a. kevadel 24 tunni välatusel transpor-

teerida 100.000 meest ja sama aasta sügisel 400.000 meest kuue ööga. Sarnane transport nõudis head korraldust, sest vastasel korral poleks, näiteks, võimalik olnud 24 tunni vältusel ühest ja samast punktist kuni 6000 veoautot läbi lasta, nii kui see sündis Verduni Pühal teel (Voie Sacré). Vaatamata neile saavutustele jäi strateegiliste transportide küsimus Maailmasõja lõpuks otsustamata; nimelt polnud leidnud lahendust autotransportide julgustamise küsimus, eriti just siis kui autodel transporteeritavad väeosad peavad endast moodustama eelväe või suunitakse lahtisele tiivale. Autotranspordi julgustamise küsimuse alal on prantslased palju katseid teinud, kusjuures selgus, et julgustusosad peavad osalt liikuma mürdmaa autodel (véhicules „lous terrains“) ja osalt koosnema kergetest motoriseeritud üksustest. Nende üksikasjalikuma koosseisu võtab autor vaatluse alla selles artiklis, selgitades sealjuures ka teistes välisriikides valitsevaid vaateid küsimusele.

3. Kapt.-major Hupelier. Õhukaitse aerostaatide abil. Praktilisi näpunäiteid. Artikkel on illustreeritud joonistega.

4. Major Delvaux. Antverpeni tsitadeli piiramine 1832. a. (VI). Artiklil on järg.

5. Kapt. Wanty. 1930. a. revolutsioon sõjalisest seisukohast vaadatuna. Artiklil on järg.

6. „Boyd-Greenc'i viseerimisaparaat tulistamiseks õhukaitse kuulipildujaist. Aparaaadi materjalosa ja selle kasutamise kirjeldus. Kuigi aparaaadi leiutajad on veendunud, et selle konstruktsioon baseerub õigetel põhimõtetel, tuleb teda enne laiemale tarvitusele võtmist jalaväe üksustes põhjalikult katsetada; nii arvab artikli tõlkija (kapt. O. de Caesemaeker).

7. Ohvitseride nimetused, määramised ja üleviimised tegevvaes.

8. Sõjabibliograafiline ülevaade.
V. K—ts.

ITAALIA.

Rivista Militare Italiana. August 1930. a.

1. Kol.-leitnant L. Marros. Taktika ülevaade 1930. a. Autor selgitab tänapäev taktika valdkonnas maksvusele pääsnud vaateid, eriti kriipsutades alla neid, mis on võetud aluseks suurte üksuste: jalaväe, suurtükiväe ja kiiresti liikuvate osade juhtimisel; peale selle autor selgitab veel motoriseerimise ja mehhaniseerimise küsimusi. Artiklil on järg.

2. Kol.-leitnant G. Chirico. Sõjaväe varustusvalitsuse tsiviilteenistuste mobilisatsioon. Artiklil on järg (vt. „Riv. Milit. Italiana“, juuli 1930. a. ja „Sõdur“ nr. 35/36 1930. a.)

3. Kol. o. Toraldo di Francia. Suurtükivägi ja jalavägi lähedamaa võitluses. Autor käsitleb küsimusi: koostöötamine jala- ja suurtükiväe vahel ennesõjaaegse doktriini järgi; jala- ja suurtükiväe tegevuse harmooniline arenemine lahingus; suurtükiväe tegevuse iseloomustus; saatepatareid; järeldusi ja ettepanekuid. Autor leiab, et suurtükiväe juhtimise tsentraliseerimise juures lähedamaa võitluses pole võimalik tuletoetust anda jalaväele igalpool kus see farvilik on; kuna aga suurtükiväe tulede tsentraliseerimine on muidu väga tarvilik, siis teeb ettepaneku moodustada erilised saa-

tegrupid jalaväe toetamiseks; üksikutest suurtükkidest, autori arvamise järgi selleks ei jatku, sest et nad ei suuda küllalt võimsalt toetada jalaväge lähedamaa võitluses.

4. Baj Macario. „Strafe Expedition (Karistusekspeditsioon) austria dokumentide järgi.

Austria lahingoperatsioonide arenemise kirjeldus kevadel 1916. a. Itaalia rindel Falkenhayni, Kraussi, Cramoni, Pilcheri kirjutiste ja erts-hertsog Eugeni armeegrupi operatiivteadaannete järgi.

5. Retsensioonid: raamatud; ajakirjad; kokkuvõtteid ajakirjandusest.

Rivista Militare Italiana. September 1930. a.

1. Kol. G. Cafario. Operatsioonid M. Valbella — Col del Rosso — Col d'Echele vallutamiseks jaanuaris ja juunis 1918. a. Kirjeldades nimetatud operatsioone autor otsib siit õpiseid suurte üksuste juhtimiseks organiseeritud maastikul, toetades sealjuures suurte üksuste eskirjalte („Norme generali per l'impiego delle grandi unita“).

2. Kol. U. Soddu. Mõtteid kaitselahingust. Küsimust püütakse lahendada konkreetsete ülesannete najal, kusjuures autor juhib tähelepanu asjaolule, et doktriin (itaalia) annab ainult üldised põhialused kaitselahingu läbiviimiseks, kuna tegevuse üksikasjad jäävad igakord vastavate iuhide otsustada. arvesse võttes ülesannet ja reaalset olukorda milles tuleb tegutseda.

3. Kol.-leitn. L. Manas. Taktika ülevaade 1930. a. Artiklil on järg. (Vt. „Riv. Milit. Italiana“, august 1930. a.)

4. Kol.-leitn. G. Chirico. Sõjaväe varustusvalitsuse tsiviilteenistuste mobilisatsioon. Tsiivilteenistuste mobilisatsiooni paremaks teostamiseks sõjaajal, arvab autor, on tarvis:

— piirata emigratsiooni;

— rakendada tööle kõik need kes rahuajal harilikult on vabad töökohustisest (naised, lapsed jne);

— kvalifitseeritud töölised ja tööjuhid vabastada teenistusest tegevvaes ja nad rakendada tööle oma erialal;

— rakendada tööle sõdureid, mis võib aga sündida ainult äärmise tarviduse korral;

— kasutada sõjavange.

5. Retsensioonid: raamatud; ajakirjad; kokkuvõtteid ajakirjandusest.
V. K—ts.

Esercito e Nazione. September 1930. a.

1. A. Casarini. Itaalia ja Ungari Heitnud pilgu Ungari ajalukku autor leiab, et Itaalia ja Ungari on aastasadade kestel iälginud ühiseid eesmärke ning sammunud ühiseid teid. Mõlemad rahvad on alati tunnud elavat süm-paatiat üksteise vastu, mida tõendab asjaolu, et 1849. a. jala ja ratsaväest koosnev itaalia leegion kol. Aleksander Monti juhatusel võitles ungari sõjaväes, kuna jälle 1860. a. ungarlased koos Garibaldiga sõdisid Itaalia vabaduse eest. Saatus tahtis, et Maailmasõjas Itaalia ja Ungari seisid üksteise vastu vaenlastena, kuid see ei

seganud pärast rahutegemist uuendama sõbralikke suhteid, mis kõvenevad iga aastaga ja on eriti intiimseiks muutumas praegu.

2. R. Comolli. Londoni konverentsi algus ja läbirääkimiste arenemine. Lühikene ülevaade konverentsi tööst. Autor püüab õigustada Itaalia nõudmisi konverentsil. Prantsusmaa ja Itaalia geopolitiline olukord on sootuks lahkuminev. Itaalia asub sisemises meres mille kaldad kuuluvad võõrastele; tal ei jätku toiduaineid oma rahva tarvis ja tooresaineid tööstuseks. Seepärast sõjaajal mereteed on Itaaliale esmajärgu tähtsusega, sest neist oleneb rahva ja riigi saatus. Siit tarvidus tugevas laevastikus, mille ehitamise pärast teised riigid ei tohiks Itaalia peale kurjad olla.

3. C. Cechelli. Sõjajumal Marsi lipu all. Lühikene piltidega illustreeritud ülevaade vehklemiskunstist ja relvadest keskajal.

4. A. Rosmini. Eriteenistused jalaväe rügementides. Itaalia jalaväe koosseisu kuuluvad järgmised eriteenistused:

- varustusteenistus mis omakorda jaguneb: tootlustamise ja riietamise aladeks;
- relvurala (relvad ja lahingmoon rügemendi tarvis);
- sõjaministeeriumiteenistus;
- veega varustamise teenistus;
- transporditeenistus (harilikudel teedel);
- veterinaärteenistus;
- postiga varustamise teenistus;
- sõjapolitsei teenistus.

Artiklis autor võtab vaatluse alla, kuidas need teenistused funktsioneerivad sõjakorral, võttes aluseks vastavate eeskirjade nõudmisi („Addestramento della fanteria“ ja „Istruzione sul caricamento dei mezzi di trasporto dell'arma di fanteria 1929“). Artikkel on illustreeritud skeemidega.

5. L. Rossini. Õhukaitse grupi tegevus rännakkolonni kaitsmisel rännakul kaugel vastasest. Küsimust selgitatakse konkreetse ülesande abil.

6. L. Grosso. Side sõjaajal — IV. Telefon. Telefoni materjalosa ja selle käsitamise kirjeldus. Artikkel on illustreeritud suure hulga skeemide, jooniste ja piltidega.

7. G. Chialvo. Põhja - Ameerika Ühendriikide orientatsioon majanduslikes küsimustes. 17. juunil 1930. a. P.-A. Ühendriikide senatilt vastuvõetud tollitariifide hinnang; autor ei kiida neid viimaseid heaks, kuna rahvusvaheliselt olukord polnud praegusel ajal kohane nende ilmutamiseks.

8. R. Micaletti. Maailma liiklemisteed. Singapore. Piltide ja skeemidega kaunistatud Singapore'i kirjeldus geopolitilisest, majanduslisest ja mereasjanduslisest seisukohast.

9. O. Montenovesi Itaallaste heroismi kohta tunnistust andvad avaldamata dokumendid. Autor kirjeldab itaallaste kangelaslikku tegevust Abessiinias 1896. a.

10. Reservohvitseride lehekülg. Ühest kuust teise. Mitmesugust. Välismaade sõjavägedes. Spordikroonika. Kirjavahetus lugejaskonnaga. Teistest ajakirjadest. Bibliograafilisi märkmeid.

V. K.—ts.

SAKSAMAA.

„MILITÄR-WOCHENBLATT“ nr. 12 — 25. sept. 1930. a.

Prantsuse suurtest sügisema nõvritest Lothingis. 3.—10. sept. 1930. Manöövri organisatsiooni ja käigu kirjeldus. Need manöövrid tahtnud elustada vägede „liikumise vaimu“, mis tardunud positsioonsõjas. Katsetatud moodsat ratsaväge. Prantsuse ratsadiviisi koosneb 2 ratsabrigaadist à 2 ratsarügementi ja ühest n. n. „dragons portés“ („kantavad dragunid“) rügemendist, mis sisaldab kegress-soomusauto üksusi, üksusi veoautodel, eskadron mootorrattureid (mootorrattad korviga). Mootorratturite üksus oli katsetamisel esimest korda. Mootorratta korvis asus k. k., laskur ja 4000 padrunit. Peale ülalmainitud sisaldab prantsuse ratsadiviisi — jalgratturite üksusi, suurtükiväge, soomusautosid, pioneerosi jne. Sarnase ratsa diviisi lahinguvõime võrduvat jalaväe diviisile. Ratsadiviisi koosseisus on 8000 meest, 8000 hobust, 600 mootorsõidukit ja 400 hippomobiilsõidukit. Arvestades seda, et hobuse keskmine kiirus tunnis on 8 km, soomusautol 40 km, kegressidel 35 km, veoautol 12 km, — tullakse otsusele, et sarnase diviisi kooskõlastatud tegevust raskendab allüksuste mitmesugune kiirus liikumisel.

Kindral Ratzenhofer: Keskkriikide viimane pealetung. Vastuabinõud kallaletungile Salonikist, 1918. a. sügisel.

Kindral Marx: 18. juuli 1918. a. „ootamatus“. Vateluse-artikkel Maailmasõja lõpulahingute suhtes „Mil.-Wochenblatt“ nr. 9 — 1930. a. ilmunud artikliga.

Major P. Buhle: „Hobuveost ja vooirivankri konstruksioonist.“

Prantsuse „Tankide kasutamise eeskiri, 24. I 1929“. Eeskiri olevat tüübiline prantsuse eeskiri: meetod, täpsus, positsioonsõja mõju, väike mahult — kõigest 53 lehekülge.

Ameerika vaateid õhukaitse probleemile. Artikkel on kokkuvõtte „Coast Artillery Journal“ juuni 1930. a. numbrist, milles käsitatakse õhukaitse probleemi lahendamist 3 seisukohast: 1) kuidas lahendada seda jalavägi oma ja juureantud relvadega, 2) kuidas mõjutaks õhukaitse edu lennukitevastane kahurvägi ja 3) kunstlikust udest õhusõjas.

Kerge kuulülduja granaadipildujaks. Selleks tarvis kõigepealt eriline lafett. Eriti sobivat granaadipildujaks Madseni kuulipilduja. Madseni granaat (läbimõõt 51 mm, kaal 480 g, torpeedokujuline, lõhkeainet 85 g, tüür suuna hoidmiseks) tabavat hästi märki: 550 m peal 90 m/sek. granaatide hajuvus laskesuunas kõigest 8 m.

Sõjaväe ratsaspordi tulemusi.

Sõjaväelisi teateid.

Sõjakirjandust. Mitmesugust.

K.

N.-VENE.

„Vojennõi Vestnik“ nr. 25 — 1930.

„Käsukiri nr. 40 olgu täidetud.“ Käsukirjas nõutakse politrukidelt süstemaatilist sõjaväelist ettevalmistust.

B. Verhovski: Lahinglaskmistest koos taktikalise õppusega. Mõõdumud suve

õppekogemuste kokkuvõte. Seda ala tulevat laageris eriti harrastada.

Märkide kättejohatamisest kohalikkude esemete järele.

Pioneerisade mehhaniseerimisest.

A. Smirnov: Tegevuse-tabel kaitsel.
A. Sõromätinikov: Taktika laboratooriumist.

N. Levenetski: Programmi ulatusest poliitilistes ja majanduslikes õppeainetes normaalsõjakoolides.

Rida artikleid poliitilise kasvatus ja propaganda alal.

Sõjaväelisi teateid, Sõjakirjandust. K.

„VOJENNŌI VESTNIK“ nr. 26 — 15. sept. 1930.

Dm. Milov: Edu uuteks saavutisteks! Uue majandusaasta alguse puhul rõhutatase punaväe tähtsust eelseisval viimasel pingutusel maailma imperalismil hävitamiseks.

Üllatus tulega, kui eskadroni teguviise võitlusel motoriseeritud vastasega.

D. Martšukov: Lennuväe ja maaväe koostööst. Märkmeid manöövrelit.

Kuis ehitada tõkkeid? Kirjeldus, skeemid, tabelid tööde arvestamiseks.

Rügemendi-suurtükiväe lahinguasetusest.

Kotlärevski: Vägede juhtimise julgustusest.

S. Sobolev: Kuis siduda sõjaväe topograafiat fototeenistusega?

Gr. Potšter: Staapide mobilisatsioonilisest valmisolekust.

Kas vajame katseid? Ankeet.

I. Neronov: Lennusalga rakuke — poliitilise kasvatus alusüliliks lennuväes.

Kondratjuk: Lööktegevusega tõstame lahingõppe kõrgema astmeni! Senised katsed tõsta lahingõpet — huvi õppe vastu — igasuguse kihutustõoga, andvat vähe positiivseid tagajärgi. Lööktegevus (udarnitšestvo), mille eest tegelased saavad erilist „soosingut“ ja tasu, pidavat aitama huvi tõsta.

Kommunistlik noorsugu uute ülesannete ees.

Manöövrite möödudes pingutada kolhoseerimise tööd.

Sõjaväelisi teateid. Sõjakirjandust. K.

Bibliograafia.

Max Gorynski: **Kuis Nõukogude-Venemaa hoiti eemal Euroopast.** (Wie Sowjet-Russland von Europa fern gehalten wurde.) Vislalahingud 6.—26. aug. 1920. a. Danzig 1930.

Brošüür on ilmunud Vislalahingute 10. aastapäeva puhul. Temas kirjeldatakse kokkuvõtlikult Poola Visla operatsiooni, Poola vabariigile ja kogu Euroopale saatuslikumat ajajärku. Punaväe hulgad liiguvad läände võidurikkalt. Punased juhivad strateegilisena eesmärgina Lääne-Euroopa südant: Sinna peavad punased väehulgad kandma ja seal täakide abil maksma panema sama ilmakorra, mis maksab Venemaal. Inimkonna kultuurisel osal ei olnud Venemaa korra suhtes kaht arvamist — seda tunnustati suurimaks barbarismi avalduseks idast.

Poola noor sõjavägi juhitud geniaalselt marssal J. Pilsudskilt astus rinnaga vastu punastele hulkadele. Augustis 1902 Visla kallastel ei pandud ainult seisma punaste tung läände, vaid purustatud punased hulgad visati tagasi

itta. Seda suurt Poola teenet Euroopa ees, suurt teenet inimsoo kultuuri kaitsel, ei ole paljudelt mõistetud või tahtetud mõista. Ometi on see teene Poolal. Siin ei tohiks olla vastuvaidlemisi. Max Gorynski huvitavas, koguni haaravas, 52-leheküljelises brošüüris leidub sellekski üliveenvaid andmeid.

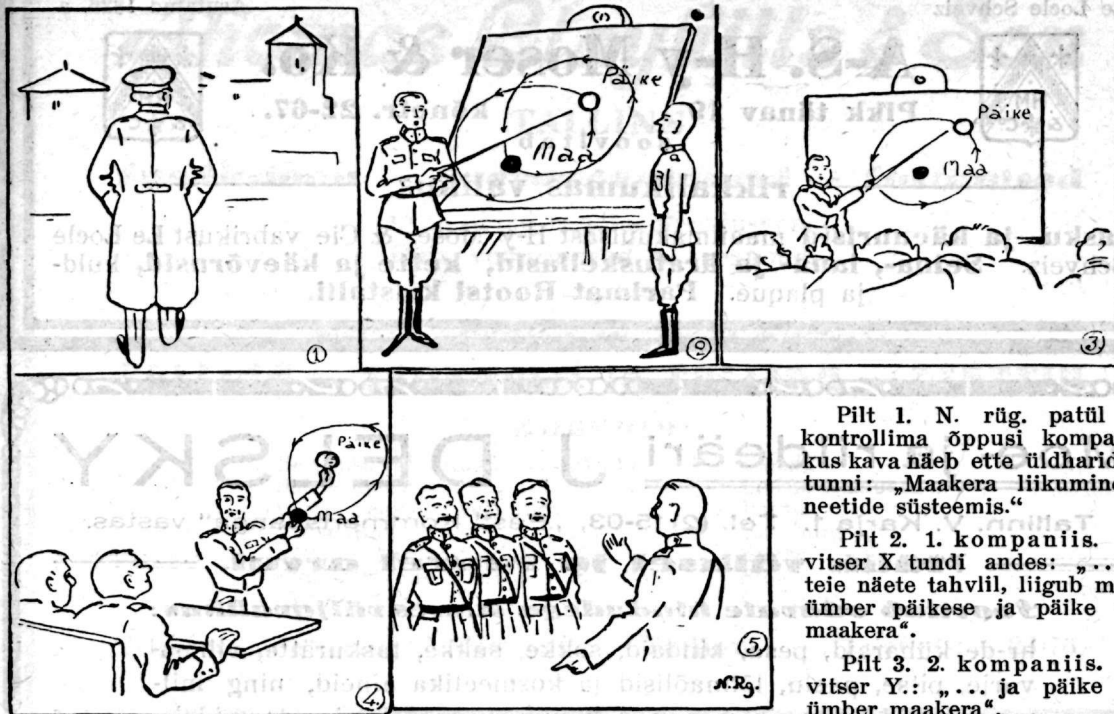
—e.

Le mouvement anticommuniste des paysans de Lapua en Finland. Par Lauri Ingman, Professeur à l'Université de Helsinki, ancien président du Conseil des Ministres. (Lapua talupoegade kommunistidevastane liikumine Soomes. Prof. Lauri Ingman, end. Ministri Nõukogu esimees.) Helsingis 1930, Valitsuse trükkokoda.

Brošüüris selgitatakse Lapua liikumise põhjust. Soome olukord nõudvat kommunistide vastu võitlemisel karmimaid abinõusid kui teistes maades. Lapua liikumine tahab kaitsta ja kindlustada maal lääne kultuuri, usutunnet ja patriotismi!

—n.

Olgu ühtlus õppes!

Pilt 1. N. rüg. patül läheb kontrollima õppusi kompaniides, kus kava näeb ette üldharidusliku tunni: „Maakera liikumine planeetide süsteemis.“

Pilt 2. 1. kompaniis. Allohvitser X tundi andes: „... nagu teie näete tahvli, liigub maakera ümber päikese ja päike ümber maakera“.

Pilt 3. 2. kompaniis. Allohvitser Y.: „... ja päike liigub ümber maakera“.

Pilt 4. 3. kompaniis. Allohvitser X püüab õunte abil (näitlik õppevahend) selgitada maakera liikumist: „... ja maakera liigub ümber päikese“

Pilt 5. Patül kompülidele keda ta kokku kutsunud pärast õppuste kontrollimist: „Mu härrad, minule on ükspuha kes kelle ümber keerleb, kas maakera päikese või päike maakera ümber, kuid kui nad juba kord keerlema peavad, siis keerlegu nad ka igas kompaniis ühte moodi. Väljaõppes valitsegu ühtlus.“

Uusi raamatuid kaitseväge staabi raamatukogus.

17.665. Афанасьев, Н. Приборы и пособия для обучения стрельбе из стрелкового оружия. Изд. II. Москва/Ленинград, 1930.

17.664. Кузьмин, П. Боевая подготовка лыжника. Москва/Ленинград, 1929.

17.663. Ознобишин, Н. Н. Искусство рукопашного боя. Москва, 1930.

17.661. Тарасов-Каслинский, А. А. Лыжное дело в СССР и обучение лыжника. Москва/Ленинград, 1930.

17.660. Гольдман, В и Н. Щелкин. Учебник по моторно-пontonному делу. Москва/Ленинград, 1930.

17.659. Варфоломеев, Н. Мозырская операция весной 1920 года. Москва/Ленинград, 1930.

17.658. Позек, М. Германская конница в Литве и в Курляндии в 1915 году. Москва/Ленинград, 1930.

17.657. Пособие по математике. Изд. II. Москва/Ленинград, 1930.

17.656. Учебник для пехотных кружков военных знаний I и II ступени. Москва, 1930.

17.655. Стрелковое дело. Москва/Ленинград, 1930.

17.654. Рабинович, С. Е. Борьба за армию в 1917 г. Москва/Ленинград, 1930.

17.651. Дегтярев, Л. С. Политработа в Красной армии в военное время. III изд. Москва/Ленинград, 1930.

17.554. Sana ja Miekka. 1929. Nr. 1—24. Helsinki

SISUSTIK: Läti armee endine komandör kindral P. Radziņš † — K. Trakmann. Ohvitseride autülide alluvus aukohtule. — K. Ü. Ö. ja Kõrgema Sõjakooli uus ülem kol. H. Brede. — Kolonel-leitn. O. Mamerš † — Läti armee endise komandöri kindral P. Radziņš surma puhul. — E. Tallinna õhuasjanduse ühing. — L. K. Veel pudemeid Voldi manövreilt. — D. Buxhoevden. Kolonni varjamisest lennukite luure eest udupilve abil. — K. Anton. Keemiliste ainete tarvitamisest meresõjas. — ms. R. K. K. A. väeliigid tänapäeval. — K. Lodzi operatsioon 1914. a. novembris. — or- Sõja kurb ja rõõmus iseloom. — H. V. „Seljataguse“ ja „turgutuse“ selgitamiseks. — N. Korjus. Austraalia sõjavägi. — Sõjaväelisi teateid. — Sõjakirjandust. — Bibliograafia.

Vastutav toimetaja kol.-leitn. A. KASEKAMP. Väljaandja „Sõdur“, Tallinn, Toompeal, Toomkooli tän. 7.

Le Locle Schweiz

Asutatud 1826. a

A-S. H-y Moser & Co.

Pikk tänav 19

kõnetr. 22-67.

soovitab

rikkalikumas valikus

tasku- ja käeuurisid maailmakuulsast H-y Moser & Cie vabrikust Le Locle Schweiz. **Seina-, laua- ja äratuskellasid, kette ja käevõrusid, kuld- ja plaqué. Parimat Rootsi kristalli.**

Moe- ja riideäri J. DELSKY

Tallinn, V. Karja 1. Tel. (2) 15-03, „Eesti Kommertspanga“ vastas.

Müük väiksel ja suurel arvul.**Soovitab odavate hindadega suures väljavahikus:**

hr-de kübaraid, pesu, kindaid, sokke, sukke, taskurätte, vihma-
varje, pitse, paelu, lõhnaõlisid ja kosmeetika aineid, ning mit-
mesuguseid kodu- ja välismaa kaupi härradele ja daamidele.

**A-S. LIGNUMI
tehased**

Tallinnas, Telliskivi tän. 61.

Kõnetraat: 12-89, 19-57.

Jahutööstus

kõige moodsamate Schveitsi
masinatega valmistab kõrges
headuses igasuguseid jahu-
saadusi, nagu: nisujahu
(poolsõre ja pehme), manna,
rukkijahu, rukkipüüli, tangu,
kruupe, loomajahu j. n. e.

Metsatööstus

Saetud ja hõõveldatud mater-
jalide müük ja võõraste mater-
jalide ümbertöötamine. Põle-
tis ja pinnapuude müük.

Kõige soodsam
rasva ja odava
liha ostukoht
sõjaväeosadele

Ühisus

„Estonia Eksportapamajad“

Tallinn, S. Tartu mnt. 79.

Postk. 33. Tel. 309-53 ja 305-51.

Toimetus ja talitus Toompeal, Toomkooli tän. 7. Kõnetr.: Sõjaväe 163.

A.-S. „Ühiselu“ trükk, Tallinn, Pikk tän. 42.

Thomas Clayhills & Son

TALLINN

Speditsoon — Laevaagentuurid — Lastimised

Oma aidad raudteeühendusega

Oma vedurlaevad ja praamid

Korrapärane laevaühendus:

TALLINN — STOKHOLM ja TALLINN — STETTIN

AGENDID:

Bergenske 'Baltic Transport Ltd.	Danzig
Saksa Ida-Liin	Stettin-Hamburg
Pärnu Laevaühisuse A-S.	Pärnu
Ernst Russ	Hamburg
Stettini Aurulaeva-Komp. A-S.	Stettin
Stokholmi Laevaühisus A-S. „Svea“	Stokholm
Worms & Ko.	Le Havre

Telegrammide aadress: **Clayhills — Tallinn.** * Telef. 1-18, 26-76.

Elektri

lae- ja laualampe,
triikraudu,
tolmuimejaid,
keedu-aparaate

soodsatel maksu-
tingimustel saada

A. E. G.

TALLINN

Raekojaplats 4.

Telefon 15-90 ja 27-51.

Mehaaniline jalanõudevabrik

REKORD

SOOVITAB:

talla, pinsoli, kroom, schevret, schevro **nahku**, vilt-saapaid nahkadega ja ilma, venesaapaid kalameestele ja töölistele igas suuruses ja jaos, ning igat seltsi meeste- ja naisterahva kingi ja saapaid.

Suur nahaladu.

Müük suurel ja väiksel mõõdul.

Hinnad võistlemata odavad.

A-S. A. Gorbatschev & Co.

Tallinn, Vene turg 5, tel. 307-34.

Kind 40 senti.

KODUMAA VABRIKUTE RIIDEKAUPLUS

KÖNET. 18-03

HEINRICH TOFER

TALLINN. S. KARJA T. 15

MÜRIVAHE TAN. NURGAL

*Iga kodanik saagu
kodumaa riide tarvitajaks.*

Puuvillase- ja villase riide jaos-
konnad rahuldavad oma suure
väljavalikuga iga nais- ja mees-
kodaniku tarvidused.

⋈

Mehaaniline Kudumise Tööstus

SAMUEL BESPROSVANIE

S. Karja tänav 12. Telefon 12-63.

TELLIMISED 8 TUNNI JOOKSUL.

SOOVITAB OMAST TÖÖSTUSEST
IGASUGUSEID KOETUD KAUPU:

**JAKID, PULLOVERID,
VESTID, SHALLID JNE.**

MILANEESI OMAST VABRI-
KUST MILANEESKLEIDID JA PESU.

MÜÜK SUUREL JA VÄIKSEL ARVUL. HINNAD MÕÕDUKAD.